

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

JAZYKOVÝ ROZBOR BIBLE BOSKOVSKÉ

The Language Analysis of the Bible boskovska

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.

Olga Váňová

Velké Heřmanice 42

Český jazyk – dějepis

prezenční studium

2011

Děkuji doc. PhDr. Martině Šmejkalové, Ph.D. za pomoc a cenné připomínky, které mi poskytla při realizaci této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

Velké Heřmanice

6. 4. 2011

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. PRAMENY A ZÁKLADNÍ UŽÍVANÉ PŘÍRUČKY	9
3. TEORETICKÁ ČÁST	10
4. PRAKTICKÁ ČÁST	12
4.1. PRAVOPIS.....	12
4.1.1. Rozbor části knihy Genesis.....	15
4.1.2. Rozbor části První knihy královské.....	19
4.1.3. Rozbor části Knihy Kolossenským.....	21
4.1.4. Shrnutí.....	24
4.2. HLÁSKOSLOVÍ.....	26
4.2.1. Přehláska 'u > i.....	27
4.2.2. Přehláska 'o > ě.....	27
4.2.3. Přehláska 'a, ä > ě.....	28
4.2.4. Diftongizace ý > ej.....	28
4.2.5. Diftongizace ú > ou.....	29
4.2.6. Diftongizace ó > uo.....	30
4.2.7. Monoftongizace ie > í.....	31
4.2.8. Úženi é > i.....	32
4.2.9. Změna aj > ej.....	33
4.2.10. Změna šč > št'.....	34
4.2.11. Změna g > γ > h.....	34
4.2.12. Změna r' > ř.....	35
4.2.13. Ztráta měkkostní korelace.....	35
4.2.14. Ztráta jotace.....	36
4.2.15. Další změny v hláskosloví.....	37
4.2.16. Shrnutí.....	39

4.3. TVAROSLOVÍ.....	41
4.3.1. Obecné pojednání o slovních druzích.....	42
4.3.2. Mluvnické kategorie jmen.....	48
4.3.3. Mluvnické kategorie sloves.....	52
4.3.4. Slovesné tvary.....	55
4.3.5. Shrnutí.....	65
4.4. SKLADBA	68
4.4.1. Věta jednoduchá a souvětí.....	69
4.4.2. Větné členy.....	74
4.4.3. Útvary s přechodníky.....	78
4.4.4. Jiné syntaktické jevy.....	79
4.4.5. Shrnutí.....	81
4.5. SLOVOTVORBA	84
4.5.1. Kompozice.....	85
4.5.2. Derivace.....	85
4.5.3. Slova cizího původu.....	90
4.5.4. Archaismy, citáty.....	90
4.5.5. Vlastní jména.....	91
4.5.6. Shrnutí.....	93
5. ZÁVĚR.....	96
6. SEZNAM LITERATURY.....	98
7. RESUMÉ.....	101
8. SUMMARY	102
9. KLÍČOVÁ SLOVA.....	103
10. PŘÍLOHY	104
10.1. Ediční zásady.....	104

10.2. Transliterace části knihy Genesis:	108
10.3. Transliterace části První knihy královské:	118
10.4. Transliterace části Knihy Kolossenským:	123
10.5. Transkripce části knihy Genesis:	128
10.6. Transkripce části První knihy královské:	138
10.7. Transkripce části Knihy Kolossenským:	143

1. ÚVOD

O vývoj českého jazyka jsem se začala zajímat již po několika seminářích z předmětu Historická mluvnice. Čtení starých rukopisů a textů a práce s nimi mě inspirovaly k sepsání této práce. Bibli boskovskou jsem náhodou našla, když jsem shromažďovala materiály k vývoji českého pravopisu. Její text mne na první pohled zaujal, proto jsem chtěla dílo poznat blíže. Před třemi lety jsem zkoumala jeho ortografickou část v rámci ročníkové práce a rozhodla jsem se, že budu i nadále pokračovat v rozboru této památky.

Z tohoto důvodu jsou Teoretická část a oddíl Pravopis vloženy s jistými stylistickými a formálními úpravami z vypracované ročníkové práce. Zasáhla jsem do ní pouze tak, že jsem doplnila tabulku, která shrnuje zjištěné poznatky. Dále jsem přepracovala Shrnutí a Závěr části Pravopis. Samotnou analýzu jsem zanechala beze změny. V oddíle o ortografii analyzuji jednotlivé části vzorku odděleně, k čemuž mě vede fakt, že je památka psána spřežkovým a diakritickým pravopisem. Chci tím poukázat na odlišnosti mezi jednotlivými částmi bible z hlediska tohoto jazykového plánu. U ostatních jazykových rovin, které jsou nově vypracované, se budu jednotlivými oddíly zabývat jako celkem, neboť mezi nimi nejsou žádné zásadní rozdíly.

Mým cílem je předložit čtenářům komplexní rozbor jazykových rovin této staročeské památky. Na stranách, které jsou věnovány jednotlivým plánům, se pokusím ukázat ty jazykové jevy, které jsou charakteristické pro dobu 15. století a jsou zastoupeny i v předkládané památce. Vše, k čemu dospěji, doložím příklady z textu. Některé zjištěné poznatky vyhodnotím pomocí grafů či tabulek, které vložím do oddílu Shrnutí v jednotlivých rozebíraných jazykových rovinách, aby bylo možné z nich výsledky analýzy vyvodit.

Ačkoliv je text Boskovské bible dílem dvou písařů, o nichž bude dále pojednáno v Teoretické části, rozhodla jsem se zkoumat pouze tu část rukopisu, která pochází z rukou autora hlavního. K tomuto mě vede fakt, že chci nejen analyzovat jednotlivé jazykové roviny předkládané památky, ale chci také poukázat na to, jak se text jediného autora měnil v čase a jaké vlivy na písaře působily. Nedílnou součástí rozboru bude snaha zjistit, jakým způsobem se nové jevy v psaném jazyce uchytily. Pokusím se přiblížit také přístup písaře k jejich zaznamenávání do textu.

Analyzovanými ukázkami jsou folia 0001r – 0003r (kniha Genesis), 0131v – 0132v (První kniha královská) a folio 0492v – 0493v (Kniha Kolossenským a část knihy 1.

Tesalonickým). Snažila jsem se zaměřit na celou bibli a vybrat vzorky z celého jejího rozsahu. Zvolila jsem vždy ucelené části, jak ze začátku, tak i z prostředku a z konce díla. Tři analyzované oddíly jsou v rozsahu okolo tří stránek rukopisného textu, přičemž stránka je rozdělena do dvou sloupců. První vzorek se skládá z pěti stránek originálního textu.

Snažila jsem se získat nějaké informace o bibli i v Univerzitní knihovně v Olomouci, kde je v současné době uložena. Kontaktovala jsem pana Rostislava Krušinského ze studovny historických fondů, který mě informoval o současném dění okolo bible. V této chvíli není znám nikdo, kdo by se věnoval rozboru Boskovské bible, a tak je možné, že ve stejné chvíli, kdy pracuji na této analýze, se jí zabývá i někdo jiný. V univerzitní knihovně však o tomto nemají povědomí. Z dřívějších badatelů v oblasti Bible boskovské jmenoval pan Krušinský především Josefa Dobrovského a Josefa Jungmanna. Za cenné informace mu děkuji.

2. PRAMENY A ZÁKLADNÍ UŽÍVANÉ PŘÍRUČKY

Základním pramenem, se kterým budu pracovat, je digitální podoba rukopisu Bible boskovské z Digitálního katalogu historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. (Dostupné z WWW: <<http://dig.vkol.cz/dig/miii3/index.htm>>)

V teoretických výkladech ročníkové práce vycházím zejména z děl Františka Cuřína Vývoj spisovné češtiny a Vývoj českého jazyka a dialektologie. Tyto publikace byly vydány v nakladatelství SPN. (CUŘÍN 1964 a 1965) Dále čerpám z knihy Vladimíra Kyase Česká bible v dějinách národního písemnictví, která vyšla v nakladatelství Vyšehrad. (KYAS 1997) Ve výkladech, jež se týkají Husovy pravopisné reformy, využívám informací z díla Aloise Vojtěcha Šembery Mistra Jana Husi Ortografie česká. Publikace byla vydána ve Vídni. (ŠEMBERA 1857) V neposlední řadě vycházím z příspěvku Martiny Černé Poznámka k problematice grafické stránky staročeských rukopisů. Tento článek je obsažen ve sborníku Filologické studie XX z roku 1997, jehož editorkou je Naděžda Kvítková. Sborník byl vydán v Karolinu. (ČERNÁ 1997)

V ostatních analyzovaných rovinách používám historické mluvnice, díla pojednávající o vývoji jazyka, jazykové slovníky a další statě a články. V teoretických výkladech vycházím především z díla Historická mluvnice češtiny, která je prací autorů Arnošt Lamprecht, Dušan Šlosar a Jaroslav Bauer a byla vydána v nakladatelství SPN. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986) Jinde pracuji s příslušnými díly Gebauerovy Historické mluvnice jazyka českého. (GEBAUER 1963, 1960, 1958 a 1929) Další literaturu tvoří Příruční mluvnice češtiny (dále jen PMČ). Ta je dílem kolektivu autorů Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, vyšla v Nakladatelství Lidové noviny. (GREPL a kol. 2003) V oddílu Skladba využívám dílo Jaroslava Bauera Vývoj českého souvětí, které vydalo Nakladatelství Československé akademie věd. (BAUER 1960) Posledním zdrojem teoretických pojednání je Stručná mluvnice češtiny (dále jen SMČ), jejímiž autory jsou Bohuslav Havránek a Alois Jedlička. Vydalo ji nakladatelství Fortuna. (HAVRÁNEK – JEDLIČKA 2002)

3. TEORETICKÁ ČÁST

Ve 14. a 15. století nastal mohutný rozvoj české literatury a jazyka. Toto století je dobou četných překladů biblí 2. redakce, jejichž základem byla revize prvního překladu bible. Upravena byla část Starého zákona a celý Nový zákon. Do této skupiny patří např. Bible Bočkova, Bible hlaholská či Bible moskevská. Po stránce jazykové došlo u těchto překladů k částečnému ústupu aoristů a imperfekt, změny lze nalézt také v lexiku. Lze říci, že *„popudem k novému překladu bylo přání bohatých šlechticů mít českou bibli jako protiváhu k latinským biblím jiných členů králova dvora.“* (KYAS 1997, s. 66)

Mezi biblemi 2. redakce vystupuje významně i Bible boskovská, též Bible boskovická, která je z výše uvedených biblí nejstarší. Dílo dostalo název podle zápisu na foliu 534b, kde je psáno, že bibli pan Václav Černožský z Boskovic a na Třebové roku 1565 daroval svému úředníku Jindřichu Reichenbochovi. Text bible není datován, začala být pravděpodobně psána někdy okolo roku 1415. Jak uvádí Šembera, první část rukopisu, kniha Genesis, je ještě psána pravopisem spřežkovým s ojedinělými prvky pravopisu Husova. (ŠEMBERA 1857, s. 43) Ten se projevuje ve větší míře až v dalších částech bible. Je známo, že bible je dílem dvou písařů. Vladimír Kyas v knize Česká bible v dějinách národního písemnictví píše: *„Druhý písař bible, který opsal žaltář s předcházejícími třemi prology a s obvyklými kantiky i Athanasijským vyznáním, byl na tento pravopis (diakritický) již zvyklý, kdežto hlavní písař všech ostatních knih nechával se zvláště na počátku často svést předlohou se spřežkovým pravopisem.“* (KYAS 1997, s. 67)

O pořizovateli bible, jimiž měli být údajně Aleš Škopek z Dubé a jeho manželka Škonka z Vartenberka, se vedou spory. Například A.V. Šembera tvrdí, že objednatel bible musel být Václav Třebovský z Boskovic, protože *„měl ve své bibliotéce vzácnou bibli Husovu, asi r. 1420 ozdobenou drobnomalbami a erbem pánů z Lipého, kteráž se pod jménem bible Boskovické nyní chová v c. k. bibliotéce Olomoucké“* (PETRŮ 1969, s. 12)

Další osudy bible jsou již méně rozporuplné. Jednoznační jsou majitelé Václav z Boskovic a Jindřich Reichenboch, o nichž jsem se zmiňovala výše. Roku 1597 se dílo stalo majetkem hraběnky de Thour v Jaroslavicích, proto se jí také říká „bible hraběnky de Thour“. Ta ji roku 1604 darovala brněnským jezuitům. Bible se tak stala majetkem jejich knihovny. Do studijní knihovny v Olomouci se dílo dostalo po zrušení kláštera Josefem II. roku 1773 a jejím majetkem je do současnosti.

Bible je památkou českého malířství z let 1395 – 1420. Výzdobu má ze všech

biblických rukopisů vyhotovených umělecky nejhodnotnější.

„Titulní list na sedmi sdružených medailonech znázorňuje stvoření světa a dále je zde na 50 figurálních miniatur, 31 figurálních iniciál a 6 iniciál ornamentálních, celkem dílo nejméně čtyř malířů. Hlavní osobností byl tzv. Mistr Mandevillova cestopisu, který vedle titulního listu je autorem ilustrace knihy Numeri (fol. 48b) a známé betlémské scény před Matoušovým evangeliem (fol. 426a).“ (KYAS 1997, s. 67)

O malířské výzdobě Bible boskovské by se dalo sepsat ještě několik dalších stran, ale to není předmětem mé práce. Zmíním ještě snad, že výzdoba rukopisu nebyla nikdy dokončena, někde zbyly jen podkresby, což nasvědčuje tomu, že iluminátoři zanechali práce po začátku husitských bouří okolo roku 1419.

Text památky zahrnuje knihy Starého i Nového zákona. Začíná se tradičně stvořením světa a končí oddílem Zjevení.

4. PRAKTICKÁ ČÁST

4.1. Pravopis

Na tomto místě se nejprve zmíním o vývoji českého pravopisu a o Husově pravopisné reformě, jelikož je obecný výklad o nich potřebný pro další pojednání a samotný rozbor ortografie jednotlivých částí ukázky. V nich se pokusím zachytit grafémy, jimiž byly zaznamenávány hlásky. Ortografie Boskovské bible je velmi zajímavá, neboť se v ní prolínají prvky spřežkového a diakritického pravopisu, je plná písařových nedůsledností a jednotlivé pravopisné jevy jsou různorodé, i když označování hlásek literami mělo jistá pravidla.

Zjištěné poznatky zaznamenám do tabulky, která je přiložena na konci tohoto rozboru.

Do konce 13. století se při psaní textů využíval pravopis primitivní. Hlásky se zaznamenávaly písmeny latinské abecedy, což znamená, že jeden znak mohl označovat více hlásek. Existovala v něm jak písmena malá, tak písmena velká, která naznačovala začátky vět a vlastní jména. Tímto typem pravopisu je zapsána např. první dochovaná česká věta, která pochází z latinsky psané zakládací listiny kapituly litoměřické. Listina se datuje do roku 1057, přípisek do počátku 13. století. Primitivní pravopis se postupně zdokonaloval a brzy se v textech začaly vyskytovat první spřežky. Hovoříme tedy o spřežkovém pravopisu, který vznikl na počátku 14. století. Tento typ se snažil zachytit fonetickou stránku jazyka, v textech se poměrně důsledně dodržoval, ale byl to systém složitý. Jeho typickým rysem je důraz na rozlišování ostrých a tupých sykavek. V době prvního spřežkového pravopisu došlo k nástupu znělostní asimilace, která byla kromě složitosti jedním z důvodů, proč se od prvního typu spřežkového pravopisu začalo ustupovat. Nastal totiž problém při zachycování spodobených hlásek, a proto se hledaly nové způsoby, které by dokázaly postihnout rozdíly zejména mezi znělými a neznělými hláskami, například rozdíl mezi *s* a *z*. Písaři se v některých textech dokonce vraceli k pravopisu primitivnímu. Na začátku 15. století se mluví o ustálené podobě mladšího spřežkového pravopisu, který byl jednodušší než systém první, ale zároveň byl méně přesný. Ten se u nás udržel poměrně dlouhou dobu.

Husitské období mělo velký vliv na šíření českého jazyka. Čeština zaujala první místo v náboženské literatuře, v kázáních, v bohoslužbě, ale i v písních a satirických skladbách. Hlavními vadami tehdejšího pravopisu bylo množství spřežek, označování jedné hlásky více písmeny, zdvojování liter, které zaznamenávaly souhlásky pro vyznačení délky, a nestanovená pravidla pro užívání *y* a *i*. Pokusy o změny v pravopisu probíhaly, ale nejvýznamněji mezi reformátory konce 14. a začátku 15. století vystupuje betlémský kazatel Jan Hus, který chtěl písmo zjednodušit a nastolit skutečná pravidla ortografie. Některá slova totiž vyjadřovala několik významů, a tak nebylo jednoduché poznat, co má pisatel na mysli. Hus proto vytvořil jinou formu pravopisu, která se držela pravidla „*piš jak slyšíš – a každou hlásku svým písmenem*“ (FLAJŠHANS 1924, s. 229). Zásady svého pravopisu zachytil v traktátu *Ortografie česká*. Latina obsahovala 24 hlásek, oproti tomu čeština měla 32 hlásek. Hus chtěl tedy 8 hlásek označit pomocí liter s rozlišovacími (diakritickými) znaménky.

Traktát *Ortografie česká* je psán latinsky, jeho přesný název je tedy *Orthographia bohemica*. Je psán tímto jazykem proto, aby mu Husovi písaři, mezi které patřili především jeho žáci, porozuměli a dovedli ho vůbec přečíst. Latinský spis *Ortografie* nebyl vydán, až téměř o tři století později našel František Palacký jeho opis v třeboňském archivu. Dal mu název *Orthographia Bohemica* a přisoudil jej Husovi. Nalezený traktát Palacký přepsal a v roce 1855 ho propůjčil Aloisi Vojtěchu Šemberovi s přáním, aby ho vydal. Palacký poslal Šemberovi společně s přepisem i doslov k bibli Šafhauzské, který Šembera omylem pokládal za Husovu předmluvu k bibli. Obě písemnosti Šembera pak v roce 1857 vydal pod názvem *Mistra Jana Husi Ortografie česká*. Texty se později zabýval Karel Jaromír Erben a od této doby je autorství *Ortografie* přisuzováno právě Husovi, dodnes však v případě *Ortografie* i doslovu k bibli Šafhauzské není s jistotou prokázáno. (PLESKALOVÁ 2005, s. 284)

I v dnešní době by měl být rukopis uložen v třeboňském archivu v díle mnicha Kříže Telečského *Manuale fratris Crusis de Telcz*. Poznátky, které budu na dalších stranách rozebírat, pocházejí právě z edice Aloise Vojtěcha Šembery *Mistra Jana Husi Ortografie česká*. Kniha je rozdělena do pěti částí. První dvě jsou předmluvy, jedna česky a druhá latinsky. Další dvě části jsou samotnou ortografií, opět jedna česky a druhá latinsky. Posledním dílem jsou Šemberovy poznámky k některým pravopisným jevům.

Pro názornost uvádím přepis latinského úvodu *Ortografie* a jejího českého překladu.

„*Quia latinum abecedarium pro idiomate bohémico scribendo non potest sufficere, propter quod scribentes bohémice discordant, male syllabificant et sic aggravant sonos ac in lectura, quapropter placuit, ut aestimo, utiliter, latinum abecedarium ad utilitatem scribendi bohémice aliquantulum contrahere, defectum supplere, et literarum differentiam declarare; unde pro illis abecedarium est primo positum in literis et demum in dictionibus exemplariter annotatum. Quo abecedario non haberemus nos Bohemi indigentiam, si propriis literis nostro deputatis linguagio (uteremur).*“

„*Poněvadž abeceda latinská ku psání řeči české nestačí, pročez ti, ktož česky píše, mezi sebou jsou na rozdílích, špatně slabikují a tím zvuky i u čtení stěžují: za tou příčinou, jakož mám za to, užitečnou myšlénku jsem sobě oblíbil, abych abecedu latinskou nějak dohromady stáhl, by se jí ku psání českému užiti mohlo, abych nedostatky v ní doplnit a rozdílnost písmen vysvětlit; ku kterémuž konci jsem abecedu nejprve v pouhých písmenech položil, potom ale ve slovech na způsob příkladů poznámenal. Kteréžto abecedy bychom my Čechové neměli potřebí, kdybychom měli písmen svých zvláštních, k jazyku našemu příhodných.*“ (ŠEMBERA 1857, s. 13)

Hus v díle detailně rozebírá jednotlivé jevy, které uplatnil ve své pravopisné reformě.

Základní pravidla nově vznikajícího pravopisu tvořily tyto body:

„1) Piš každou hlásku, ch vyjímaje, toliko jedním písmenem, a protož znamenej:

a) měkké souhlásky puntíkem: c, s, z, d, t, n, r;

b) dlouhé samohlásky čárkou: á, é, í, ó, ú, ý.

2) Rozeznávej l hrubé a l jemné.

3) Šetř rozdílů mezi dvojháskou ie a ie.

4) Piš y po: h, ch, k, g; d, t; n, r, l;

i po: z, s, c, c, j; d, t; n, r, l;

i a y po: z, s, b, p, v(f), m.

5) Spojku i (et) piš ypsilonem.

6) Piš hlásky j, s, u a v dvojím způsobem takto: g a i; o a s; v a u; v a w.“

(ŠEMBERA 1857, s. 31)

Tento návrh reformy se vžíval dlouho, zpočátku se uplatnil pouze mezi Husovými stoupenci.

V 15. století tak existovaly pravopisy dva – spřežkový a diakritický. Jejich sblížení vyústilo ve vznik pravopisu bratrského, jenž se lišil od Husova pravopisu tím, že na místo puntíku (tečky) nastupuje háček. Husova reforma znamenala nejen obrovské ušetření práce písařům, ale i čtenářům.

Šembera v Ortografii uvádí, že později podle tohoto vzoru uspořádali svůj pravopis i Chorvati roku 1835, jmenovitě se o to zasloužil doktor L. Gay, v roce 1838 to byli Lužičtí Srbové, jimž pomohli A. Smolěš a P. Jordán, a nakonec i Korutanští Slovenci roku 1845, konkrétně doktor Bleiweiss. Diakritickým pravopisem se nechalo inspirovat mnoho zahraničních osobností k vytvoření nejrůznějších gramatik a pravidel. Vojtěch Alois Šembera v Ortografii píše, že jimi byli například Erasim Rask, dánský badatel, který chtěl 10 sykavek východních jazyků zaznamenat latinskými písmeny a k tomu mu dopomohla právě Husova pravidla. Dále to byl F. Bopp, jenž pravopis užil ve Srovnávací mluvnici jazyků indoevropských, Caspari a jeho Gramatika arabská, Fleischer a dílo Gramatika perská nebo R. Lepsius a Obecná abeceda lingvistická, která byla napsaná pro potřeby misionářů, a nakonec Angličan Max Müller a Abeceda misionářská. (ŠEMBERA 1857, s. 37 – 38)

4.1.1. Rozbor části knihy Genesis

Bible boskovská se tradičně začíná stvořením světa. První část rozboru jsem tedy vybrala z knihy Genesis, a to právě od stvoření světa až po potopu. Některé části rukopisu jsou špatně čitelné, proto jsem je v transliteraci nemohla zachytit, ale takových míst je málo. V první části rukopisu převládá pravopis spřežkový, konkrétně spřežkový pravopis mladší. Důležitou roli hrají spřežky jako *ſſ*, *cz*, *rz*, které označují konsonanty *š*, *č* a *ř*. Toto zaznamenávání je však nedůsledné a na mnoha místech textu je možné se setkat s tím, že *ſſ* značí hlásku *š*, ale i hlásku *s*. Souhláska *s* se označuje především „dlouhým“ *ſ*, „kulatým“ *s* se v textu objevuje výjimečně. „Dlouhý“ *ſ* se píše obvykle na začátku a uprostřed slova, kdežto *s* stojí na konci.

Cz označuje souhlásku *č*, ale i *c*. Většinou ve slově stojí mezi písmeny *e* a *i* (*obyczegi*, *ſtudniczie*), ale vyskytuje se i na počátku slova (*cztyrzy*, *czinye*) a mezi literami značícími vokál a souhlásku (*ptacztwo*). Samostatná litera pro označení souhlásky *c* se objevuje ojediněle (*myeſicie*), později se nad tento znak klade tečka pro označení hlásky *č*. Podobné

je to se spřežkou *rz*, která často stojí mezi literami označujícími vokály (*Źtworzil*), ale i mezi písmeny, kterými jsou zaznamenány souhláska a samohláska (*morzŹkem*). Také se objevuje v pozici na začátku slova (*rzekl*). Samostatná litera, která označuje tzv. měkkou souhlásku *ř*, je výjimkou.

Na pravopis spřežkový též odkazuje označování jedné hlásky několikerým způsobem (několika písmeny), především souhlásky *v*. Setkala jsem se s ní ve formě litery *v*, která není tak obvyklá (*vam*), ale i v podobě litery *u*, a to nejčastěji v pozici uprostřed slova (*Źtuorzeno*). Souhláska *v* se též objevuje v podobě písmene *w*, které se výhradně vyskytuje ve výrazech typu *wŹfelike*, *wŹseczko*, uprostřed slova není tak hojné (*prziwedl*). Písmeno *v* častěji označuje vokál *u*. Stojí ve slovech jednak na začátku (*vczinen*), jednak na konci (*wŹfelikemv*), popřípadě v pozici předložky.

Také hláska *j* je psána několika způsoby. Jestliže *j* předchází vokál a tvoří s ním jednu slabiku, je tato hláska znázorněna literami *y* a *i* (*rayŹkeho*). Stejně je tomu tak, pokud *j* stojí před vokálem *a* (*iako*). V ostatních případech je *j* značeno literou *g* (*geŹt*, *geho*).

I písmeno *z* označuje hlásky dvě, někdy tři, a to souhlásky *z* (*zemye*), *s* (*czoz*) a *ž* (*ziwy*).

Grafém *ie/ye* byl užíván k označování hlásek *ie* nebo *ě*. Využívalo se ho ve všech pozicích ve slově (*Źhromazdienie*, *zwierzatom*, *hwiezdy*, ...), pouze na začátku slova toto není dodrženo. Jeho zaznamenávání bylo důsledné, v textu se nevyskytuje žádná výjimka. Lze si povšimnout, že nejvíce se grafém *ie* uplatnil u substantiv středního rodu, která se skloňovala podle vzoru *znamenie*.

Způsoby zaznamenávání jednotlivých hlásek zachycuje tabulka ve Shrnutí oddílu Pravopis.

Písař rukopisu neznal také rozdíl mezi *y* a *i*. Litera *i* je v textu zachycována bez tečky a vyskytuje se především po písmenech označujících tzv. měkké souhlásky *ž*, *š*, *č*, *ř*, *c*, *j*, *d*^č, *t*^č, *n*^č. Naproti tomu litera *y* stojí především po písmenech označujících tzv. tvrdé souhlásky *h*, *ch*, *k*, *r*, *d*, *t*, *n*. Oboje však není pravidlem (*czinye*). Po literách, které slouží k zaznamenání tzv. obojetných souhlásek *b*, *l*, *m*, *p*, *s*, *v*, *z*, je psaní *y/i* různé. Setkala jsem se tak s výrazem *myeŹta*, ale i *mieŹta*. O důsledném užívání písmen *y* a *i* nelze mluvit ani v souvislosti s l-ovým participiem, v němž se obě litery vyskytují. Tuto skutečnost ukazují následující věty: *A ty Źu porodily (dczery) obry ty Źu byly odpoczatka Źwieta Źylny a Źlowutny muzie*. a věta: *...aby Źwietily na Źtworzenie nebeŹke a oŹwietili zemy* (jedná se o podmět hvězdy). Psaní *y/i* se v těchto případech neshoduje s dnešními pravidly shody

přísudku s podmínkou. Pravidla, která by stanovovala, jaké *y/i* bude stát v přičestí minulém, v 15. století ještě neexistovala. Rozdíl oproti dnešní podobě jsem našla v zaznamenávání koncovek instrumentálu plurálu *-ami*, *-emi*, *-ými*. Ani u nich neexistují pravidla pro užívání grafému *y/i*. V textu se objevují příklady jako *nad wodami*, ale *s horamy*, *Źdceramy*. Odlišnosti od současnosti jsem sledovala i v koncovce *-ovi* dativu singuláru rodu mužského, kde převažuje podoba *-owy*, ale opět existuje několik výjimek (*paŹtyrzowy*, *Abelowy* x *adamovi*). O velké důslednosti se může hovořit v souvislosti se psaním předpony *wy-* (*wy-*). Nenalezla jsem v textu slovo, kde by v předponě *wy-* stálo písmeno *i*. Ve všech případech je důsledně zapsáno po písmenu, které označuje tzv. obojetnou souhlásku *b*, písmeno *y*. Výjimku však tvoří imperfektum, kde se převážně vyskytuje písmeno *i* (*bieŹe*). Nepravidelnosti se vyskytují ale i zde (*byechu* x *biechu*). Spojka *i* je vždy psána jako *y*.

Ani u vlastních jmen neexistovala žádná závazná pravidla, jimiž by se zachycování velkých a malých písmen v textu řídilo. V ukázce se objevuje podoba vlastního jména *Matuzael*, ale i *matuzael*. Nedůslednost při psaní velkých a malých písmen lze vysledovat nejen u vlastních jmen, hojně se vyskytují i výrazy *Buoh* a *buoh*. Je pravděpodobné, že tehdejší pravopisná norma byla nejen v tomto ohledu značně rozkolísaná.

Některá slova v analyzovaném vzorku jsou od sebe oddělena pomocí interpunkčního znaménka – tečky. Často je patrné, že jím písař chtěl naznačit pauzy v hlase nebo místa, na kterých v dnešní době píšeme čárku, ale ani to není v textu pravidelně dodržováno. Tečky se tak vyskytují na mnoha místech bez souvislosti. Možná je také interpretace, že tečky oddělují verše, protože jednotlivé řádky jednotlivé verše neoznačují. Jiná interpunkční znaménka text neobsahuje, tudíž vyvstává velký problém s poznáním začátku věty. Je obtížné určit, kde věta začíná. Odkazují na to pouze velká písmena v přímé řeči, jež bývá uvozena verby typu *rzka* nebo *dziel*.

Mezi jednotlivými slovy nejsou dodržovány přesné hranice, tudíž se slova píší dohromady, často ve spojení s předložkou (*Źweczera*, *nazemy*). Slova na konci řádku nejsou rozdělena rozdělovacím znaménkem, tedy volně přecházejí bez označení na další řádek.

Častým jevem je vynechávání písmen nebo slabik ve slovech (*Źtvzenym* = *Źtvorzenym*, *va* = *vam*, *by* = *byl*, pouze jedenkrát není zaznamenáno písmeno *i* ve slově *zgitra* – zda kvůli písařově nepozornosti se můžeme dnes už jen domnívat). Opakem vynechávání písmen ve slovech je jejich vkládání. Především se jedná o výraz *hoŹpondyn*, kde je navíc zapsáno písmeno *n*. Tento případ je však ojedinělý. V několika slovech se nachází znak ~,

který zastupuje nezapsané přípony, nejčastěji sufixy *-m* a *-ma* (*ada~*, *zena~*).

Zvláštním znakem pro označení hlásky je znak *ɣ*, který pravděpodobně naznačoval dnešní *j*. Je zapsán ve slově *ɣablka* a ve slově *ɣako*. Vyskytuje se pouze na místě písmene velkého.

Postupně dochází v textu k tomu, že se některé hlásky zapisují dvojitým způsobem. Například slovo *czlowiek* lze nalézt v šesté kapitole knihy Genesis jako *c^olowiek*. To je projev toho, že do rukopisu začal pronikat pravopis diakritický. V předchozích částech rukopisu nebyla rozlišena ani písmena označující dlouhé a krátké vokály, ani písmena označující tzv. měkké a tvrdé souhlásky. Měkké souhlásky byly zaznamenávány buď užitím spřežky, nebo zdvojením některého písmene (*czlowiek*, *vkazz*). V jednom případě jsem dokonce našla i dvě spřežky za sebou k označení měkké souhlásky (*naywieczczie*). Teď se nad písmena, kterými se zaznamenávaly měkké souhlásky, začala umísťovat tečka. Takové litery se objevovaly na místě spřežek (*hr^oiech*, *c^olowiecziny*). Tečka se ale klade i nad ostatní písmena, jež označují tzv. měkké souhlásky (*genz^o*, *zaɣluz^oil*, *ktoz^okoli*). Toto znaménko jsem našla i nad písmenem *n*, ale následuje po něm *y* (*vczin^oyl*). Méně často je tečkou označováno tvrdé *l* (*ɣtworzil^o*).

Délka samohlásek však i v partiích, do nichž proniká diakritický pravopis, zůstává nevyznačena. Nejsou zde ani čárky nad písmeny, které by označovaly dlouhé vokály, ani zdvojené litery, jež by určovaly, zda se má hláska vyslovovat krátce nebo dlouze.

Nejvýrazněji v textu vystupuje tečka nad písmenem *s*, které označuje hlásku *š*. Samotné písmeno *s* začínalo pozvolna nahrazovat *ɣ*. *S^o* i *s* se vyskytují na konci slova, ale i v pozici předložky (*s zemye*). Výrazná je tečka ve slovesných tvarech *budes^o*, *wygdes^o*, ... Právě tato slova se nejvíce objevují v části, ve které Bůh přikazuje Noemovi, jak má postavit archu, aby se zachránil před potopou. Největší frekvence výskytu litery *s^o* ve zmiňovaných slovesných tvarech je dána apelativním charakterem úryvku.

Pronikání diakritického pravopisu do analyzovaného rukopisu zachycuje tabulka na konci tohoto rozebíraného oddílu.

Z výše popsaného je patrné, že nedůsledné užívání spřežkového pravopisu se nevyhnulo ani Bibli boskovské. Pravopis není pravidelný. Písař nedodržuje důsledně zásady spřežkového pravopisu, ale žádné zákonitosti pro užívání diakritického pravopisu jsem také nenalezla. Je však zřejmé, že se se zásadami nově nastupujícího pravopisu seznámil, možná že je neuměl jen správně využívat. Je ale jisté, že se pomalu začíná prosazovat

pravidlo „piš každou hlásku jedním písmenem“. Rukopis je dokladem toho, že diakritický pravopis pronikal do písařské praxe jen pozvolna.

4.1.2. Rozbor části První knihy královské

Druhá část rozboru zahrnuje druhou až čtvrtou kapitolu První knihy královské. V těchto kapitolách je Šalamoun ustanoven králem. Bůh mu přidelil moudrost, kterou uplatnil při rozsouzení dvou žen, jež se hádaly o dítě.

Ortografie se v této části začíná ubírat jiným směrem. Pravopis diakritický převažuje nad pravopisem spřežkovým, i když se spřežek v textu najde stále ještě mnoho. Nalezne se zde znak f° , ale také písmeno ff , které stále sloužilo k označení hlásky $\check{s}$ ($f^\circ al^\circ omvn$). Znak ff v několika případech označuje též hlásku s ($offel^\circ$, $ffl^\circ uhu$). V textu se ještě více začíná prosazovat psaní hlásky s znakem s než dosavadním f . Nejtypičtější zaznamenávání hlásky s je na konci slova (*dnes*, *libanus*, *pros*, *cedrus*). Na začátku a uprostřed slova je psána stále znakem f ($f ly^\circ ela$), i když existuje výjimka – vlastní jméno *Semey*. Velké počáteční písmeno zřejmě plní honorizační funkci, představuje významného člověka či člověka z vyšší společenské vrstvy. Více se také oproti předešlému rukopisu prosazuje hlásky $\check{s}$ v podobě s° . Ta se objevuje ve tvarech sloves (*pros^\circ*), ale i u vlastních jmen (*bananyas^\circ*, *adonyas^\circ*), a to v pozici na konci slova.

V některých slovech lze objevit spřežku *cz*, jež označuje hlásku c (*ftoliczy*). V této formě stojí ve slově především mezi písmeny, která označují vokály. Častěji se ale užívá v podobě, kdy je nad spřežkou *cz* tečka (*mecz^\circ*). Tento tvar označuje hlásku $\check{c}$. Podobné jako *s cz* je to i se spřežkou *rz*, která zaznamenává $\check{r}$ (*rzka*, *vmrzel^\circ*). Spřežka *rz* se nalézá ve většině případů na začátku slova. Jindy se nachází mezi písmeny, která označují souhlásku a samohlásku. Tyto dvě spřežky se však na mnoha místech vyskytují s tečkou (*tvarz^\circ*, *vcz^\circ inil^\circ*). Podle mého názoru je právě v těchto případech patrné pronikání diakritického pravopisu do textů, písař se postupně snaží hlásky zjednodušit. Souhlásky $\check{c}$ a $\check{r}$ jsou v textu častěji označovány literami s tečkou (*proc^\circ*, *vmr^\circ ieti*).

Stále převládá psaní hlásky v několika písmeny. Setkala jsem se s ní v podobě litery v , která je méně častá (*zdravie*), ale i ve formě litery u . Souhlásky v se též objevuje v podobě litery w , zejména v pozici uprostřed slova (*twych*, *davidowych*). Písmeno v častěji označuje vokál u . Stojí ve slovech jednak na začátku (*vc^\circ inil*), jednak na konci (*domv*), popřípadě v pozici předložky. Existují i zde výjimky, a tak slovo *vc^\circ inil* je možné nalézt i v podobě

uc^oinil.

Hlásky *j* je stále psána znaky *g*, *y* a *i* podle zmiňovaných zákonitostí.

Žádná změna nenastala ani u grafému *ie/ye*, který důsledně označuje hlásky *ie*, *ě* (*ziwotie*, *vmrieti*).

Způsoby zaznamenávání jmenovaných hlásek zachycuje tabulka na konci tohoto oddílu.

Tečky se objevují nad všemi písmeny, jež označují měkké souhlásky, a také nad *l*, kde odkazují na jeho tvrdost. V textu se tedy vyskytují slova *totiž^o*, *oltar^oie*, *uc^oin^oi*, *nebt^o*, *zd^oi*, *fel^o* a mnoho dalších. Je zde patrné, že tečka se užívala nad písmeny, jež zaznamenávala tzv. měkké souhlásky, za nimiž následovalo měkké *i*. I v tomto případě však existují výjimky, kdy za těmito písmeny stojí *y* (*kn^oyezie*). O několik řádek níže se ale stejné slovo nalezne s *i*. To poukazuje na skutečnost, že zde stále není rozlišen rozdíl mezi *i* a *y*. Také je možné, že na to písař nekladl důraz. Ypsilon se vyskytuje po literách označujících tzv. tvrdé souhlásky, ale i po písmenech označujících tzv. souhlásky obojetné. Zde stojí v kontrastu proti *i*, protože se v textu mnohokrát střídá podoba slova s oběma literami (*lye*, ale i *lie*). Písmeno *y* také označuje spojku *i* (*y vtekl*, *y ptacztwo*). Litera *i* se píše po písmenech označujících tzv. měkké souhlásky, stejně jako po písmenech, kterými se zaznamenávaly tzv. obojetné souhlásky, jak jsem výše zmiňovala. Oproti prvnímu rozboru jsou zřejmé některé rozdíly. Týkají se především zaznamenávání koncovek *-ami*, *-emi*, *-ými*. V textu se slov s těmito koncovkami mnoho nevyskytuje. Jestliže se v ukázce objeví, vždy stojí v koncovce instrumentálu plurálu měkké *i* (*nad [o]tede[at^oi mie[st]y velikymi a ohrazenymi*). Důsledné je také dodržování koncovky *-ovi* v dativu singuláru mužského rodu životného (*abiatharovi*, *[o]al^oamvnovi*) a předpony *vy-* (*wywedl*, *wygdes^o*). Stejně jako dnes se i v tomto textu dodržuje psaní *y* v tvarech slovesa *být*, ale opět je zde imperfektum *bie[^oe*.

Psaní puntíku (tečky) nad písmenem *l* není všude stoprocentně dodržováno. Nalezla jsem slova jako *král*, kdy se jednou vyskytuje podoba *kral^o*, podruhé však forma *kral*. Tato skutečnost zasahuje více slov, ve kterých pravidla stále nejsou pevně dodržována (*vmr^oiel^o* x *umr^oiel*, *knyezie* x *kn^oyezie*), protože jednoznačný úzus nebyl stanoven. Co se týče vlastních jmen, doposud se někde píše s malým počátečním písmenem, jinde s písmenem velkým. I zde si myslím, že písař nekladl důraz na jednotné označování.

Ničím novým oproti prvnímu rozboru nejsou ani tečky mezi slovy. Podle mého názoru zde zastupují funkci interpunkčních znamének, především čárky, a ukazují, kde začíná věta. Začátek věty lze poznat také podle velkých písmen. Ani tohle však není v textu

důsledně dodrženo. Tečky zde zase mohou oddělovat jednotlivé verše.

Nové není ani to, že předložky a spojky se píší dohromady s následujícím slovem.

Novinkou oproti začátku bible je výskyt rozdělovacích znamének na konci řádku a především výskyt čárek nad písmeny, jež označují vokály. Čárky sice nejsou zastoupeny nad všemi literami, které mají naznačit délku samohlásek, ale v několika případech je lze v textu najít (*má*, *fwé*, *boz°ím*).

Z rozboru je možné vyvodit, že písař bible pomalu začínal přijímat nové formy pravopisu, avšak jejich užívání nebylo v žádném případě důsledné.

4.1.3. Rozbor části Knihy Kolossenským

Poslední část rozboru je z Knihy Kolossenským, kterou jsem se pokusila zachytit celou. Dodatečně jsem připojila první kapitolu z knihy 1. Tesselonicenským. Obsahem těchto oddílů je promluva apoštola Pavla k lidu, ve které ho nabádá, aby žil v souladu s božím přikázáním.

V této části převládá pravopis diakritický. Spřežek v textu lze nalézt několik. Jedná se především o *rz* a *cz* ve slovech jako *krziz°*, *fmierzeno*, *vc°ieczy*. Není jasné, proč se spřežky místy užívaly, protože jejich hláskové okolí je stejné i u jiných slov, kde jsou však hlásky zachyceny buď spřežkami s puntíky, nebo samostatnými literami s puntíky (*hr°iechow*, *rz°kouce*). Spatřuji v tom písařovo lpění na tradičním způsobu psaní.

Dvakrát lze nalézt spřežku *ŃŃ*. Jednou označuje hlásku *s* (*maŃŃa*), podruhé hlásku *š* (*prziŃŃtieho*).

Kromě několika zmiňovaných případů v této části rukopisu platí pravidla diakritického pravopisu. To znamená, že hláska *z* je označována znakem *z°* (*z°iwot*, *boz°i*), hláska *č* znakem *c°* (*c°teme*, *vc°inil*), hláska *ř* znakem *r°* (*r°ec°*, *hr°iechow*) a hláska *š* znakem *Ń°* (*ŃlyŃ°eli*, *wŃ°ecko*).

I se zaznamenáváním hlásky *s* je to stejné jako v minulém rozboru. Uprostřed a na začátku slova se píše dlouhé *Ń* (*abyŃte*, *ŃwietloŃti*), na konci je pak souhláska zaznamenána kulatým *s* (*was*, *kryŃtus*). To samé platí i o hlásce *š* (*ŃlyŃ°eli*, *budes°*). Opět existují výjimky. Například na začátku věty stojí leckde *s* (*SlyŃ°iece wieru waŃ°i ...*, *SweŃelim dieky a mece*, ...). Tyto nepravidelnosti jsou způsobeny tím, že stále nebyla stanovena jednoznačná pravidla pro zaznamenávání hlásek.

Samohláska *u* je psána písmenem *v* především na začátku slova (*vc°inil*). Je zde patrný

rozdíl v užívání tohoto písmena na konci slova. V minulých částech rukopisu bylo možné najít slova jako *domv*, *rozumv*, tady se už vyskytují v podobě *domu*, *rozumu*. Z toho plyne, že písmeno *v* na konci slova nahradila litera *u*. Ani písmeno *u* v tomto textu už nezastupuje hlásku *v*, jako tomu bylo v předešlých rozborech (*tuorzeno*). *U* je tak nahrazeno především literou *w*.

Písmeno *w* znázorňuje hlásku *v* opět ve všech pozicích ve slově (*w^oelike*, *duchownim*, *hr^oiechow*). Ojedinele se vyskytuje *l^o* (*Pawel^o*).

Stejně zůstává i psaní hlásky *j* písmeny *g*, *i* a *y*. Jestliže souhlásku *j* předchází vokál a tvoří s ním jednu slabiku, je tato hláska znázorněna literami *y* a *i* (*obliczey*). Stejně je tomu tak, pokud *j* stojí před vokálem *a* (*iako*). V ostatních případech je *j* značeno literou *g* (*ge[^t*, *geho*).

Znak *ie/ye* i v tomto případě označuje hlásky *ie* a *ě*. Nachází se téměř v každé pozici ve slově, nelze ho objevit na začátku slova (*wiedieli*, *nynie*, ...).

Způsoby zaznamenávání hlásek v ukázce z Knihy Kolossenským jsou shrnuty v tabulce v části Shrnutí.

Ve slovech, v nichž se objevují písmena zachycující skupiny hlásek *di*, *ti*, *ni*, se puntík nad literami *d*, *t*, *n* nepíše. Tato skutečnost je oproti předchozím dvěma rukopisům novinkou. Nalezla jsem tak už slova v dnešní pravopisné podobě (*chodili*, *milowanie*).

Důsledněji je zachycen rozdíl mezi *y* a *i*, a to tak, jak se zaznamenávají v dnešním jazyce. Jejich psaní je závislé na shodě přísudku s podmětem (*kt^oeruz^oto g^te [ly]^oeli*), a také na Husově pravidle: „*Piš y po: h, ch, k, g; d, t; n, r, l; i po: z^o, s^o, c, c^o, j; d^o, t^o, n^o, r^o, l^o; i a y po: z, s, b, p, v(f), m.*“ (*[ly]^oeli*, *[watym, zemi]*). (ŠEMBERA 1857, s. 31)

Spojka *i* je nadále psána ypsilonem (*y oblecte [ie]*).

Ve tvarech slovesa *být* je důsledně dodržováno psaní *y*, výjimku tvoří opět imperfektum *bie[^e*. Předpona *vy-* (*wy-*) se píše stejně jako v současnosti (*wywedl*, *wydali*, *wyplacugice*), obdobné je to i se psaním písmen *y/i* při skloňování adjektiv (*[amych*, *gez^ois^o g^esto [prawedliwy]*).

Na několika místech textu se lze setkat s čárkou nad písmeny, která značí vokály, ale její užití stále není dostatečně rozvinuto (*bóh*, *gegiho*). Dlouhý vokál je naznačen tenkou vlasovou čárkou nad příslušnou literou.

Časté je spojování několika slov do jednoho slovního tvaru, především v případě spojky a jména (*apokoi*, *wkry[^tu]*).

Při psaní velkých písmen ve vlastních jménech není patrný žádný pokrok. Vlastní jména

se tak objevují s velkým i s malým písmenem (*Tymoteus x barnaba*^{°ow}). Důkladněji však velká písmena naznačují počátky vět, ale ani tato skutečnost není všude pevně dodržována.

I v tomto textu se vyskytují tečky mezi slovy. Právě zde je nejjasnější, že skutečně plní funkci čárky nebo tečky. Taktéž mohou zastupovat spojovací výraz. Nejlépe je to zřejmé ve větě *Ale nynie* °*šloz*°*te ywy w*°*ecko. hniew. nemilo*°*t. zlo*°*t. ruhanie. mrzutu r*°*ec*° *zu*°*t wa*°*ich*. Takovýchto vět s několikanásobným větným členem lze nalézt v textu několik.

Rozdělovací znaménka se objevují v textu méně (*av*°*šta-wic*°*ni, aby-chom*), častější je volný přechod části slova na další řádek.

Je patrné, že i v této části se písař přiklání k diakritickému pravopisu. Doslovné znění Husových pravidel ale ani zde není dodrženo.

4.1.4. Shrnutí

Při rozboru jednotlivých částí rukopisu jsem dospěla k závěrům, které vyhodnotím na základě následující tabulky.

Hláška	Genesis	První kniha královská	Kniha Kolossenským
s	ſſ, ſ převážně s ojediněle	ſſ, ſ, s rovnoměrně	ſſ ojediněle s převážně
š	ſſ, ſ převážně s ^o , s ojediněle	ſſ, s ^o rovnoměrně	ſſ, s ^o , ſ ^o rovnoměrně
z	pouze z	pouze z	pouze z
ž	z, zz rovnoměrně	z převážně z ^o ojediněle	pouze z ^o
c	cz, c rovnoměrně	cz, c rovnoměrně	c převážně cz ojediněle
č	cz, c převážně c ^o ojediněle	cz, c ^o rovnoměrně	c ^o převážně cz ojediněle
ř	rz převážně r ^o ojediněle	rz, r ^o rovnoměrně	r ^o převážně rz ojediněle
j	y, i, g rovnoměrně	y, i, g rovnoměrně	y, i, g rovnoměrně
ie	ie, ye rovnoměrně	ie, ye rovnoměrně	ie, ye rovnoměrně
ě	ie, ye rovnoměrně	ie, ye rovnoměrně	ie, ye rovnoměrně
v	v, w, u rovnoměrně	v, w, u rovnoměrně	v, w převážně u ojediněle
u	pouze v	v převážně u ojediněle	v, u rovnoměrně

Ve všech částech je možné nalézt jisté pravidelnosti, které se týkají především psaní hlásek *z*, *j*, *ie* a *ě*. Ty jsou ve všech případech zaznamenávány stejnými grafémy. Mohu proto konstatovat, že pravopis těchto hlásek byl v době vzniku památky již ustálen. Naopak rozkolísanost v zaznamenávání se objevuje u hlásek *s*, *š*, *ž*, *c*, *č*, *ř*, *v* a *u*. Rozdíly v zachycování uvedených hlásek nejsou v jednotlivých částech rozebírané památky markantní. Jedná se o to, že některé podoby grafémů, které zaznamenávají zmíněné hlásky, v určitých částech analýzy převažují a v jiných ustupují podobám novějším. Tento stav je způsoben vlivem pronikání diakritického pravopisu do textu, který je psán zpočátku pravopisem spřežkovým. Novější podoby grafémů se uplatňují zejména při zaznamenávání hlásek *c*, *č*, *ž* a *ř*. V tomto případě byly původní spřežky nahrazeny samostatnými literami, ale jejich kladení do textu není důsledné.

Tabulka dokládá, že první část rozboru je psána typicky spřežkovým pravopisem s několika výjimkami. Ty dokazují, že písař pravopis diakritický již znal, ale zatím jeho

prvky kladl do textu nejistě. Ukázka z První knihy královské je přechodem mezi pravopisem spřežkovým a diakritickým, spíše se přiklání k pravopisu Husovu. Úryvek z Knihy Kolossenským je po stránce pravopisné pravým opakem části z knihy Genesis. Je psán již pravopisem diakritickým s několika pozůstatky pravopisu spřežkového, které jsou v textu zaznamenávány pod vlivem tradice. Jiné vysvětlení těchto pozůstatků spatřuji v nedůslednosti písaře při označování jednotlivých grafémů.

Z uvedeného vyplývá, že pravopisná norma předkládané památky byla ještě silně rozkolísaná a postupně se ustalovala. Pro zapisování hlásek mělo důležitý význam jejich hláskové okolí. Ve všech částech rukopisu je patrný rozvoj pravopisu Husova a současné potlačování pravopisu spřežkového. Písař se snažil text vylepšit, aby byl lépe srozumitelný a čitelný. Míra použití diakritického pravopisu se ale liší a je závislá na osobnosti autora.

4.2. Hláskosloví

V době, kdy vznikala Bible boskovská, existovaly snahy přiblížit texty mluvenému jazyku, které jsou patrné především v Husově díle. Do textů zatím nejsou přijímány některé změny, začínají sem pronikat až koncem husitského období, ale určité doklady je možné nalézt už v této době. Naplno se realizují až v 16. a 17. století. Jedná se o některé z hláskoslovných změn, které jsou předmětem tohoto oddílu.

Mění se dlouhé samohlásky a diftongy, ale krátké samohlásky zůstávají zachovány. V souvislosti s hláskoslovnými změnami ve 14. až 16. století vznikla většina základních nářečních rozdílů. Jak se ustalovala písařská tradice koncem 14. a v průběhu 15. století, pronikaly do ní některé změny pomaleji, zdatelně ji však zasáhlo zavedení knihtisku. Tiskařský pravopisný úzus se ustálil zhruba koncem 1. poloviny 16. století. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 28)

V následujícím rozboru bible se dotknu již proběhlých a ve většině případů ukotvených změn, hlouběji se zaměřím na ty, které budou teprve realizovány. Budu sledovat tyto změny: přehlásky $'u > i$, $'o > ě$, $'a, \bar{a} > ě$, diftongizace $y > ej$, $ú > ou$, $ó > uo$, monoftongizaci $ie > í$, úžení $é > í$, změnu $aj > ej$, změny $šč > št'$, $g > \gamma > h$ a $r' > ř$, ztrátu měkkostní korelace a ztrátu jotace. Zaměřím se i na jiné hláskoslovné změny, jakými je vkládání protetických a hiátových hlásek, výskyt a odsun pobočných slabik, ale i vsouvání hlásek. Touto cestou bych chtěla ukázat, jak vypadal tehdejší písařský úzus a co jeho podobu ovlivňovalo.

Zjištěné výsledky vyhodnotím pomocí tabulky v závěru této analyzované jazykové roviny.

4.2.1. Přehláska 'u > i

Ve 2. čtvrtině 14. století začíná přední varianta 'u po palatizovaném nebo palatálním konsonantu splývat s přední variantou i-ovou. Změna probíhala zřejmě takto: 'u > 'ü > 'i (př. *juž* > *jüž* > *již*). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 70)

Tato přehláska má velký význam pro morfologii, neboť zvětšila rozdíly mezi tvrdou a měkkou flexí substantivní a slovesnou. Tím posílila flexivní ráz češtiny. Je zřejmé, že změna měla vliv i na ztrátu měkkostní korelace, protože se po jejím uskutečnění zmenšil počet slabičných párů. Mohl se tak realizovat protiklad palatální – nepalatální.

Přehláska 'u > i byla důsledně provedena pouze v českých nářečích. (KOMÁREK 1958, s. 101)

V textu Bible boskovské se změna provedla téměř se stoprocentní důsledností (*duši, již, zevnitř, Ježíš*). Zasáhla různé slovní druhy, byla uskutečněna na každé pozici ve slově. Nalezla jsem pouze jediné slovo, jehož se přehláska 'u > i nedotkla – *zem' u*. Podle mého názoru se však jedná o písařovu nedůslednost či nepozornost, protože je zřejmé, že průběh změny znal. Neprovedení přehlásky u tohoto slova může souviset také s původem autora. Jestliže pocházel z moravského prostředí, mohl zachovávat původní podobu s 'u, neboť výše bylo řečeno, že v této oblasti změna nebyla provedena důsledně.

Míru realizace uvedené změny zachycuje tabulka na konci tohoto analyzovaného oddílu.

4.2.2. Přehláska 'o > ě

Tato změna ze 14. století proběhla pouze po palatalizovaných hláskách, i když v této pozici se 'o vyskytovalo zřídka. Byly to vesměs případy vzniklé morfologickou analogií, například koncovky *-ovi, -ové, -óv, -óm, -oma* v deklinaci měkkých typů maskulin a neuter. Jiným případem této změny jsou přípony *-óv* a *-ový* u adjektiv a *-ova* u sloves. Ve 14. století se místo tohoto *o* začalo psát *ie* nebo *ye*.

Přehláska nikdy zcela nepronikla do češtiny a do současnosti se z ní dochovaly pouze tvary, jejichž koncovky zněly stejně jako koncovky vzoru *dušě*: *koním, mořím* – byly tedy odstraněny vznikem nových analogických tvarů. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 73)

Jediným slovem v rozebíraném textu, v němž změna uskutečněna nebyla, je tvar *koňóm*. Opět se zde může jednat o stejné důvody, proč změna v předloženém slově nebyla realizována, jako v předchozím případě.

Zjištěné výsledky jsou vyhodnoceny v tabulce v oddílu Shrnutí.

4.2.3. Přehláska 'a, ä > ě

První fází této změny je ztotožnění 'a s ä, druhou fází je splynutí ä s ě, jehož příčinou byla snaha odstranit foném ä z hláskového systému, protože býval velmi málo využíván.

Změna nastávala na konci slova vždy, uvnitř slova pouze před měkkou souhláskou. Po souhlásce l se 'a nezměnilo v ě, ale pouze v e.

Přehláska zasáhla významně do tvarosloví, neboť způsobila oddálení měkkých typů podstatných jmen od tvrdých typů (*dušě* x *žena*), do jmenných a slovesných paradigmát vnesla alternaci (*kuřě* – *kuřata*). Ta je však později porušena působením analogie (např. vznikl tvar v *čase* podle *čas*).

Přehláska 'a, ä > ě je jedna ze změn, které měly velký vliv na nářeční diferenciaci. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 63 – 67)

Ve zkoumaném vzorku Boskovské bible je přehláska provedena stoprocentně. Dokládají ji například slova *země*, *kóžě*. Změna se realizovala na každém místě ve slově, u různých slovních druhů.

Závěry, ke kterým jsem dospěla, zachycuje tabulka na konci části Hláskosloví.

4.2.4. Diftongizace ý > ej

Změna ý > ej, která je důsledkem zániku měkkostní párové korelace, se projevuje v památkách až koncem 14. a začátkem 15. století. Svého vrcholu však dosáhne v letech pozdějších, zejména v 16. a 17. století. Je zřejmé, že diftongizace se týkala především koncovek adjektiv. Změna byla běžnější pro nářečí a mluvený úzus, do tisků pronikla pouze tehdy, jednalo-li se o text blízký mluvenému jazyku.

Předpokládá se, že změna byla provedena na celém českém území, ale týkala se především jazyka mluveného, do psaného téměř nezasahovala. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 107 – 109)

V recipovaném textu je zachována stará podoba slov s *y*, diftongizované tvary se projevují pouze v několika případech. Bibli boskovskou změna tedy ještě plně nezasáhla, ale povědomí o její existenci už mezi písaři bylo. V části knihy Genesis se hláska *y* vyskytuje především v koncovkách adjektiv (*létavý, živý, mořským, zlořečený, spravedlivý*), zaznamenala jsem ji i v koncovkách číslovek (*pátý, druhý, sedmimcietmý, ...*), u zájmen (*svých, mým, tvých, ...*), ale i v pozici uprostřed slova, především u sloves (*krýti*) a příslovcí (*výš*). Podoby s *y* lze nalézt u různých pádů i rodů.

Druhá část předkládaného textu také ještě není zasažena diftongizací *y > ej*, existuje v ní několik výjimek. Hláska *y* se vyskytuje u přídavných jmen (*kluzkých, Davidových, izraelský, fílištínský, ...*) a zájmen (*svých, mým, tvým, ...*). V těchto případech se nachází pouze v koncovkách slov. U jiných slovních druhů se hláska *y*, která by se v budoucnu diftongizovala, neobjevuje. Naznačila jsem výše, že v této části se nachází několik výjimek, které diftongizací *y > ej* již podlehly. Jedná se o 4 tvary: *svejch, jednej, druhej, v tej*. Změna se zde uskutečnila pravděpodobně pod vlivem mluveného úzu.

Poslední část rozboru je téměř identická s částí první. Zde se také uvedená změna nerealizuje. Tato část analyzovaného rukopisu disponuje slovy, u kterých je patrné, že je diftongizace zasáhne (*svatým, prvorozený, žádný, obřezaný, samých, kteraký, ...*).

Realizace uvedené změny je zachycena v tabulce v oddílu Shrnutí na konci této analyzované jazykové roviny.

4.2.5. Diftongizace *ú > ou*

Diftongizace *ú > ou* se objevuje v památkách z konce 14. století, častější je však v textech z 15. století. Nově vzniklý diftong bývá zachycen písmeny *au, av, aw, ov* či *ow*. Později se hojněji vyskytuje litera *ú*. Nejprve se *ú* změnilo v *au* a následně v *ou*, přičemž v dvojhlásce, která se označovala spřežkou *au*, se zřejmě nevyslovovalo *a*, ale nějaký zadní nelabializovaný vokál. Gebauer dělí průběh změny do dvou fází: první, *ú > au*, nazývá „rozšířením“, druhou, *au > ou*, „spodobením.“ „*Spodobení to způsobeno mechanikou řeči: na přechodu mezi a- a u- jsou mluvidla v tom nastrojení, za jakého se článkuje o; zaznívá tu tedy mimovolně o: au – a^ou; toto mimovolně o šíří se víc a více, až ovládne místo a.*“ (GEBAUER 1963, s. 260) Pro dnešní spisovnou češtinu je charakteristické nediftongizované *ú* na začátku slov, kam změna *ú > ou* pronikala pomaleji než na konec a dprostřed výrazů. Bylo to způsobeno faktem, že kvantita *ú* na počátku slova kolísala. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 110 – 111)

Nejprve se zaměřím na to, která slova a tvary z první části rozboru, knihy Genesis, diftongizaci *ú > ou* podlehnou. Jedná se o různé slovní druhy – podstatná jména (*ženú, holúbka*), přídavná jména (*všelikú, živú, olivovú*), zájmena (*svú, tvú*), číslovky (*jednú*) či slovesné tvary (*sú, řkúc, vyniknú*). Nejvíce případů jsem objevila u zájmen (text zachycuje 23 slov, u nichž se diftongizace projeví). K diftongizaci dojde uprostřed i na konci slov. Nediftongizované *ú* se u podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen i číslovek objevuje ve všech rodech, především však u feminin (*všelikú duši živú, s bylinú zelinú, zvěř zemsú*). Z uvedených příkladů plyne, že tyto tvary se nacházejí zejména v akuzativu a instrumentálu singuláru.

V ostatních dvou částech rozboru není diftongizace *ú > ou* taktéž ještě realizovaná, proto v nich lze nalézt podoby např. *Šalamún* (výskyt tohoto vlastního jména je v celém textu nejčastější – objevuje se 24 x), *vzniknúti, súd, tvú, klúzavých, slúžiechu, múdrosti, dlúho, budúciech, rúhánie, kterúž*. Změna zasáhne opět hlásku *ú* na různých místech ve slově i u různých slovních druhů (u podstatných jmen se vyskytuje 28 x, u přídavných jmen 19x, zájmena jsou zastoupena 17x a slovesné tvary 9 x). U sloves je možné se s nediftongizovanou podobou *ú* setkat především u přechodníků (*řkúc, nesúce* – ve všech částech jsem našla 17 tvarů). Z uvedeného vyplývá, že ačkoli ukázka obsahuje velké množství tvarů, které potenciálně diftongizaci podlehnou, realizaci změny jsem našla pouze jedenkrát – u tvaru přechodníku přítomného *vidouce*.

Zjištěné výsledky jsou vyhodnoceny v tabulce na konci této analyzované části.

4.2.6. Diftongizace *ó > uo*

Diftongizace *ó > uo* se objevuje v památkách z 1. poloviny 14. století, nejčastěji je realizována po retnicích a po předložkách. Změna se děje především ve slabikách dlouhých, krátké *o* se mění jen sporadicky. Diftong *uo* byl zpočátku vzestupný, převládala v něm o-ová složka (*uo*), později nabyla převahy složka u-ová (to mělo vliv na následnou monoftongizaci *úo > ú*). Tehdy se diftong zaznamenával *úo*. Výsledkem změny (a ztráty jotace) je v nové češtině rozdílná stavba soustavy krátkých a dlouhých vokálů, ale také řada nových morfologických alternací.

Vznikem *uo* však průběh změny nekončí. Následně dojde k monoftongizaci, jejímž výsledkem je vznik *ú* (*ú*). Celý průběh změny se může naznačit takto: *ó > "ó > uo > u^o > ú* (*ú*). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 113 – 114)

Recipovaný text zachycuje pouze fázi první, a to jen v určitých případech, neboť zde ani tato první část průběhu změny $ó > uo > ú$ (*ů*) není provedena důsledně. V tomto případě zahrnu do následujícího výkladu všechny části zkoumaného textu najednou, protože jsem nenalezla žádný jev, kterým bych se mohla samostatně zabývat a který by narušoval celistvost vývoje této změny. I zde se vyskytuje mnoho slov (v celém textu jich je 72), u nichž se realizace změny v budoucnu projeví. Za všechny jmenuji tvary *časóm, zvieřatóm, bóh, obyčejóv, tvój, vzhóru, póldruhého, může, volóv, vladařóv, tisícóv, národóv, kóže, mužóm, vóli, ...*. Zjevně ke změně docházelo u všech slovních druhů, ve všech možných pádech a pozicích ve slově. Za zmínku stojí tvary končící na příponu *-óv* (*podle svých obyčejóv, sto volóv, pět tisícóv, ...*), i když by se výklad o nich hodil více do pojednání o morfologii. Z uvedených příkladů je zřejmé, že se tato koncovka vyskytovala u genitivu plurálu maskulin – životných i neživotných. Do tohoto pádu byla koncovka *-óv* převzata od u-kmenů, protože původní podoba genitivu nevyhovovala (často docházelo ke splývání genitivu plurálu a nominativu singuláru, a tímto počinem byla jejich shodná podoba odstraněna). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 141 – 146) Zmiňovala jsem, že se v textu nacházejí případy, u nichž byla diftongizace $ó > uo$ provedena. Jedná se o 42 slov. Oproti ostatním typům hláskoslovných změn je toto číslo vysoké. Frekvence výskytu je dána tím, že se mezi příklady dohromady 22 x objevuje tvar *Buoh*. Vzhledem k biblické povaze ukázky tento fakt není překvapivý. Zde se lze také odvolat k vlivu mluveného jazyka a tradice, jimiž se písař pravděpodobně nechal ovlivnit při psaní bible.

Závěry, ke kterým jsem dospěla, předkládá tabulka v oddílu Shrnutí.

4.2.7. Monoftongizace *ie > í*

Monoftongizace *ie > í* se objevuje už v památkách z konce 13. století a ze 14. století, ale hláska *í* vítězí až ve století 16. Opět se liší projev mluvený a projev psaný, do kterého změna proniká pozvolna, zatímco v mluvené podobě už je značně rozšířena (před koncem 15. století se už diftong zřejmě nevyslovoval). Diftong *ie* vznikl z dlouhého *ě* postupným vydělováním i-ových složek, které nabývaly stále většího významu, až došlo k monoftongizaci *ie > í*. Změna zasáhla celé Čechy i Moravu, kde však existuje jediná výjimka, a sice tzv. nářečí kopaničářská, která vznikla pozdní slovenskou kolonizací a u nichž je diftong *ie* zachován. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 112)

V rozebíraném materiálu jsem se setkala s velkým počtem slovních tvarů, v nichž se vyskytuje diftong *ie* (celkem 308 slov). Ve všech těchto případech monoftongizace *ie* > *i* nebyla realizována, v textu se neodráží. Opět budu pojednávat o analyzovaném úryvku jako celku, k čemuž mě vedou stejné důvody, které byly zmiňovány výše. Monoftongizace *ie* > *i* proběhne snad u všech slovních druhů. Projeví se u podstatných jmen (*stvořenie, miesto, shromážděnie, zvierata, poradie, pokrmenie, dŕievie, porozenie, spomoženie, hŕiech, kráľovstvie, viděnie, hŕiešnici, piesek, milovanie, vykúpenie, utrpenie, ...*), u přídavných jmen (*většie, menšie, božiemu, lepšie, vrúcie, najmilejšieho, ...*), u zájmen (*našie, všie, jie, tiemto, ...*), ale i u číslovek (*tŕetieho, všie, ...*), sloves (*osvietily, plazie, ostŕiehal, die, nenie, stojie, učiece, ...*) a u ostatních slovních druhů (*dŕieve, nynie, ...*). Nejvýrazněji do popředí vystupují podstatná jména rodu středního (především bjo-kmeny, vzoru *znamenie*), jež jsou nejfrekventovanější (celkem 107 slov). Je to způsobeno tím, že diftong *ie* se nachází v sufixu *-nie*, který byl ve staré češtině velmi produktivní. Míru realizace monoftongizace *ie* > *i* v analyzovaném textu zachycuje tabulka na konci části Hláskosloví.

4.2.8. Úženi *é* > *i*

Nejstarší, avšak ojedinělé doklady této změny se nacházejí v památkách ze 14. století, ale až v 16. století je úženi *é* > *i* častější. Stará čeština znala dlouhé *é* se zavřenou výslovností. Zavřený charakter vedl ke změně *é* v neměkčící *í'*, které se ve výslovnosti ztotožnilo s původním *í* nebo s *i* ze staršího *ie*. Opět se změna pravidelněji vyskytovala v mluveném jazyce než v jazyce psaném, do něhož pronikala pomaleji. Kolísání tvarů s *í* a tvarů s *é* se ve spisovném jazyce nakonec ustálilo tak, že po hláskách měkkých následuje *í* (v této podobě změnu přijal spisovný jazyk) a po hláskách tvrdých *é* (ovšem existují výjimky). Příčinou změny byl zřejmě fakt, že po diftongizaci *ó* zůstalo v systému vokálů pouze *é*, které nemělo protikladnou zadní samohlásku, a tak bylo otevřenější nějakému procesu. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 114 – 115)

V rozebíraném textu se změna neodráží, vyskytuje se v něm ale velké množství slov, ve kterých bude v průběhu vývoje jazyka realizována. Ve všech částech ukázky se vokál *é* objevuje v koncovkách slov (*užitné, fíkového, čistého, jediného, anjelském, ...*, dohromady 111 případů). Nalezla jsem však i doklady, kdy se vokál *é* vyskytuje v kořeni slov (*zlého, mléko, kteréhožto, ...*, celkem u 29 slov). Úženi zasáhne podstatná jména (*mléko*),

nejčastěji se projeví v příponách tvrdých přídavných jmen (*vody mořské, to dobré, v kraji galaadském, bez Boha nevidomého, ...*, celkem 95 případů). Jak je vidět z uvedeného, změna se dotkne všech rodů, projeví se v různých pádech (u předložených slov se jedná o akuzativ plurálu, nominativ singuláru, lokál singuláru, genitiv singuláru) i v různých pozicích ve větě (například v podobě postponovaných shodných přívlastků). Změna se projeví také u přívlastňovacích zájmen (*své, tvého*) a u zájmen vztažných (*které*). Tento slovní druh je z hlediska úženi $e > i$ po přídavných jménech nejfrekventovanější (tvary *své, svého, svému* jsem našla 36 x), v neposlední řadě se změna projeví i u číslovek (*druhé, jediného, každého, ...*).

Dosažené výsledky jsou zachyceny v oddíle Shrnutí.

4.2.9. Změna $aj > ej$

Tato změna nastávala pouze v případě, pokud působila hláska *j* na předcházející vokál *a* v téže slabice. Proces byl zahájen v 15. století, odkud se zachovaly pouze ojedinělé doklady, častěji se změna vyskytovala ve století 16. Její příčinou nebylo, jak se soudilo, následující palatální *j*, nýbrž sblížení a nakonec ztotožnění téžeslabičného *aj* s pohybovým diftongem *ei*, který vznikl z *y*. Široké *e* z tohoto diftongu bylo velmi blízké *a*, proto mohlo ke ztotožnění dojít. Gebauer o tomto procesu tvrdí: „*Je to vlastně spodobení, způsobené mechanikou řeči; na přechodu mezi a- a -j (i) jsou mluvidla v tom nastrojení, za jakého se článkuje e; zaznívá tu tedy mimovolně e, aj – a^ej; toto mimovolně e šíří se víc a více, až ovládne místo a.*“ (GEBAUER 1963, s. 134) Vhodné je použít tvrzení, že změna $aj > ej$ je následkem diftongizace $y > ej$. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 116)

S výslednou podobou *ej* se v analyzovaném textu nelze setkat. Nalezla jsem jen několik slov, u nichž je zřejmé, že změně podlehnou. V první části ukázky se nevyskytuje slovo žádné, v druhé části se objeví 3 tvary slovesa *dát*. V tomto případě se jedná pouze o slovesa v imperativu (*daj, dajtěž, dajte*). Třetí oddíl textu nabízí několik dalších tvarů: *najmilejšieho* (objevuje se 3x), *nedotýkajte, neobierajte, hľadajte, čenichajte*. Mezi uvedenými slovy stojí přídavné jméno, v němž změna proběhne v předponě *naj-*, u ostatních příkladů se opět jedná o tvary imperativu.

4.2.10. Změna *šč* > *št'*

Několika slovy pohovořím také o změně, se kterou jsem se v průběhu práce s textem Boskovské bible setkala. Jedná se o změnu skupiny hlásek *šč* > *št'*. Je to změna disimilační, která se objevuje už ve 14. století, kdy však stále převažuje podoba *šč*. V 15. století tvarů se *šč* ubývá a v 16. století již převažují podoby *št'*. Po provedení této změny došlo k depalatalizaci *št'* v postavení před souhláskami (př. *ščvāti* > *št'vāti* > *št'vāti*). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 124 – 125)

V knize Genesis se vyskytují slova *děšč* a *dščov*, která změnou *šč* > *št'* nebyla v psaném jazyce dosud zasažena. Z výše uvedeného vyplývá, že se z těchto podob utvořila slova *děšt'* a *dšt'ov* (později *dešt'ů*). Podobné je to i se slovem z druhé části rozebíraného textu, z První knihy královské. Zde se nachází tvar *púšť*, u kterého už viditelně byla změna realizována, dříve mělo slovo podobu *púšč*. Je očividné, že neexistovala žádná pravidla, jimiž by se autor mohl při psaní rukopisu řídit, původní podoba *šč* v první části rukopisu naznačuje jeho starobylost. Vliv na tyto nedůslednosti měl zajisté i mluvený jazyk, který usiloval o zjednodušení výslovnosti. Ve třetí části rozboru se slova s tímto typem změny nenalézají. Dosažené výsledky jsou shrnuty na konci oddílu Tvarosloví.

4.2.11. Změna *g* > *γ* > *h*

Souhláska *g* se na přelomu 12. a 13. století proměnila v souhlásku *h*. Mezi souhláskami *g* a *h* existoval ještě mezistupeň *γ*, zadopatrová třená souhláska. Není jasné, zda obě fáze této změny (*g* > *γ* a *γ* > *h*) proběhly v češtině. Je možné, že první fáze pochází již z doby praslovanské. Změna *g* > *γ* > *h* byla provedena ve všech pozicích ve slově. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 83)

Ne jinak je tomu i v rozebíraném textu. Ani v jedné ze tří rozebíraných ukázek jsem se nesetkala se slovem, ve kterém by byla zachována původní souhláska *g*. Objevují se pouze tvary s *h* (*noha*, *Boha*, *všeho*, ...), což je způsobeno faktem, že se změna pevně ukotvila v hláskoslovném systému. Proces se zjevně dotkl všech slovních druhů. Zaznamenávání této změny zachycuje tabulka v oddílu Shrnutí.

4.2.12. Změna $r' > ř$

Během 13. století vzniká z měkkého $r' > ř$, ve které se mění každé r' . Změna je založena na výskytu sykavkového šumu mezi jednotlivými kmity měkkého r' , objevují se také případy, kdy $ř$ vzniklo spojením r a s . Změna zasáhla celé území Čech, ale nenastala na Slovensku, kde měkké r' ztvrdlo. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 85)

Opět je v analyzovaném textu tento hláskoslovný proces zachycen důsledně, podoba slov s $ř$ se již ustálila. Změna proběhla u různých druhů slov (např. *mořský, řeka, tři, dřevo, ...*). Dosažené závěry vyhodnotím v tabulce na konci Tvarosloví.

4.2.13. Ztráta měkkostní korelace

Ve 14. století v češtině zaniká párová měkkost souhlásek, ke které dochází po provedení přehlásky $'a, ä > ě$ a započetí změny $r' > ř$. Měkké párové konsonanty kromě l' splynuly s párovými souhláskami tvrdými, měkké a tvrdé l splynuly v tzv. *l střední*. Protiklad měkkosti nezanikal u všech souhláskových dvojic současně, nejdéle se udržel u souhlásek l a l' a zřejmě i u retnic. Někdy se zánik měkkostního příznaku vysvětluje také německým vlivem.

Zánik palatalizovanosti se uskutečnil třemi způsoby: a) ztrátou příznaku (př. *s'ěno > seno*), b) vydělením i-ového prvku po retnicích v krátkých slabikách (př. *p'ěna > piena*) a c) po všech hláskách v dlouhých slabikách (př. *viera*).

Odstraňování měkkostní párové korelace souhlásek se projevilo i v systému samohlásek, kde tato změna měla vliv na přehlásky zadních vokálů $'u, 'o$, na diftongizaci $ó > uo$ a i na ztrátu jotace. Důsledkem tohoto procesu bylo rozdělení konsonantického systému na hlásky znělé a neznělé.

Párovou měkkost si dodnes zachovala pouze nářečí lašská. V moravskoslovenských, zčásti i hanáckých nářečích se udržela dvojice tvrdé a měkké l . (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 86 – 96)

Měkkost souhlásek se po tomto vývoji značila několika způsoby, především spřežkou, vydělením i-ového prvku a později Husovou „tečkou“ nad příslušnou literou. Všechny tři způsoby jsou zachyceny i v rozebíraném vzorku – týká se to výhradně jeho první části. Není tu ale označována měkkost především u souhlásek d, t, n , které se nalézají v pozici na

konci slova (nejčastěji v imperativu daného slovesa – *bud, učin, vzplod*), ale i v pozici uprostřed slova (opět se jedná především o tvary imperativní – *budte, naplnite, sudte*). Je to způsobeno tím, že se původní palatalizované dentály *d', t', n'* ještě nepřeskupily do řady tónově zvýšených palatál *d'', t'', ň'*. Po tomto procesu se do systému zařadí jako samostatná nekorelační řada palatální *ḍ, ṭ, ṇ̌*. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 96)

4.2.14. Ztráta jotace

Po depalatalizaci souhlásek došlo ve 14. století ke splynutí předního *ě* s jeho zadní variantou *e*. Tento proces se projevuje snad ve všech staročeských památkách, pokud jejich pravopis užívá k označení dvojhlásky *ě* spřežky *ie, ye*. Při výslovnosti došlo ke ztrátě *j* (jota) a slovo se tak vyslovilo bez měkkostního příznaku. Gebauer o tomto jevu hovoří jako o „klesání *ě, ie* v *e, é*“, dále předkládá stanovisko, že jotace klesala nejprve po *j, d', ň, t'*, pak po *ž, š, č*, nakonec i po *ř, z, s* a *c*. (GEBAUER 1963, s. 198) Jotace krátkého *ě* klesala po všech konsonantech kromě *b, p, v, m* a *f*, kde se zachovala až do nové češtiny. Zřejmě to bylo způsobeno tím, že se v době, kdy docházelo ke ztrátě jotace, mohla hláska chápat jako součást měkké retnice. Výjimka však potvrzuje pravidlo. V některých literárních památkách je možné se se ztrátou jotace setkat i po retnicích, kdy zřejmě došlo ke ztvrdnutí těchto hlásek. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 103 – 105)

Výše tvrdím, že změna započala ve 14. století, ale v první části rozebíraného textu se nijak výrazně neprojevuje, ještě nedošlo k její realizaci (až na výjimky). Je jisté, že ke změně docházelo postupně. V knize Genesis se se slovy s krátkým diftongem *ě* lze setkat na mnoha místech. Dá se říci, že jejich výskyt je stoprocentní (nalézají se v 89 slovech, do tohoto počtu není počítán výskyt diftongu ve zvrtném zájmenu *sě*). Diftong *ě* se objevuje ve všech slovních druzích a ve všech pozicích ve slově (*nesúcě, před, obcě, přebývati, zasě, ...*). Nejčastěji je *ě* zastoupeno v zájmenech, především ve zvrtném *sě* (v textu knihy Genesis se vyskytuje 58 x). Je možné se s ním setkat v příslovcích (*před, zasě*) a v podstatných jménech (*varhaněch, měsieč*). Hojně se *ě* vyskytuje i v číslovkách (*třidceti, deset* – objevuje se u 19 slov).

V části rozboru První knihy královské se změna začíná projevovat, ale slov s diftongem *ě* se objevuje stále ještě velké množství (v této části se jich vyskytuje 70). Opět je *ě* realizováno na různých místech ve slově (*jě, převysoká, v rocě, dřevem*) i v různých

slovních druzích. Zvratné *se* se v této části vyskytuje pouze 12 x.

Nejzajímavější je třetí část rozebíraného textu, úryvek z Knihy Kolossenským, kde diftong *ě* není téměř zastoupen. Nalezla jsem pouze jediné slovo, ve kterém se *ě* objevuje. Je jím opět zájmeno *se*. To se v textu nalézá 26 x. Zde nelze neodkázat na Gebauerovo tvrzení, že *ě* se udrželo nejdéle po sykavkách, v našem případě po konsonantu *s*. Tyto skutečnosti odkazují na fakt, že tak, jak dílo vznikalo, docházelo postupně i k šíření této změny a k jejímu pozvolnému pronikání do textu. Frekventovaný výskyt jotace v části knihy Genesis poukazuje na její starobylý původ, ojedinělé zachování jotace v posledním analyzovaném oddíle může být způsobeno vlivem písařské tradice.

Výsledky, ke kterým jsem dospěla, vyhodnocuji v tabulce v oddílu Shrnutí.

4.2.15. Další změny v hláskosloví

Do této kategorie lze zahrnout výskyt protetického *v-*, i když se v textu Boskovské bible objevuje výjimečně. Protetické souhlásky vznikaly v absolutním začátku slova před samohláskou, řidčeji před souhláskou. Protetické *v-* se realizovalo před vokálem *o* v 1. polovině 14. století a velmi rychle se rozšířilo do celých Čech (na východě Moravy se však *o* vyskytovalo bez proteze). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 98 – 99)

Při rozboru textu jsem se setkala pouze se dvěma případy, ve kterých se protetické *v-* objevuje. Patří sem slova *vopět* a *vobřezanie*. Téměř nulový výskyt této hláskoslovné podoby je podle mého názoru dán charakterem textu. Pokud by se jednalo o úryvek z lidového prostředí, výskyt proteze, a to nejen protetického *v-*, by byl jistě frekventovanější. Na tomto místě lze zmínit i fakt, že protetické *v-* bylo jevem novějším, a proto se vyskytuje pouze v části Knihy Kolossenským, která je ze všech tří analyzovaných částí nejmladší, což jsem dokázala již v oddíle Pravopis. Může se jednat i o oblastní jev, neboť protetické *v-* se uplatnilo v nářečích západní Moravy, odkud předložená památka pochází.

Jiným jevem je výskyt pobočných slabik. Ty vznikaly po zániku jerů. Mohly se stát buď plně slabičnými (*krve*), nebo mohly zaniknout (*sedlka – selka*). Nejedná se však jen o pobočné slabiky *r* a *l*, ale inventář doplňují ještě *j*, *m* a *n*. Rozlišují se čtyři typy pobočných slabik, s jejichž příklady se lze setkat i v rozebíraném vzorku: a) jedinečná souhláska je na počátku slova (*jmám, jsú*), b) jedinečná souhláska je na druhé pozici ve slově (*srdcě, krve*), c) likvida je uprostřed slova (*jablka*) a d) jedinečná souhláska je na konci slova (*bratr*,

vyvedl). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 77 – 78)

Pro předložený rozbor je však nejdůležitější typ a), tedy typ, kdy je jedinečná souhláska na začátku slova. V textu bible jsem našla mnoho případů, kdy je pobočná slabika odsouvána ze své pozice (*sem, sú*). Nejčastěji se tento jev objevuje právě u tvarů slovesa *být*, ale jeho výskyt v celém rozebíraném textu není rovnoměrný. V první části je možné setkat se pouze s pěti případy, ve kterých došlo k odsunutí likvidy *j-*, v části druhé se sedmi případy. Ve třetí části je odsouvání počátečního *j-* stoprocentní ve tvarech *jsem, jsme, jste* zejména v pozici pomocného slovesa v préteritu, naopak důsledně je likvida *j-* zachovávána u tvarů *jsú*. Tato nerovnoměrnost může být způsobena snahou o zjednodušení výslovnosti, nedílnou součástí je také fakt, že neexistovala žádná pravidla, která by stanovovala, kdy má být likvida na začátku slova zachována a kdy nikoli. Jednoznačné je však tvrzení, že odsouvání pobočných slabik je znakem progresivnosti textu.

Zaznamenávání protetického *v-* a pobočných slabik v textu vyhodnotím v tabulce na konci této analyzované roviny.

Opačným jevem ve sledovaném textu je vsouvání hlásek. Tento projev sice není tolik běžný, není vůbec pravidelný, ale přece jen se v ukázce objevuje několik jeho případů. V rozboru části knihy Genesis se jedná o 2 výrazy: *zvetčera, nocti*. U některých jiných slov dojde k přesmyknutí souhlásek uvnitř slova. V první části rozboru se vyskytují výrazy *sedmsedákrát* a *ež*, úryvek z První knihy královské zahrnuje slova *izrahelský, Izrahel*, která se v textu objevují několikrát. V posledním oddíle se pak vyskytuje tvar *křestvanstva*. V případě analyzované ukázky se vkladné souhlásky (*t, h, v*) objevují pouze v pozici uprostřed slova. U slov *zvetčera, nocti* a *křestvanstva* se podle Lamprechta jedná o tzv. vkladné a přechodné hlásky. Tvary *Izrahel, izrahelský* jasně vypovídají o užití hiátové hlásky *h* mezi dvěma samohláskami. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 100)

4.2.16. Shrnutí

V rámci hláskoslovného plánu jsem pojednala o změnách, u nichž je zřejmé, že v psaném jazyce už plně zakotvily (až na několik uvedených výjimek), ale zaměřila jsem se zejména na ty změny, které se teprve realizují, ačkoli v mluveném jazyce už mohly být na vysokém stupni rozvoje. Poznatky vyplývající z hláskoslovné analýzy bible jsem shrnula do následující tabulky.

Název změny	Realizace změny
u > i	provedena 100 %, 1 výjimka
o > ě	provedena 100%, 1 výjimka
a, ä > ě	provedena 100%
ý > ej	neprovedena, pouze několik výjimek
ú > ou	neprovedena, pouze několik výjimek
ó > uo	neprovedena, pouze několik výjimek
ie > í	neprovedena
é > í	neprovedena
aj > ej	neprovedena
šč > št'	neprovedena, 1 výjimka
g > γ > h	provedena 100%
r > ř	provedena 100%
ztráta jotace	realizuje se postupně
protetické ν-	objevuje se pouze u 2 tvarů
pobočné slabiky	nerovnoměrné odsouvání likvidy <i>j-</i>

Přehlásky *u > i*, *'o > ě*, *'a, ä > ě* do psaného jazyka pronikly s téměř dokonalou důsledností. Zmínila jsem jen několik případů, ve kterých k nim nedošlo. Tato skutečnost je zřejmě způsobena tradičním způsobem psaní zmiňovaných tvarů, může se taktéž jednat o výrazy, u nichž se původní podoba zachovala déle než u jiných slovních tvarů.

Diftongizace se v textu nerealizují, ojediněle se v ukázce objevují výjimky, které do ní proniknou zřejmě pod vlivem mluveného jazyka. Tento typ změn se často uplatní v českých i moravských nářečích, což se týká i úžení *é > í*.

Nejvíce frekventovanou změnou, ke které se schyluje, je monoftongizace *ie > í*. V budoucnu se projeví téměř v každém slově.

Několikrát jsem našla tvary *dajte*, *najmilejšiemu*, *děšť*, *púšč*, u nichž dojde ke změně *aj > ej* a *šč > št'*. V analyzovaném textu se (až na výjimky) neodráží.

U změny *g > γ > h* se nevyskytuje jediný případ, ve kterém by její realizace ještě nebyla provedena.

Stejně je tomu s dodržováním změny $r > ř$, která se též projevila stoprocentně.

Zaměřila jsem se i na ztrátu měkkostní korelace, která proběhla ve 14. století, její projevy jsem demonstrovala na příkladech souhlásek d, t, n .

Ztráta jotace se textu ještě také nedotkla plnou měrou, ale zjistila jsem, že jednotlivé části rozboru se po této stránce výrazně odlišují a že poslední oddíl je změnou zasažen z 90 %. Ústup jotace z ukázky dokazuje, že poslední část rozboru je v pokročilejším stádiu vývoje jazyka.

Textu se nevyhnulo ani protetické $v-$, i když se objevilo ojediněle. Jako důvod omezeného výskytu protetických hlásek jsem uvedla charakter textu. Kdyby se jednalo o text inspirovaný mluveným jazykem, jistě by text disponoval větším množstvím slov s protetickým $v-$. Podobně je tomu i s odsouváním pobočných slabik. Na jejich eliminace zřejmě působil mluvený úzus, který se pokoušel zjednodušit výslovnost slov s pobočnými slabikami. Důležitý je fakt, že stále neexistovala pravidla, která by stanovovala, v jakých případech má k odsunutí pobočné slabiky dojít, proto na některých místech textu k odsunu likvidy $j-$ dochází, na jiných místech nikoli. Téměř stoprocentní zachování likvidy $j-$ v první části rozboru je znakem starobylosti této analyzované části.

Jestliže porovnáím všechny tři části rozebíraného vzorku mezi sebou, dospívám k závěru, že nejvíce hláskoslovných změn postihne první část, kdežto nejméně bude ke změnám docházet v části třetí. Samozřejmě je to způsobenou dobou, kdy byl rukopis psán. Jak se vršily jednotlivé stránky hotového díla na sebe, zmenšoval se počet hláskoslovných jevů, které se v textu v budoucnu projeví. Některé z nich analyzovaný text ještě nezachycuje, jiné se v něm objevují v malém počtu, spíše výjimečně. Autor předkládané památky její text inovoval, protože do něho vnášel své jazykové povědomí. Lze říci, že se jedná o text progresivní.

4.3. Tvarosloví

Jazyk konce 14. století stále zachovává staré mluvnické kategorie i jejich tvarové prostředky, např. jednoduché minulé časy nebo duál. Tento stav se déle udržel v jazyce psaném než v jazyce mluveném, který byl vystaven změnám často opačným (ústup dvojného čísla a jednoduchých minulých časů, jejich nahrazení plurálovými tvary a tvary perfektními, ustalování koncovky *-m* v první osobě singuláru indikativu přezenta, ústup jmenných tvarů adjektiv). Zmíněné prvky mluveného jazyka začaly posléze pronikat i do psaného jazyka, který se tímto způsobem jaksí sbližoval s mluvenou formou. Všechny jmenované jevy se snažil do českého jazyka uvést mistr Jan Hus. Konzervativnější byl v tomto směru jazyk biblických překladů, který mnoho z Husových jazykových úprav nepřijímá. (CUŘÍN 1965, s. 34 – 36)

Rozhodla jsem se tento oddíl rozdělit do podkapitol Obecné pojednání o slovních druzích, Mluvnické kategorie jmen, Mluvnické kategorie sloves a Slovesné tvary. Pro toto rozvržení mě vedl fakt, že se v textu objevuje velké množství slovních druhů a morfologických jevů, o kterých je třeba pohovořit a které nelze opomenout. V první podkapitole se pokusím podat stručný přehled druhů slov i s doklady z textu, v podkapitolách následujících chci ozřejmit některé tvaroslovné jevy, kterými stará čeština disponovala.

Považuji za nutné zmínit se o jednotlivých mluvnických kategoriích jmen i sloves, neboť obecný výklad o nich je potřeba k pojednání o dalších morfologických jevech a tvarech. U jmenných kategorií chci postihnout mimo jiné i nejvýznamnější prvky, mezi něž patří konkurence pádů, vývoj životnosti a neživotnosti u jmen a jevy týkající se jmenné deklinace (pronikání u-kmenových koncovek, kolísání mezi kmeny, ...). Dále představím slovesné kategorie, ale svou pozornost zaměřím především na jednotlivé tvary tohoto slovního druhu. Jejich frekventovanost doložím grafem ve Shrnutí oddílu Tvarosloví. Nebudu se zde zabývat rozbořem každé části analyzovaného textu, ale pojednám o morfologických jevech z ukázky jako o celku.

4.3.1. Obecné pojednání o slovních druzích

4.3.1.1. Podstatná jména

V textu Bible boskovské jsem našla značný počet podstatných jmen, které vyjadřují názvy osob (*člověk, Adam, pomocník, Sella, Noe, žena, král, otcem, Davidovi, sluhy, dietie, vladaři, apoštol, pána, Kristu Ježíši, pohany, rodičóm, tětěnc, ...*) a zvířat (*velryby, rybám, had, ptákóv, holúbek, havrana, žížely, volóv, jelenóv, búvalóv, konióm, ...*). Početnou skupinu tvoří názvy věcí a dějů (*tmy, vodami, večer, stvoření, kamenie, varhaněch, koráb, kráľovstvie, výsostech, súdú, vóli, dieky, rozmnoženie, trónové, porozenie, zlost, prosba, múdrost, ...*). Odlišit lze jména konkrétní (*tváři, bylinú, syn, bratr, obraza, dveře, ...*) i abstraktní (*světlost, pořadie, obyčejóv, přiezeň, čtenie, viera, ...*). Tvary *ptactvo, kamenie, hlozie, trnie, dobytek, ovoce, ...* zastupují jména hromadná, výrazy *múka, piesek, voda, obilé* jména látková. V textu se objevují pouze dvě slova pomnožná – *dvěřě, varhaněch*.

Většina uvedených příkladů patří mezi podstatná jména obecná, ale text překypuje i jmény vlastními. Ta se dělí na jména osobní (*Noe, Adam, Matuzael, Šalamún, Pavel, Sella, Timoteus, ...*) a jména místní (*Jezapoli, Anotot, Laodycie, Betsames, Galaad, ...*). Je patrné, že uvedené názvy pojmenovávají především biblické postavy a místa, přičemž největší frekvence těchto slov se vyskytuje v částech, kde se jedná o výčty osob. O vlastních jménech blíže pojednávám v oddíle Slovo tvorba.

4.3.1.2. Přídavná jména

V rámci přídavných jmen se dnes rozlišují tři typy deklinace (jmenná, složená a smíšená), stará čeština znala pouze typy dva – deklinaci jmennou a složenou. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 137)

V textu se vyskytují nejrozmanitější tvary přídavných jmen, objevují se v různých pádech, číslech i rodech. Adjektiva se v textu nacházejí ve všech třech stupních – v pozitivu (*neužitečná, prázdna, zelenú, dobré, létavý, člověčí, fíkového, izrahelským, anjelským*), v komparativu (*většie, menšie, lepšíe*) i v superlativu (*najkrašie, najmilejšieho, najvětšie*).

Deklinaci jmennou reprezentují příklady *živ, nah, stár, zabit, prolita, zectěn, roven, pečliv* – tvary krátké, které jsou především součástí přísudku jmenného se sponou. Tvar *živ* se

opakuje v částech, kde jsou vyjmenováváni potomci Adamovi, zejména tedy v části knihy Genesis. Text obsahuje celkem 35 případů těchto krátkých tvarů, z nichž se 18 vyskytuje v knize Genesis, 9 v části První knihy královské a 8 v Knize Kolossenským. Častý výskyt jmenných tvarů adjektiv značí starobylost první části bible, neboť tyto formy adjektiv jsou vývojově starší než tvary složené. Slova *Lámechově, Adamova, Jojadeův, Kristova* se řadí k přivlastňovacím adjektivům. Vyskytují se zejména u vlastních jmen, několikrát se objevují spojení, v nichž přivlastňovací adjektiva nejsou v náležitém tvaru – *syn Jojade (ův), synův Maol (ových), pokolenie Noe (movo)*. Dohromady jsem v analyzovaném textu našla 28 dokladů přivlastňovacích adjektiv. Poslední druh přídavných jmen představují slova *dobré, nebeskú, rajskému, bohabojný* – jde o adjektiva tvrdých kmenů – a slova *člověčímu, zvířecímu, dobytčí, ptačímu* – jedná se o adjektiva měkkých kmenů. Oba uvedené případy spadají do deklinace složené. Ukázka obsahuje 258 slov tohoto typu adjektiv.

V analyzovaném textu se vyskytují i tvary zpodstatnělých přídavných jmen (z *mrtvých, obřezaný*). Výjimkou nejsou ani přídavná jména slovesná (*činijící, plaziociemu sě, nesúci, živiecieho, chodiecieho*).

U některých adjektiv je příznak zesílen předponou *pře-*. Dokladem jsou tvary *předobré* a *převysoké*.

4.3.1.3. Zájmena

Tento slovní druh má v textu velké zastoupení, vyskytují se v něm všechny jeho druhy. Do kategorie zájmen substantivních spadají tvary *kdo, co, nic*, zájmena adjektivní reprezentují slova *který, jaký, každý*. Rodová zájmena jsou zastoupena výrazy *každé, jehož, svému, svá, všeliké, kterýžkoli, tvým, jejie, jenž, ...*. Zájmena *já, ty, ny, vy, sebe, mě, sobě, sebu* se řadí k zájmenům bezrodým.

Nejvíce početně zastoupena jsou v recipovaném textu zájmena osobní společně se zvratným zájmenem *sě*. Celkem se v ukázce objevuje 331 příkladů tohoto typu zájmen. Pro názornost uvádím výrazy *já, ty, za vy, jim, tebu, jehožto, mi, ho, tebe, jemu, ...*. Hned za osobními zájmeny stojí v pomyslném pořadí zájmena přivlastňovací s příklady *můj, mého, tvůj, své, jejie, svých, ...*. Ve všech třech částech rozebírané ukázky se nachází 190 příkladů. U tvaru *to* je typická příklonná částice *-t'*, která sloužila ke zdůraznění. Dále se lze v rozebíraném vzorku setkat se zájmeny tázacími (*kdo, cos* – u tohoto slova se často vyskytuje příklonka *-s*, která je součástí slovesného tvaru), ta se objevují společně se

zájmeny vztažnými 181 x. Vztažná zájmena reprezentují tvary *jenž, která, kteréžto, což* – tvar se objevuje výhradně v této podobě s příklonkou -ž. Skupinu zájmen neurčitých představují příklady *vešken, všecka, každého, některé*. Takovýchto tvarů je v ukázce 127. Tvary *ten, toho, té, tato, tej, toť* zastupují zájmena ukazovací, jichž se v textu nalézá 105. Poslední skupinou jsou zájmena záporná, která zahrnují především slova *nic a žádný* – často se místo této podoby vyskytuje tvar *ižádný*. Analyzovaný rukopis obsahuje 47 záporných zájmen.

Ojediněle se vyskytují zastaralé tvary zájmen *an, ana, kaký*, které se dnes považují jako tvary knižní. Do této skupiny se řadí i tvary zájmena *já, ty – mne, tebe*.

4.3.1.4. Číslovky

Všechny části obsahují celkem 143 číslovek. Neurčité číslovky reprezentují příklady *kolik, málo, mnoho, toliko*, číslovky určité tvary *pátý, jedno, dvoje, stu*. Číslovky základní zastupují slova *jedno, čtyři, dva, osmset, pětidcát*, řadové tvary *druhý, sedmá, první, sedmimcietmý*. Mezi číslovky druhové patří slova *po dvem, sedmero* a u násobných uvádím příklady *sedmkrát, sedmsedákrát*. Některé z uvedených tvarů se dnes neužívají, jsou chápány jako zastaralé (*sedmimcietmý, pětidcát*). Nejvíce příkladů zahrnuje ukázka z knihy Genesis (celkem zachycuje 109 číslovek), jelikož obsahuje pasáže, ve kterých se hovoří o věku jednotlivých mužů z Adamova pokolení. V druhé části se jedná o výčet zvířat, která byla přivedena na Šalamounův dvůr (v tomto oddíle jsem našla celkem 31 případů zmiňovaného slovního druhu). Třetí část číslovkami téměř nedisponuje, v jejím textu se vyskytují pouze 3 příklady.

4.3.1.5. Slovesa

Staročeské sloveso je podobně jako sloveso v češtině nové vedle jména nejdůležitějším slovním druhem v systému jazyka. Největším rozdílem mezi staročeským a novočeským slovesem je skutečnost, že stará čeština obsahovala ještě dva jednoduché minulé časy, aorist a imperfektum, dále pak tvary duálové. Staročeské sloveso je tvarově pestřejší a bohatší, přičemž obě vlastnosti byly často způsobeny hláskovými změnami, jejichž zásluhou došlo k rozrůzněnosti slovesných tvarů. (DOSTÁL 1967, s. 8 – 9)

Recipovaný text disponuje hned několika druhy sloves. Jedná se o slovesa předmětová, která se pojí často s akuzativem (*dělati, nalézati, říeci, uzříeti, jiesti, obětovati*), ale i s jinými pády (*zželiti sě, vystřiehati sě, porozuměti, pracovati, požehnati*). Slovesa bezpředmětová reprezentují příklady *býti, růst, rozmnožiti sě, svietit*. Častá jsou slovesa zvrtná (*osvědčiti sě, zjeviti sě, veseliti sě, radovati sě*). Text disponuje také množstvím tvarů slovesa *být*, které se nejčastěji vyskytuje v podobě přísudku jmenného se sponou (*byl živ, byl jest bohabojný, byl jest v stář*), jindy se sloveso *být* nalézá v podobě imperfekta *bieše*. Hojně se objevuje jako součást složených slovesných tvarů (*byl rozkázal, byl zabit*). Při rozboru jsem se setkala také se slovesy fázovými (*počítati, ostati, přěstati*) i pomocnými (*míti, museti, moci*) a modálními (*moci, chtíti, museti*).

Neméně důležitými prvky textu jsou slovesa atematická neboli nepravidelná. Řadí se sem slovesa *býti, věděti, jiesti, mieti, jieti, chtieti*.

Jednotlivé slovesné tvary přiblížím v podkapitole Slovesné tvary.

4.3.1.6. Příslowce

Příslowce času jsou v celém rozebíraném textu zastoupena nejpočetněji – našla jsem v něm celkem 100 dokladů. V pomyslném pořadí za nimi následují příslowce způsobu (objevila jsem 29 tvarů), místa (28 výrazů), nejméně tvarů zahrnují příslowce míry a příčiny (oba dva druhy jsou dohromady zastoupeny 27 slovy). Slova *uprostřed, zjitra, potom, okolo, odtad* reprezentují příslowce místa. Výrazy *opět, zvetčera, tehdy, dnes, teď, dlouho, nyní* jsou příklady příslowcí času. Tvary *dobře, umlciečky, hodně, úsalivě, hojně* představují příslowce způsobu, příčina je vyjádřena ve slově *proto* a míra ve výrazech *velmi, tak*.

Na jiných místech v textu se setkáme s příslowci *dobře, dlouho, zjevně, hojně, tělestně, ...*. Uvedené tvary mají společný slovtvorný základ s přídavnými jmény. Slovům *odkud, tehda, tam, tehdy, potom, ...* se říká zájmenná příslowce. V ukázce se vyskytují i tzv. záporová příslowce, u nichž se předpona *ne-, ni-* přiklání ke slovním kořenům (*nikoli, neprávě, ...*).

4.3.1.7. Předložky

Jiným neohebným slovním druhem, který je v analyzovaném vzorku Bible boskovské zastoupen, jsou předložky. Nalezla jsem v něm jak předložky vlastní – *v, na, k, do, pod, ...*, tak předložky nevlastní – *okolo, kolem, miesto, bez, ...*. Slabičné předložky reprezentují tvary *ke, ku, ve, ode, přede, skrze, ...*, neslabičné slova *k, s, z, v, ...*. U výrazů *z sebe, v svém, k dřevu, v víře* dojde postupem času k vokalizaci prepozice kvůli zjednodušení výslovnosti celé vazby. V textu se jedenkrát vyskytuje tvar *ze kosti*, u něhož dojde k procesu opačnému, tedy ke změně vokalizované předložky v nevokalizovanou. V některých vazbách je předložka nadbytečná (*povědě k ženě, řekl jest Kain k Hospodinu, král k Semey vece, ...*), u mnoha prepozic došlo ke změně významu (*den s noci* = od noci, *rozdělily ze tmy* = od tmy, *bieše slovuten ve všech lidech v okolí* = u všech lidí, ...). Zmiňované procesy, které jsou součástí vývoje uvedeného slovního druhu, souvisí pravděpodobně se snahou o zjednodušení výslovnosti celé vazby.

4.3.1.8. Spojky

Jestliže spojky vyjadřují obsahově významový poměr mezi souřadnými členy věty nebo mezi souřadnými větami, pak hovoříme o spojkách souřadících, jestliže vyjadřují obsahově významový poměr věty závislé k větě řídící, poté se jedná o spojky podřadicí. (SMČ 2002, s. 141)

Předkládaný text disponuje oběma druhy spojek. Vyskytují se v něm jak spojky souřadící (*a, i, ani, pak, také, však, kdežto, leč, neboť, ...*), tak spojky podřadicí (*protože, totiž, ježto, a tak, že, aby, než-li, ač, ...*). Na některých místech ukázky jsem našla případy, v nichž jsou spojky ještě zesíleny jiným slovním druhem, především příslovcem (*totiž velmi, totiž právě, protože velmi, ...*). Spojky *leč, kdežto* dnes chápeme jako zastaralé, prvně jmenovaná spojka však byla ve starých textech často využívána a udržela se až do dnešní češtiny. (BAUER 1960, s. 342 – 343) Spojka *kdežto* se užívala ojedinele i ve starém jazyce, ale plnila funkci vztažného příslovce (dnes se uplatňuje v odporovacím souvětí). Častěji se místo ní objevoval spojovací výraz *ješto*. (BAUER 1960, s. 76 – 77)

4.3.1.9. Částice

V textu se objevují různé druhy částic, jako příklad uvádím částice modální (*snad, asi, ...*), intenzifikační (*velice, velmi, ...*) či modifikační (*přece, ale, vlastně, ...*). Za částici lze označit na začátku vět také spojku *i*, která je někdy nahrazena spojkou *a* (*I stvořeno jest světlo., A stalo se jest tak.*). Výskyt těchto dvou partikulí je velmi častý. V rozboru knihy Genesis je možné se s nimi setkat na začátku 125 vět, v ukázce z První knihy královské jsem našla 38 případů, v Knize Kolossenském se obě částice vyskytují pouze na začátku 2 vět. Tento poměr je dán charakterem textu. V první části analyzovaného materiálu převažují krátké jednoduché věty nad souvětím a na jejich začátcích se jmenované výrazy vyskytují. V ostatních dvou částech se počet jednoduchých vět snižuje, což má za důsledek, že klesá i počet částic *a, i* na jejich začátcích. Úbytek vět se jmenovanými částicemi je dán také faktem, že se obě začaly chápat jako tvary archaizující, proto se z textů postupně odstraňovaly.

Na mnoha místech ukázky se objevuje tzv. příklonná částice *-t'*, která se přidává na poslední pozici ve slově a plní funkci zdůrazňující. Vyskytuje se u různých slovních druhů – u zájmen (*toť, ktoť, onť, ještěť, mójt'*), sloves (*ustavimť*) i příslovcí (*protoť, jižť*).

4.3.1.10. Citoslovce

Jen čtyřikrát jsem v excerpovaných částech Bible boskovské našla citoslovce, a dokonce pouze jediný příklad – *aj*. Ve všech případech mluvčí tímto zvoláním na něco upozorňuje, výhradně na nějakou informaci, která se ve větě nachází. Nízká frekvence tohoto slovního druhu v textu je způsobena zřejmě charakterem ukázky. Jedná se o biblický text, kde citoslovce nejsou tak běžná, objevují se pouze v přímé řeči.

4.3.2. Mluvnické kategorie jmen

4.3.2.1. Pád

Stará čeština měla stejně jako čeština nová sedm pádů. Ty se vyjadřovaly různými koncovkami, které vznikaly především splynutím pádových přípon s kmenotvornou hláskou. Nikdy však neexistovalo u jednoho jména sedm různých tvarů. Počet pádů se měnil jednak změnami hláskoslovnými (např. akuzativ *dušu* – dativ a lokál *duši*, přehláskou *u > i* se tyto pády vyrovnaly), jednak změnami tvaroslovnými. Postupem času se stávalo, že jeden tvar přejímal funkci tvaru jiného. Například nominativ zastupoval později vokativ a opačně, dále tzv. genitiv-akuzativ a akuzativ-nominativ. V neposlední řadě se sem řadí též genitiv-lokál. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 129 – 132)

Několika slovy se na tomto místě zmíním o jednotlivých pádech a jejich druzích, které lze odhalit v rozebíraném textu. Předně se jedná o genitiv záporový, který se klade u sloves přechodných v záporu. Jeho příkladem jsou spojení *zlého nejez*, *neudělal chrámu Bohu*, *nejedli z ovoce*, *nedať svého*, *neporazím všie duše živé*, *nezahanbuj tváře mé*, ... Genitiv záporový postupem času ustupuje a nahrazuje ho akuzativ. Jiným typem tohoto pádu je genitiv cílový. Jako příklad uvádím spojení *nedodělal domu svého*. Častý je genitiv posesivní (*plodu svého*, *svých obyčejův*, *mého bratra*, *jeho skládání*, ...). Místy se vykytuje taktéž genitiv příslovečný (*stvořeny toho dne*, *byl živ všech svých let*, ...).

V textu se lze setkat s dativem cílovým (*požehna tomu tvorů, jména jim dal*, ...), lokálem místa (*rozplod' na zemi*, *v Jeruzalémě*, ...), času (*v dni*, *v noci*, ...), ale i s instrumentálem prostoru (*nad zemí*, *pod nebem*, ...), času (*s nocí*, *dnem*, ...), v neposlední řadě i prostředku (*smrtí umřeš*, *vládněše všelikú vlastí*, ...).

4.3.2.2. Gramatické číslo

Stará čeština rozlišovala tři typy čísla: singulár, plurál a duál neboli dvojné číslo. Jeho formy měla nejčastěji substantiva pojmenovávající kategorii párovosti, tedy substance vyskytující se „po dvou“. Později se duálové koncovky rozšířily i k jiným slovním druhům než jsou substantiva. „*Pro omezené užití se v historické době přestal duál v povědomí mluvčích odlišovat od plurálu a zanikal ještě snad dříve než v písemných projevech.*“

(LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 133) Nejstabilnější byly tvary dvojného čísla u číslovek *dva, oba*. Jeho pozůstatky lze nalézt dodnes u některých substantiv, např. ruce, nohy, uši, kolena, ramena, oči. Tady však již plní funkci plurálu. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 132 – 133)

Ačkoliv bylo dvojně číslo ve staré češtině velmi běžné, v rozebíraném textu z 15. století jsem se s ním setkala jen dvakrát: pro instrumentál duálu tvar *s dvěma ženama*, pro nominativ duálu tvar *dvě hříšníci*. Z tohoto ojedinělého výskytu usuzuji, že už v 15. století k zániku duálových tvarů u jmen dochází.

4.3.2.3. Rod

Kategorie rodu byla v historické době zasažena mnoha změnami, které se staly zásadními pro ustálení nově vzniklých tvarů jmen, jež se dochovaly ve zcela shodné podobě do současnosti ve všech vrstvách českého jazyka. Z tohoto důvodu považuji za důležité se hlouběji zaměřit i na teoretický výklad.

Stará čeština rozlišuje trojí jmenný rod: maskulinum, femininum a neutrum (starší název byl rod nijaký), který „*rozeznává se při jménech podstatných, přídavných (a participiích) při zájmenech rodových a při číslovkách*“. (GEBAUER 1929, s. 120)

Kategorie rodu se v deklinacích uplatňovala čím dál tím více, až se začaly stírat rozdíly např. mezi o-kmeny a u-kmeny, což ještě podpořily hláskové změny na konci praslovanského období. Došlo tak k homonymii nominativu a akuzativu singuláru u těchto kmenů. Protože nebylo často možné odlišit ve větě subjekt a objekt, vznikla potřeba nahradit homonymní tvar akuzativu jako předmětného pádu nějakým jiným předmětným pádem. K tomuto účelu byl využit tvar genitivu. Vznikl tak tvar genitiv-akuzativ (potřeba odlišit nominativ a akuzativ byla nutná jen u životných jmen, především u jmen osobních). Genitiv-akuzativ se rozšiřuje ke jménům živočišným až v průběhu 15. a 16. století.

Jestliže se ustálila podoba genitiv-akuzativ u životných maskulin, nutně to vedlo k rozlišení životných jmen od neživotných; tento jev se nejvýrazněji projevil v nominativu a akuzativu plurálu. U životných jmen se lišil nominativ i akuzativ v singuláru i v plurálu, ale u neživotných měly nominativ i akuzativ v singuláru stejné tvary, v plurálu se ale oba pády lišily (starý nominativ byl nahrazen tvarem akuzativním, vzniká tak tzv. akuzativ-nominativ). Tento proces se vyvinul především u maskulin původních o- a jo- kmenů a u těch slov, která k těmto kmenům později přešla. Jen vzácně se zachovaly jako archaismy

původní tvary neživotných maskulin končících *-ové*.

U neživotných maskulin zůstal jednotný tvar nominativu a akuzativu singuláru zachován.

K rozlišení životnosti a neživotnosti u mužských jmen byly použity i koncovky zanikající u-kmenové deklinace. U-kmenová koncovka *-u* převládla u neživotných maskulin v genitivu singuláru, ale u životných maskulin převažuje v tomto pádu původní o-kmenová koncovka *-a*. Mezi těmito deklinačními typy je dodnes patrné kolísání.

Naproti tomu se u neživotných maskulin v dativu singuláru zachovala původní koncovka *-u*, ale životná jména v tomto pádu převzala u-kmenovou koncovku *-ovi*. Podobná situace nastala i v lokálu, kde se vedle starých koncovek *-ě, -i* uplatňují u-kmenové koncovky *-u* (pro neživotná jména) a *-ovi* (pro životná maskulina).

Teprve v době národního obrození dochází k rozlišení nominativu plurálu tak, že *-i/-ové* se vyskytuje u maskulin osobních, u živočišných je pouze *-i*, u neživotných je tvar totožný s akuzativem. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 133 – 137)

Na tomto místě bych chtěla poukázat na specifické případy z analyzovaného textu, které se týkají vývoje životnosti a neživotnosti u maskulin. Jedním z procesů je připojení u-kmenové koncovky *-ové* k neživotným maskulinům. Nalezla jsem tvary *dnové, vrchové, trónové, ...*. Uvedené výrazy svědčí o neprovedení změny akuzativ-nominativ. Stejně tak je tomu u slova *tvor* ve větě *Vyved', země, tvor živý v svém pořadí, dobytek i žížely i zvěř zemskou v svém obyčeji*. Tato pasáž stojí na začátku knihy Genesis, v níž Bůh tvoří živé organismy. I zde je zachován původní nominativ.

Jiným případem je zživotnění neživotného maskulina pod vlivem kolísání mezi u-kmenovou a o-kmenovou deklinací. Tento proces zachycují příklady *ploda nesla, počíš rozuma, od počátka světa, vešli do korába, obraza jeho* z analyzované ukázky. Uvedené výrazy jsou dokladem toho, že si text zachovává ještě staré tvary, ale jedná se pouze o výjimečné případy. Lze vyvodit závěr, že se v analyzovaném textu projevuje tendence k rozlišení životnosti a neživotnosti u maskulin.

4.3.2.4. Deklinace

Výše jsem se několika slovy již zmiňovala o typech deklinace, v tomto pojednání se zaměřím na deklinaci jmennou, v rámci které došlo k největším morfologickým změnám.

Pro rozčlenění jmen k deklinačním bylo důležité zakončení kmenu. Pronikající rodový princip rozdělil některé deklinace (např. o-kmeny na maskulina a neutra, podobně i u-

kmeny a n-kmeny, na maskulina a feminina se rozdělily i-kmeny). Je zřejmé, že tímto procesem se původně velký počet deklinačních typů ještě zvýšil.

Konsonantické kmeny nebyly tolik produktivní jako kmeny vokalické. Bylo to způsobeno neschopností vyjadřovat koncovkami gramatický rod, ale deklinace se redukuje i odstraňováním nevýrazných typů. Na předchozích řádcích bylo řečeno, že k diferenciaci životnosti a neživotnosti u jmen mužského rodu bylo využito pronikání u-kmenových koncovek. V genitivu singuláru o-kmenů si původní o-kmenový tvar ponechala životná substantiva. Do tohoto pádu neživotná substantiva přijala koncovku u-kmenovou. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 141 – 152)

Jevem, který je v textu Bible boskovské zastoupen, je pronikání u-kmenové koncovky *-ové* do nominativu plurálu, která se objevovala vedle kmenové koncovky *-i*, což mohu doložit na příkladech *trónové, dnové, vrchové*. Dnes jsou tyto podoby chápány zastarale, dříve však koncovka *-ové* vyjadřovala jistý prvek personálnosti.

Do dativu singuláru jmen životných se začala rozšiřovat u-kmenová koncovka *-ovi*, v předloženém textu není ovšem důsledně uplatňována. Zachována je i stará o-kmenová koncovka *-u* (...*vecě Hospodin Buoh k hadu...*; ...*řekl jest Hospodin k Kainu*; ...*řekl jest Kain k Hospodinu...*). Lze však z ukázky vyzorovat, že užívání koncovky *-u* a koncovky *-ovi* kolísalo, neboť ve spojení *pastýřovi a jeho bratru* najdeme obě varianty. Toto kolísání se zachovalo až do dnešní doby.

Setkala jsem se také s případy, v nichž u-kmenová koncovka *-óv* pronikla do genitivu plurálu, čímž byla odstraněna nežádoucí homonymie s nominativem, popřípadě s akuzativem singuláru. Analyzovaný rukopis zahrnuje slova *časóv, dnóv, volóv, jelenóv, búvalóv*. Po diftongizaci *ó > uo* a následné monoftongizaci *> ů* dojde k odstranění koncového *-v*. Tento proces se uskuteční patrně pod úsilím o lepší výslovnost.

V textu se objevují taktéž doklady toho, že do lokálu singuláru pronikla koncovka *-u* (*v domu, v stolu*), která nahradila původní koncovku *-ě/-e*. Na některých místech ale původní zakončení zůstává zachováno (*na březě, v boze, na úsvitě, v člověče*). Zřejmě se zde opět projevuje vliv mluveného jazyka, mohlo se také jednat o ustálené obraty, které se v této podobě nadále užívaly.

Při procházení textu Boskovské bible je možné setkat se s velkým množstvím tvarů středních *ɔjo*-kmenů. Jako příklad uvádím slova *stvořenie, přirozenie, vdešenie, smilování, ulovenie*. Takovýchto výrazů jsem v rozebíraném textu našla 146. Jedenkrát jsem objevila spojení *všeho stvořenieho*, u něhož je substantivum nesprávně skloněno

vlivem zájmené deklinace předchozího slova.

Podívám-li se hlouběji na ženské kmeny, jediným jevem, který jsem v textu zaznamenala, je kolísání mezi ja- kmeny a i-kmeny. Jedná se pouze o tvar genitivu singuláru *rozkoši*. Toto slovo se dnes skloňuje podle vzoru *píseň*, jenž vznikl sblížením tvarů obou kmenů, ale genitivní tvar *rozkoši* je v rozebíraném textu zachycen podle i-kmenového sklonění.

U středních nt-kmenů se zmíním pouze o jednom slově, konkrétně o výrazu *dobytčatách*. Je zřejmé, že do příslušného pádu byla přijata ahistorická koncovka *-ách*. Správná podoba slova je *dobytčatech*.

Boskovská bible nepřijímala do instrumentálu plurálu všech rodů koncovku *-ma*, *-ama*, která do psaného jazyka pronikala pod vlivem mluveného úzu. V textu se objevují pouze tvary *nade všemi horami*, *s ženami*, ...

Žádný z výše uvedených morfologických tvarů není v ukázce používán důsledně. Na některých místech se vyskytují původní podoby toho kterého jevu, o několik řádek dál už lze nalézt jeho novější formu. Totéž platí i opačně. Značný podíl na tom má jistě vliv mluveného jazyka, ale i tradice. Zpochybnit se v tomto případě dá i znalost jmenovaných jevů autorem textu. Je však jednoznačné, že se v ukázce projevovala tendence k odstranění nežádoucí homonymie pádů a k modernizaci textu. Písař se snažil rukopis přizpůsobit podobě tehdejšího jazyka, vnášel do něho své jazykové povědomí.

4.3.3. Mluvnické kategorie sloves

4.3.3.1. Osoba

Koncovky k vyjádření osoby jsou u různých tvarů sloves různé, jednotné jsou pouze u duálu, kde první osobu vyjadřují zakončení *-vě*, *-va*, druhou a třetí osobu zakončení *-ta*. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 192 – 193)

4.3.3.2. Číslo

I u sloves se rozlišují tři druhy čísel: singulár, plurál i duál. U tohoto slovního druhu ale dvojná čísla neoznačují nějaké číselné vyjádření, je zde prostředkem k vyjádření gramatické shody přísudkového slovesa se subjektem. Toto slovesné číslo začalo pravděpodobně zanikat dříve než dvojná čísla u jmen (v některých nářečích se zachoval

tvar *sta*, ojediněle se vyskytuje koncovka *-ma* v 1. os. pl.). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 193)

V recipovaném textu lze duál doložit u imperfekta (3 tvary – *nestydiešta sě, uslyšěsta, biešta*) a aoristu (4 tvary – *vezmista sobě; otvořista sě; uznamenasta; stasta*). Zachycené výrazy se nalézají v části knihy Genesis, v ostatních dvou částech jsem našla pouze tvar jediný – *svářěsta*. Z toho usuzuji, že duál v části První knihy královské a Knihy Kolossenským ustupuje.

4.3.3.3. Způsob

Ve staré češtině existoval trojí způsob: indikativ, imperativ a kondicionál, přičemž nejstarším tvarem je indikativ, kondicionál je z historického hlediska tvarem nejmladším. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 197)

4.3.3.4. Čas

Soustava slovesných časů ve staré češtině byla velmi bohatá. Existoval přítomný, složené tvary préterit a futur u nedokonavých sloves, ale navíc ještě dva jednoduché minulé časy – aorist a imperfektum. Dále se v textech objevovalo plusquamperfektum a futurum exaktum.

V opozici k aoristu a imperfektu již delší dobu vystupoval minulé čas, který se skládal z l-ového participia a tvarů slovesa *býti*. Ten začal postupem doby převažovat, což vedlo k zániku obou jednoduchých minulých časů.

Plusquamperfektum vznikalo spojením l-ového přičestí s minulými tvary slovesa *býti* – préteritálními, aoristovými a imperfektovými.

Dnešní tvoření futura nebylo ještě plně ustáleno. Objevovaly se podoby stejné jako v dnešní době, ale také opisné tvary s modálními, fázovými a jinými pomocnými slovesy. Zmínila jsem se o tom, že vedle futura existovalo ještě tzv. futurum exaktum neboli futurum II. Tento slovesný čas se vytvářel spojováním tvarů slovesa *býti* s participiem l-ovým pouze od sloves dokonavých. Ve staré češtině je doložen jen minimálně. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 194 – 196)

Excerpovaný materiál také oplývá množstvím zmíněných tvarů. V následující části se na ně proto zaměřím blíže.

4.3.3.5. Rod

U slovanských jazyků došlo k tomu, že se kromě aktiva vytvářelo také pasívum. To vznikalo ze spojení zvratného zájmena *sě* s tvary aktivními. Pod vlivem latiny později (zejména v humanismu) došlo ke vzniku pasíva spojením participia n-ového a t-ového s tvary slovesa *býti*. Vznikly tak tzv. opisné pasívní tvary. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 198)

Není těžké takové formy nalézt v představovaném textu. Pro příklad aktivních slovesných tvarů uvádím slova *rozdělí, vzplodila, učiní, rozvodnila, neudělal*, z pasívních tvarů předkládám spojení *sta se večer, svrchovachu se vody, umenšie se vody, lid jest souzen, epištola čtena bude*. Pasívní tvary se v excerptovaném textu vyskytují v 29 případech. Opisné tvary se v ukázce tedy už objevují, i když jich je malé množství. Je zřejmé, že latinský vliv na český jazyk tu existoval, zpočátku však neměl tak velký dosah. Postupně sílil, což se promítlo přejímáním některých tvarů slov podle latinského vzoru do českých textů.

4.3.3.6. Vid

Kategorie slovesného vidu je typická pouze pro slovanské jazyky. Vyjadřuje se jí dokonavost či nedokonavost slovesného děje. Vid se plně gramatikalizoval v průběhu 14. a 15. století. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 199 – 201)

Slovesa dokonavá i nedokonavá jsou v ukázce z Bible boskovské zastoupena rovnoměrně, nelze říci, že by některý typ těchto sloves výrazně převažoval. Mezi slovesa dokonavá zařadím např. *stvořiti, rozdělití, vzploditi, nazvati, uslyšeti, přelstieti, rozmnožiti, odpověděti, nedodělati, poslati, poroditi, založiti, vydati*. Z příkladů lze vyzpozorovat, že většina těchto sloves je utvořena prefixací. Do skupiny sloves nedokonavých vřadím např. slova *pozdravovati, bdíti, učiti, dělati, dávatí, slúžietí, kralovati, prositi, bydliti, mluviti, žietí, kryti se, jisti, ...*

4.3.4. Slovesné tvary

Na tomto místě se dostávám ke slovesným tvarům, o nichž jsem se v předcházející části jen zlehka zmínila. Zde se na ně zaměřím hlouběji. Pojednám o indikativu přezenta, imperativu, kondicionálu, plusquamperfektu, o jednoduchých minulých časech (aoristu a imperfektu), o perfektu, dotknu se také infinitivu a v neposlední řadě se budu věnovat i participiím (nt-ovému, l-ovému, s-ovému, n-ovému a t-ovému). Existenci jednotlivých tvarů v Bibli boskovské doložím příklady z jejího textu, dosažené výsledky nakonec vyhodnotím v grafu na konci oddílu Tvarosloví.

4.3.4.1. Tvary určité:

4.3.4.1.1. Indikativ přezenta

Indikativ přezenta se tvořil z kmene přezentního. První osoba singuláru měla zakončení na *-u*, byla však rychle nahrazena příponou *-m* atematických sloves na základě tvarové analogie. U první osoby singuláru se také uplatnila tzv. tvarová uniformita morfů stejného významu. Jedná se o to, že u typu *mazati* (první slovesná třída) a u sloves třetí třídy došlo v první osobě k přehlásce *'u > i*, původní podoba *mažu* se tak změnila na tvar *maži*. V průběhu 17. století se koncovka *-u* začala znovu objevovat.

Ve druhé osobě singuláru se dodnes drží koncovka *-š*, s výjimkou jediného atematického slovesa *býti* (zde se zachovala podoba *jsi*).

U třetí osoby se už v praslovanštině objevovala koncovka *-tь*, stará čeština zachovala koncovku *-t* pouze u atematického slovesa *jest*. Ostatní slovesa mají třetí osobu singuláru bezkoncovkovou.

Stará čeština zná pro první osobu plurálu koncovky *-m*, *-me*, *-my*, dodnes je zachována koncovka *-te* pro druhou osobu plurálu. Ve třetí osobě plurálu nahradily původní staroslověnské koncovky *-qtь* a *-etь* české střídnice *-út* a *-'át*. Po odpadnutí koncového *-t* došlo v případě prvním k přehlásce *ú > í* (*hrajú > hrají*) a ke změně *ú > ou* (*nesú > nesou*). S kmenotvorným formantem vznikl tvar *-ejí* či *-ají*. V případě druhém došlo po odtržení koncového *-t* k vytvoření podoby *-'á*, která se po měkké souhlásce přehlasovala v *-ie* (*trpie*). Dodnes se setkáme s kolísáním u sloves čtvrté třídy, kde se vyskytují tvary *sází* i *sázejí*, *trpí* i *trpějí*.

Pro první osobu duálu je ve staré češtině nejtypičtější koncovka *-vě* vedle varianty *-va*.

Druhá a třetí osoba duálu mají totožné tvary s koncovkou *-ta*. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER s. 233 – 236)

Při čtení analyzovaného textu jsem našla u indikativu přezenta snad všechny typy zmíněných koncovek. První osobu zastupují tvary čtvrté slovesné třídy *učiním, ustavím, rozmnožím, zahubím, utvrdím, vypustím, neporazím, nezabím, pravím, vydávám*. Posledně jmenované slovo se dnes řadí do páté slovesné třídy. Slovesa, která se řadí k ostatním třídám, jsou zachycena s koncovkou *-u*, ojediněle *-i* (*odpočinu, zahlaži, přivedu, nepoklnu, proši, nevyjdu, raduji se, naplňuji, usiluji, chci*). Na uvedených příkladech je patrné, že některé z nich svým tvarem vyjadřují budoucnost (*odpočinu, zahlaži, přivedu, nepoklnu*).

Druhá osoba singuláru také pevně dodržuje koncovku *-š*, setkala jsem se pouze s tvary *umřeš, budeš, neobrátiš, hněváš, vezmeš, učiniš, vyvržeš, zdláš, spojiš, svedeš, prosíš, semneš*, žádná odchylka od daného pravidla se v textu nenachází. Výjimku tvoří jen tvar atematického slovesa *býti jsi*. Třetí osoba singuláru je bezkoncovková (*hýbe se, vrastí se, křičí, zabíe, nedostává, dělá, přebývá, obnovuje, ...*), pouze u tvaru slovesa *býti jest* se objevuje koncové *-t* (jedenkrát se vyskytne dokonce tvar *je*, jehož zapsání považují za písářovu chybu).

První osoba plurálu je vyjádřena převážně koncovkou *-me* (*bydlíme, máme, činieme, čteme, nepřestáváme*), ojediněle také starší koncovkou *-my* (*jiemy*). Výjimečně je odsunutí koncového *-e* (*zvěstujem*). Z uvedeného vyplývá, že se projevovala tendence k odstranění starých tvarů a jejich nahrazení tvary novějšími.

Tvary druhé osoby plurálu jsou důsledně zachyceny s koncovkou *-te* (*jste, máte, rozeznáváte, zjevíte, činíte*). U třetí osoby plurálu jsem zaznamenala podoby s koncovkami *-ú, -ie* i *-ajie* (*vejdú, neodpočinú, jsú; otvořie se, stojie, dějie; nalézajie, jmajie*).

Jediným případem, který se v ukázce neobjeví, jsou všechny tři osoby duálové. Je to proto, že duálové podoby splývají s podobami plurálu, dvojná číslo u sloves je tedy v 15. století na ústupu.

V analyzovaném textu převládá snaha odstranit archaické koncovky a nahradit je koncovkami novějšími. Text se tedy snaží přizpůsobit soudobému stavu jazyka.

Indikativ přezenta je reprezentován v textu 202 případy. Jeho výskyt je zaznamenán v grafu na konci oddílu Tvarosloví.

4.3.4.1.2. Imperativ

Dalším slovesným tvarem, který se nachází v recipovaném textu, je imperativ. Byl to původně optativní tvar, který vyjadřoval přání a teprve postupem doby se stával skutečným imperativem. Svě zde vykonaly hláskoslovné změny, které umožnily stažení některých tvarů (*piji, kryji > pí, kry*). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 236 – 237)

Imperativ v textu jsem našla výhradně ve větách s přímou řečí, nejhojněji se vyskytuje v třetí části rozboru, v Knize Kolossenském, kde apoštol Pavel promlouvá ke svým spolubratrům a nabádá je k tomu, co mají a nemají činit. Celkem jsem zaznamenala 73 případů tohoto slovesného tvaru, pro názornost uvádím příklady *ukaz, vyved', daj, udělej, nesvoruj, vzplod', rozplod', učiň, pros, bydliž, nesud'*. Je patrné, že u těchto tvarů odpadla původní koncovka pro 2. osobu singuláru *-i*. K tomuto procesu došlo proto, že se tvary s uvedenou koncovkou špatně vyslovovaly.

Druhá osoba plurálu je bez výjimky zakončena na *-te* (*vejděte, přineste, panujte, pozorujte, nezahanbujte, dajte, nezabíjejte, nedotýkajte, neobírajte, hledajte, čenichajte, milujte, pozdravujte, shromažďte, rozdělte, vzplod'te, rozmnožte, naplňte, plod'te, porobte, slyšte, rozdělte, neřid'te, složte, nerod'te, bděte*). Nejen tematická slovesa jsou v ukázce početně zastoupena, své místo vedle nich zaujímají též slovesa atematická v různých osobách i číslech – ve druhé osobě singuláru *buď, jez, nejez, vyjdi, jdi, nevychod'*; druhou osobu plurálu reprezentují tvary *buďte, nejezte*.

Frekvenci výskytu imperativních tvarů v textu shrnuje graf v části Shrnutí.

4.3.4.1.3. Kondicionál

Kondicionál je z historického hlediska velmi mladý složený slovesný tvar, vyjadřuje podmíněný neskutečný děj. Vznikl pravděpodobně už ze spojení staroslověnských tvarů l-ového participia s aoristem slovesa *býti* (v 17. století se u druhé osoby singuláru objevuje analogické zakončení *-s* (*bys*)). Ze slovesného tvaru brzy vznikl tvar s dalším l-ovým participiem, tentokrát od slovesa *býti*. Vytvořila se tak dvojice opisů pro rozlišení kondicionálu minulého a přítomného (užití kondicionálu minulého bylo ve staré češtině ojedinělé). Není možné přehlédnout, že se pomocné sloveso ve slovesném tvaru oproti dnešnímu stavu vyskytovalo nejčastěji v pozici před l-ovým přičestím, což je dokladem toho, že pomocné sloveso bylo ve staré češtině stále chápáno jako sloveso, nikoli jako

prostředek pro vyjádření osoby. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 245)

Kondicionál minulý se v rozebíraném textu nevyskytuje, s kondicionálem přítomným jsem se setkala dohromady devětkrát. Aoristové tvary slovesa *býti* jsou předně součástí spojovacího výrazu *aby* (*aby panoval, aby dělal, abyste nejedli, aby viděl, abych dala, aby byl, aby poznal*). Uplatňují se tedy ve vedlejších větách. Příklady dokládají, že převládají výrazy ve třetí osobě singuláru, ojediněle lze objevit tvary první osoby singuláru a druhé osoby plurálu. Kromě tvarů, které se vyskytují coby součást spojovacího výrazu, je možné nalézt také dva příklady se samotnými tvary aoristu slovesa *býti*, a to pouze v první osobě singuláru (*bych zavrhl, bych neuslyšal*). Dosažené výsledky zaznamenává graf na konci tohoto oddílu.

Kondicionál přímo souvisel s jiným slovesným tvarem – s plusquamperfektem. Další řádky předkládané práce se tedy zaměří právě na něj.

4.3.4.1.4. Plusquamperfektum (antepréteritum)

Plusquamperfektum vyjadřuje děj, který se stal dříve než jiný děj minulý. Ve starém jazyce se tvořilo z préterita pomocného slovesa *býti* a participia I-ového významového slovesa, jindy vznikalo z aoristu a imperfekta slovesa *býti* a I-ového participia. Při tvoření plusquamperfekta se využívalo dokonavých i nedokonavých sloves. Tvary plusquamperfekta se často shodují s tvary kondicionálu, ne jinak je tomu i v analyzovaném úryvku. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 245)

Pro oba slovesné tvary (plusquamperfektum i kondicionál) je proto v textu možné nalézt totožné příklady (*aby panoval, aby dělal, abyste nejedli, aby viděl, bych zavrhl, bych neuslyšal, abych dala, aby byl, aby poznal*). Předložená ukázka je charakteristická tvary plusquamperfekta, které jsou složeny z perfekta slovesa *býti* a z imperfekta stejného slovesa. Objevují se v první osobě singuláru (*byl jsem učinil*), ve třetí osobě singuláru (*byl přikázal, byl vzal, rozkázal byl, zatvořil byl, byla porodila, bieše stvořil, bieše udělal, bieše učinil, bieše usnul, bieše vynial, bieše zkazilo, bieše přikryla, bieše neudělal*) i ve třetí osobě plurálu (*byli uměli, biechu vznikli*). Celkem text disponuje 37 případy tohoto slovesného tvaru.

Frekvenci výskytu zmiňovaného tvaru zachycuje graf na konci této analyzované roviny.

4.3.4.1.5. Aorist

Aorist je jedním z jednoduchých minulých časů ve staré češtině. V historické době se rozlišovaly dva druhy aoristu, a sice aorist asigmatický, jenž se vyskytuje u sloves s infinitivním kmenem zakončeným na souhlásku. Protože se tvary tohoto typu často shodovaly s přítomnými tvary, postupně zanikal. Druhým typem aoristu je aorist sigmatický, který se tvoří od sloves, jejichž infinitivní kmen je zakončen samohláskou. Kromě něho existoval ještě tzv. aorist sigmatický sekundární, který se utvořil z původních asigmatických aoristových tvarů. Do dnešní doby se dochovaly pouze zbytky z tohoto jednoduchého minulého času, a to tvar *bych*, *by*, *bychom*, *byste* a ustrnulý tvar *vece* (ten je chápán jako přítom). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 239 – 240)

Tvarů aoristu je v analyzovaném textu velké množství, objevují se však výhradně ve třetí osobě singuláru a plurálu a ve třetí osobě duálu. Nejhojnější je jeho výskyt v části knihy Genesis (nalezla jsem ho v 88 případech), v dalších oddílech je častěji nahrazován perfektem. V ukázce z První knihy královské se vyskytuje 39 x, v části Knihy Kolossenským pouze 1 x. Uvádím jen některé příklady z textu, neboť by pro jejich celkový výčet musel být uvolněn větší prostor. Třetí osobu singuláru zastupují slova: *nazva*, *sta*, *povědě*, *vecě*, *stvoři*, *učini*, *dokona*, *postavi*, *vpusti*, *skry se*, *porodi*, *obětova*, *položi*, *posla*, *vyrosta*, dále lze objevit příklady pro třetí osobu plurálu: *svrchovachu*, *měchu*, *zpojímachu*, *otvořichu*, *naplniechu*, *zatvořichu*, *přěstachu*, *vrátichu*, *stachu*, *dávachu*, *slýchachu*. Několik výrazů jsem shledala i pro třetí osobu duálu: *uznamenasta*, *vezmista*, *stasta*. Tyto tvary se vyskytují v části z knihy Genesis. V ostatních dvou oddílech se objevuje pouze jeden duálový tvar *svářěsta*.

Z předložených výsledků je zřejmé, že aorist začíná z textu postupně ustupovat.

4.3.4.1.6. Imperfektum

Dalším z jednoduchých minulých časů je imperfektum. Jeho vznik není dosud uspokojivě vyložen. Hovoří se o něm jako o tvaru složeném, ale i o tvaru od původu jednoduchém. Protože vývoj imperfekta provázela celá řada hláskoslovných změn, které měly vliv i na změnu zakončení jednotlivých slovesných osob, docházelo v řadě případů k jistým nepravidlostem (shodný tvar druhé a třetí osoby singuláru).

Stejně jako aorist i tento slovesný tvar postupně zanikal (v 16. století se vyskytuje

v textech ojedinele). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 238)

V analyzovaném textu je imperfektum opět hojně zastoupeno. V první části rozboru se objevuje v 21 případech, v části druhé je zastoupeno 19 x. Ukázka z Knihy Kolossenským disponuje pouze jedním příkladem imperfekta. Text obsahuje výhradně příklady pro třetí osobu singuláru (*bieše, nesesláše, vzpliváše, vdeše, vycházieše, nebieše, obětováše, vzchodieše, kralováše, jmějieše, zpravováše, vládnieše, přechodieše, rozeznávaše, ...*), třetí osobu plurálu (*biechu, počiechu, rozvodniechu, prodřiechu, plověchu, slúžiechu, krmiechu, přinosiechu, přichodiechu, ...*) a třetí osobu duálu (*nestydiešta sě, uslyšěšta, biešta*). Opět mohu konstatovat, že imperfektum z textu pomalu ustupuje

Některé z uvedených tvarů jsem již v průběhu práce uváděla, aoristové a imperfektové podoby slovesa *býti* jsou součástí plusquamperfekta a kondicionálu.

Z analyzované ukázky jednoznačně vyplývá, že obou jednoduchých minulých časů v průběhu doby ubývá. Je to způsobeno stále větším prosazováním opisného minulého času neboli perfekta. Rozdíly mezi ním a jednoduchými minulými časy se totiž začaly stírat, některé jejich tvary splývaly. Aorist a imperfektum se postupně stávaly archaickými. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 194)

Závěry, ke kterým jsem dospěla v rámci obou jednoduchých minulých časů, zachycuje graf ve Shrnutí.

4.3.4.1.7. Perfektum

Na místo aoristů a imperfekt se dostával opisný minulý čas, tzv. perfektum. Tento slovesný tvar se skládá z indikativu prézenta slovesa *býti* a l-ového participia. Už ve staré češtině docházelo k tomu, že ze třetí osoby singuláru i duálu začaly mizet tvary slovesa *býti jest* a *sú*. Původní tvar *jsi* pro druhou osobu singuláru se posléze redukoval na *-js* a následně na *-s*. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 244)

Množství perfektních tvarů se nachází i v recipovaném textu. Vyskytují se v něm příklady jak ve větách oznamovacích, tak i v přímé řeči. Perfektních tvarů je v textu velké množství. V první části rozboru jsem našla 118 případů, druhá část disponuje 95 výrazy. Ve třetí části lze objevit 44 případů. Uvedu tvary opět pro všechny slovesné osoby

v singuláru i v plurálu. Slova *dal jsem, učinil jsem, řekl sem* jsou příkladem pro první osobu singuláru, výrazy *dals, neprosils* pro druhou osobu singuláru (nikde se nevyskytuje samotné pomocné sloveso *býti* ve tvaru *jsi*, objevuje se pouze ve formě příklonky *-s*). Pro třetí osobu singuláru je typické, že je zde pomocné sloveso *býti* ve tvaru *jest* zachycováno nerovnoměrně, jeho užití kolísá. Zřejmě neplatilo žádné pravidlo pro zachycování tohoto tvaru v textu. Z toho vyplývá, že je možné se v jednom souvětí setkat s formou *řekl jest* i *řekl*. Příkladů s tvarem *jest* je v celém textu 138, podob bez pomocného slovesa *býti* je 78. Je patrné, že v textu převažují starší podoby 3. osoby singuláru *jest*, ale začínají se prosazovat i tvary novější – bez pomocného slovesa *býti*. První osoba plurálu není v textu častá, je ji možno nalézt pouze v přímé řeči vystupujících postav. Jako příklad perfekta pro tuto osobu uvádím výrazy *sme slyšeli, četli jsme*. Druhá osoba plurálu se již vyskytuje hojněji (*umřeli ste, jste slyšeli, jste byli, ...*). Ve třetí osobě plurálu je, shodně jako u stejné osoby singuláru, nepravidelně zachycováno pomocné sloveso *sú* (*zatopily sú, sú byli, svietily, vydaly, rozdělili sú, ...*). Výrazů s tvarem *sú* (popřípadě *jsú*) se v celém textu nalézají 27, novějších tvarů bez tohoto pomocného slovesa je 19.

Perfektum výrazně převažuje nad oběma jednoduchými minulými časy v částech První knihy královské a Knihy Kolossenským. V ukázce z knihy Genesis je počet výrazů perfektních a imperfektních a aoristových téměř vyrovnaný, z čehož jednoznačně vyplývá, že jsou zde aorist a imperfektum ještě silně zakotveny. V ostatních částech ustupují tvarům perfekta.

Dosažené výsledky jsou zachyceny v garfu na konci tohoto oddílu.

4.3.4.1.8. Futurum

Dlouho neexistoval ustálený způsob, jak gramaticky vyjádřit děje, které budou probíhat v budoucnosti. Zpočátku se futurum ztotožňovalo s tvary přítomnosti. Postupně se k vyjádření budoucnosti začalo využívat nejrůznějších prefixů. Posléze se projevila snaha vyjadřovat futurum jednotným způsobem u všech sloves nedokonavých, což se dalo prostřednictvím opisů – spojení sloves modálních nebo fázových s infinitivem významových sloves, spojení tvarů slovesa *býti* s infinitivem nebo s l-ovým participiem. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 195 – 196)

Futurálních tvarů je v rozebíraném materiálu dostatečné množství, abych se mohla zabývat způsoby jeho vyjádření. Jedná se především o použití prefixů, které změnily

slovesný vid původního slovesa. Jako příklad uvádím výrazy *učiním, opustí, rozmnožím, učniš, ustavím, vyvržeš, nalezne, zahlaži, uděláš, svedeš, přivedu, zahubím, pohyne, utvrším, nabereš, vypustí, neporazím, umru, zjevíte*. Příklady tohoto způsobu tvorby budoucího času se vyskytují v různých slovesných osobách i číslech. V textu se lze setkat i s opisy, které vznikají spojením tvarů slovesa *býti* s infinitivem významového slovesa (*bude slúti, bude přidržeti, budeš se plaziti a jisti, budeš roditi, bude panovati, budeš požívati, budeš dobývati, budeš dělati, budu se krýti, nebude přebývati*). Pouze dvakrát jsem našla případy, kdy je na místo pomocného slovesa *býti* postaveno modální sloveso *míti* (*má přijieti, má vzniknúti*). Opisné tvary jsou v rozebírané ukázce uplatňovány pouze ve větách s přímou řečí.

Celý text disponuje dohromady 102 doklady, přičemž převažují výrazy utvořené prefixy (ty jsou reprezentovány 78 slovy). Opisné tvary futura se tedy již v ukázce z Bible boskovské objevují, i když jsou zastoupeny v omezené míře. Zmiňované informace opět odkazují k závěru, že se v textu projevuje tendence k odstranění starších tvarů a jejich nahrazení tvary novějšími.

Výskyt futura dokládá graf v oddílu Shrnutí.

4.3.4.2. Tvary neurčité:

4.3.4.2.1. Infinitiv

Staročeské infinitivy mají zakončení na *-ti*, od původu jsou ustrnulými tvary verbálního substantiva na *-tb*. Vedle koncovky *-ti* je možné se setkat též se zakončením *-ci*. Kromě těchto tvarů se vyskytují i podoby s koncovkou *-t* (koncovkou tvrdou), která vznikla vlivem supina (je to krátký slovesný tvar, u něhož před *-t* nenastávala přehláska). (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 240)

Analyzovaný materiál disponuje pouze tvary infinitivů s koncovkou *-i*. Celý text jich zachycuje 28. Pro příklad předkládám infinitivy *býti, slúti, přidržeti, jisti, patřiti, hleděti, plaziti, roditi, panovati, vzývati, súditi, rozeznati, choditi, oddati, učiniti, lháti, ...*. Mnohdy jsou součástí futura (*bude slúti, bude roditi, budeš dobývati, ...*) a složeného přísudku (*jest počal vzývati, měl by umřieti, mohl súditi, ...*).

Dosažené závěry jsou opět shrnuty v grafu na konci této jazykové roviny.

4.3.4.2.2. Participia

Stará čeština rozlišovala několik druhů participií. Jedná se participium nt-ové, s-ové, l-ové, n-ové a t-ové. Ojediněle se vyskytuje participium m-ové.

Přechodník přítomný, participium nt-ové, vyjadřoval zejména současnost děje s dějem jakkoli časově určeným. Ve staré češtině se vytvářel dvěma způsoby. Pro první, druhou, třetí a pátou třídu existovaly tvary *nesa*, *nesúci*, *nesúce*, pro čtvrtou třídu tvary *trpě*, *trpieci*, *trpiece*. Po přehlásce *u > i* a monoftongizaci *ie > í* však první tvary splynuly s tvary druhými.

Koncovka *-úci* se do dnešní češtiny dochovala v podobě *-úci*, ale významově se od své starší varianty liší.

Participium s-ové, přechodník minulý, se tvoří od sloves s kmenem zakončeným na souhlásku příponami $\emptyset$, *-ši*, *-še* a od sloves s kmenem zakončeným na souhlásku koncovkami *-v*, *-vši*, *-vše*. Vyjadřuje předčasnost děje před dějem hlavním.

Participium l-ové, přičeští minulé činné, se tvořilo připojením koncovek *-l*, *-la*, *-lo*, *-li*, *-ly*, *-la* ke kmeni infinitivnímu příslušného slovesa. Ve staré češtině se l-ového přičeští užívá ke tvoření opisných tvarů. Tento druh participia je součástí préteritálních a kondicionálních tvarů, kdy stojí ve spojení s přítomnými a minulými tvary slovesa *býti*.

Participia n-ové a t-ové, přičeští minulé trpná, se vytvářela od infinitivního kmene přidáním koncovek *-t*, *-ta*, *-to*, *-ti*, *-ty*, *-ta* a *-n*, *-na*, *-no*, *-ni*, *-ny*, *-na*. U některých sloves v průběhu doby došlo k přechodu od participia n-ového k participiu t-ovému. Ve staré češtině je více rozšířeno participium se zakončeními na *-n*, některá slovesa na druhou stranu mohla vytvářet oba typy přičeští trpného. Tyto skupiny jsou velmi důležité také proto, že se jimi opisuje ve spojení s *býti* pasívum.

M-ové participium bylo původně adjektivem. Vzniklo připojením koncovek *-m*, *-ma*, *-mo* ke slovesnému základu. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 238 – 243)

S participií, ať už se jedná o jakýkoli druh, je možné se v recipovaném textu setkat téměř v každé větě, objevují se ve všech částech rozboru. Pro mužský a střední rod přechodníku přítomného uvádím příklady *řka* (velmi častý v uvozovacích větách), *nesa*, *vida*, *odpúštěje*, *nedrže*, *sedě*, ..., pro rod ženský jediný tvar *nesúci* a pro množné číslo *majíce*, *vidúce*, *veseléce se*, *modlíce*, *slyšiece*, *žadajíce*, *plodiece se*, *rostúce*, *učiece*, *řkouce*, *svlékúce*, *shovievajiece se*, *odpúštějíce*, *napomínajíce*, *zpievajíce*, *slúžiece*, *líbiece*, *bojiece se*, *vědúce*, *pamatujíce*, *přijímajíce*. V textu se vyskytují spojení, u nichž není

dodržována kongruence s podmětem (*otec přebývající, on chodící, slovo učiece a napomínající vás, ona odpověda, ...*). Všechny části rozebíraného materiálu zachycují celkem 68 příkladů přechodníku přítomného.

Výskyt přechodníku minulého je ve zkoumaném materiálu nižší než výskyt přechodníku přítomného (objevila jsem 31 tvarů). Nachází se opět v různých rodech i číslech – pro maskulina a neutra uvádím příklady *viděv, uslyšav, otevřev, čakav, prodřev, povoněv, přiřed, poslav, vstav, procítiv, ostaviv, shladiv, přebiv, oblúpiv, svítiecv*; pro feminina tvary *uzhřevši, učěši, snědši, ohledavši, vstavši*; pro plurálové tvary příklady *svázavše, uzřevše, vybravše, stvořivše, rozmnoživše*. Ani zde není dodržována kongruence s podmětem stoprocentně, ale výskyt nekongruentních tvarů přechodníku minulého je minimální (*ten učěši*). Tato nedokonalost může být způsobena nepečlivostí písaře. Svůj podíl má na zmiňovaném jevu (i u prvně uvedeného přechodníku) taktéž neexistence pravidel, která by stanovovala, jaký způsobem má být kongruence s podmětem zachycována.

Jak jsem již podotkla, v textu je možné se setkat s l-ovým participiem v opisných tvarech préterit (*položila, umřeli ste, ...*), ale i v kondicionálu (*bych zavrhl, ...*). L-ové participium je nejfrekventovanějším slovesným tvarem v celém rozebíraném textu (ukázka disponuje 293 výrazy). Objevují se tvary pro všechny gramatické rody, pro všechna čísla. Velká frekvence výskytu l-ového participia je způsobena charakterem textu, neboť celý rozbor obsahuje značné množství pasáží, které jsou vyprávěny v minulém čase.

N-ové participium je v analyzovaném rukopise frekventovanější než t-ové přičestí (nalezla jsem ho v 56 případech). Oba typy se vyskytují v pasívních tvarech. Zastoupeny jsou různé osoby i čísla n-ového participia (*jsú stvořeny, jest učiněn, pomstěno bude, bylo zahlazeno, jest pověděno, bylo určeno, byli ste odlúčeni, jste naplněni, jest sedřena, jste povoláni, bude čtena, ...*). T-ové participium se v textu objevuje pouze v 9 výrazech, pro příklad uvádím tvary *prokleta jest, jest vzata, zabit bude, jest prolita, bylo skryto*. Nenalezla jsem žádné pravidlo, podle něhož by se řídilo užívání obou typů trpných přičestí v ukázce.

Známo, svědomo jsou tvary tzv. m-ového participia, jinými slovy přičestí přítomného trpného. Rozebíraný materiál obsahuje pouze tyto dva výrazy. Jsou dokladem toho, že participium m-ové, které bylo ve staroslověnských textech velmi frekventované, přestalo být zřejmě produktivním typem, a proto zanikalo. Ve staré češtině je jevem už jen ojedinělým. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 246)

Výskyt participií v textu zachycuje graf na následující straně.

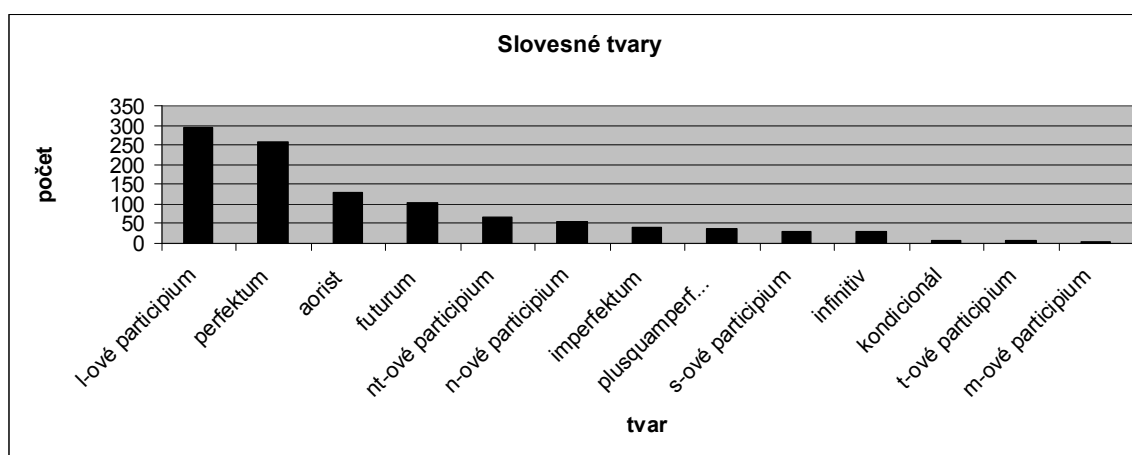

4.3.5. Shrnutí

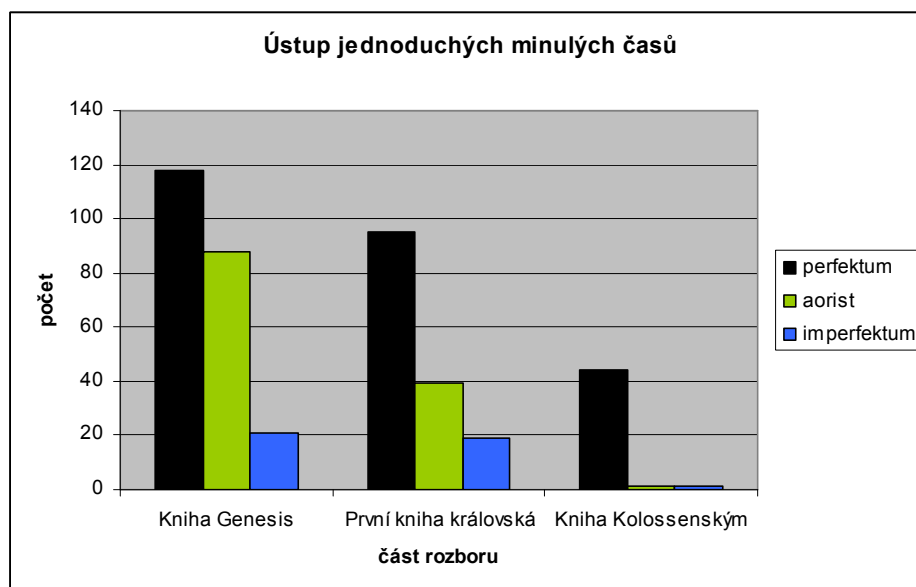
Na tomto místě se nechci zabývat shrnutím slovních druhů, kterými text disponuje. Z hlediska analyzovaného materiálu je důležitější shrnout poznatky, které se týkají jmenných a slovesných tvarů, neboť je možné vysledovat, zda se v textu projevují nějaké progresivní tendence.

Pod vlivem pronikání u-kmenových koncovek k mužským o- a jo-kmenům dochází k odlišení životných a neživotných maskulin. Ukázka si ponechává jen výjimečně některé archaizující tvary, což je způsobeno zřejmě tradičním způsobem psaní příslušných výrazů a neexistencí pravidel, která by stanovovala zásady zachycování daných jevů. V textu se projevuje taktéž tendence k odstranění homonymie některých pádů. Ani v tomto případě se pisář nemůže řídit žádnými závaznými pravidly, proto je i zde patrné kolísání. Zřejmý je i ústup duálu, dvojné číslo začíná být nahrazováno tvary plurálu.

V rámci morfologie považuji za nejzajímavější oddíl, který pojednává o slovesných tvarech, protože text jimi bohatě disponuje. Pro názornost předkládám graf jednotlivých slovesných tvarů, které jsem v úryvku zaznamenala.

Následující graf zachycuje ústup jednoduchých minulých časů a jejich nahrazování perfektem.

Z prvního grafu jasně vyplývá, že nejpočetněji zastoupeným slovesným tvarem je l-ové přičestí. Způsobuje to fakt, že toto participium je součástí i jiných slovesných tvarů, především perfekta, kterých je v textu zachyceno velké množství.

Podle druhého grafu mohu potvrdit hypotézu, že v 15. století jsou oba jednoduché minulé časy již na ústupu a jsou nahrazovány perfektem. Analyzovaný text je toho dokladem. V jeho první části, v ukázce z knihy Genesis, se nachází ještě značné množství aoristových a imperfektivních tvarů, v následujících dvou částech jich postupně ubývá a převažuje počet tvarů perfektních. Opět to souvisí se vznikem jednotlivých vzorků bible, neboť kniha Genesis, která si oba typy jednoduchých minulých časů stále ponechává ve velké míře, byla napsána nejdříve, tudíž je ze všech recipovaných částí nejstarší.

Perfektum je nejvíce zastoupeným slovesným časem. Je to způsobeno tím, že převážná většina textu v úryvcích je vyprávěna v minulosti, indikativ prézenta se objevuje pouze v přímé řeči a v krátkých oznamovacích větách.

Také u sloves dochází k ústupu duálových tvarů, jež jsou nahrazovány tvary plurálovými. Nerovnoměrně jsou v textu zaznamenávány tvary pomocného slovesa *býti jest a jsú* v 3. osobě singuláru i plurálu. Na některých místech jsou důsledně zachycovány před

plnovýznamovým slovesem, o několik řádek níž už zapsána nejsou. Opět usuzuji, že pravidla pro jejich užívání nebyla stanovena.

Kromě ustalování časového systému sloves mohu hovořit o jistých změnách také u slovesného vidu. Časté je jeho rozlišování pomocí prefixů.

Výrazné jsou i opisné tvary, které se v husitské době taktéž nezadržitelně rozvíjejí (především pasívum, futurum).

Do první osoby singuláru indikativu přítomnosti začíná pronikat koncovka *-m*, která původně náležela k atematickým slovesům. Ustupují také tvary zakončené na *-u*, které se po přehlásce *u > i* změnilly v zakončení na *-i*. Výjimečně se objevilo archaizující formant pro 1. osobu plurálu *-my*. Zřejmý je i fakt, že postupně zaniká duál i u slovesných tvarů.

Zjistila jsem, že text disponuje velkým množstvím participií. Jedná se zejména o již zmiňované *l*-ové participium. Za ním stojí v pomyslném pořadí participium *nt*-ové. Oba typy zažívají v husitské době znatelný rozmach, naopak na ústupu je *m*-ové participium. Mnohé z tvarů uvedených přičestí jsou dnes pro nás archaické, ve staré češtině však mezi užíváním slovesných tvarů zaujímaly přední místo.

Po vypsání probíhajících dějů na rovině morfologické je zřejmé, že se jazyk v době husitské nadále vyvíjel. Snažil se do systému přijímat novotvary, avšak v případě biblického překladu byly tyto snahy poněkud zbržděny, což je patrné zejména v první rozebírané části rukopisu. Do dalších dvou oddílů nové jevy pronikají ve větší míře. Zásadní příčinu tohoto zpomaleného vývoje spatřuji v charakteru textu, značnou měrou se na něm podílí i lpění písaře na tradicích či jeho neznalost jmenovaných jevů. Nemalý podíl na nepravidelnostech v oblasti tvarosloví má také písařovo jazykové povědomí, které vnášel do textu (vědomě i nevědomě), a neexistence pravidel, kterými by se autor při psaní bible řídil. Všechny uvedené vlivy odkazují k jednoznačnému závěru. Tvaroslovná rovina předložené památky je stále rozkolísaná. Postupem doby se začíná ustalovat, snaží se přizpůsobit soudobému stavu jazyka a jen ojediněle si zachovává archaizující tvary.

4.4. Skladba

Rozhodujícím momentem ve vývoji syntaktického systému byl vznik spisovného českého jazyka, jehož počátky ve 13. – 14. století jsou z velké části spjaty s překlady z vyspělého spisovného jazyka, především z latiny. Je samozřejmé, že latina český jazyk silně ovlivňovala, proto byla potřeba vytvořit odpovídající české větné konstrukce, pozměnit prostředky již existující nebo vytvořit nové. K obnovení silného vlivu latinského jazyka na češtinu dojde v 16. a zejména v 17. století, v době, kdy se do popředí společenského vývoje dostává humanismus.

V 15. století, ze kterého pochází i mnou rozebírané dílo, dochází k prvnímu velkému rozmachu spisovného jazyka, jenž je spjat s vytvořením a postupným ustálením syntaktických prostředků. Prvotní podnět k tomu dalo sblížení spisovného jazyka s jazykem mluveným, které uvolnilo pouta spisovné tradice. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 342 – 343)

V syntaktické části Bible boskovské se zaměřím na větnou stavbu textu, pohovořím o větách jednoduchých i o souvětí, dále svou pozornost věnuji větným členům, ať už základním, rozvíjejícím či několikanásobným. Představím zde také formy vyjadřování záporu v ukázce, interponované věty i samostatné větné členy a předložím i další syntaktické jevy, s nimiž je možné se v analyzovaném rukopisu setkat. Některé z rozebíraných jevů jsou zaznamenány v grafech v podkapitole Shrnutí.

4.4.1. Věta jednoduchá a souvětí

4.4.1.1. Věta jednoduchá

Věty jednoduché lze dělit podle postoje mluvčího na věty oznamovací, tázací, rozkazovací a podmiňovací (přací). Věty oznamovací se vyznačují klesavou koncovou intonací, obsahují sloveso v indikativu. Věty tázací je možno rozdělit na věty doplňovací a zjišťovací. Třetím typem jednoduchých vět jsou věty rozkazovací a podmiňovací. Nejužívanějšími částicemi při rozkazu a přání jsou tvary *kéž*, jenž vznikl z tázacího zájmena *ky* a ustálil se ve spisovném jazyce, a *bodejt'*, ustrnulá spřežka z tvaru *bóh daj*. Postupem času na začátky těchto typů vět pronikaly spojky *kdyby* a *aby*. Sloveso se nachází především v kondicionálu nebo v indikativu. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 345 – 347)

Vět jednoduchých je v textu velké množství. Jejich výskyt převažuje v první části rozboru, kde jsem našla 91 jednoduchých vět, ve zbývajících oddílech jich ubývá. V části První knihy královské lze objevit 25 jednoduchých vět, v Knize Kolossenském pouze 4. Tato skutečnost je ve třetí části způsobena charakterem textu – jedná se o promluvu apoštola Pavla ke svým bratrům, kde se vyskytují složitá souvětí. Na začátku jednoduchých vět se často objevují spojky *a* nebo *i*. I počet takovýchto vět se v jednotlivých částech snižuje. V prvním oddíle se jich vyskytuje 67, v druhé části 25 a ve třetí části se nacházejí pouze 2 příklady. Na této skutečnosti má vliv úbytek jednoduchých vět v posledních dvou částech a jejich nahrazení souvětím. O spojkách *a*, *i* jsem blíže pohovořila v příslušném odstavci oddílu Tvarosloví. Vět s těmito výrazy je v textu celkem 194. Jako příklad uvádím spojení *A duch boží nosíte se nad vodami., I přivedl je zase z Geth., I bydlil jest Semey v Jeruzalémě mnoho dny.*

Vět tázacích je v textu podstatně méně než vět oznamovacích, v celém analyzovaném materiálu se jich nalézá pouze 9. Věty doplňovací jsou často uvozeny výrazy *jaký, čemu, proč, kde* (*Adame, kde jsi?, Proč jsi to učinila?*). Příkladem věty zjišťovací je spojení *Vzda-li jsem já strážie mého bratra?*

V pasážích s přímou řečí se objevují věty rozkazovací a podmiňovací. Velký počet jich je především v prvních dvou částech (našla jsem 35 dokladů). Příkladem rozkazovacích vět jsou spojení *Bud světlo., Vzplod', země, bylinu zelinú činijící sémě., Nezahanbuj tváři mé., Ted zabi jeho., Krev tvá bud na tvú hlavu., Ale nynie složte i vy všeco., Pozdraveni mé*

rukú Pavlovú pomněte na mé okování.

Frekvence výskytu druhů jednoduchých vět je zachycena v grafu na konci tohoto jazykového plánu.

4.4.1.2. Souvětí

Souvětí vznikalo už v praslovanské době a některé jeho typy mohou být ještě starší. Mnohá větná spojení se ustálila, jiná změnila význam.

Nejstarší souvětí se vyvinula z prostého postavení vět vedle sebe, tzv. juxta pozice, spojovací výrazy vznikly až dodatečně změnou významu některých slov. Nebyla ustálena jejich podoba, většina z nich mohla vyjadřovat několik vztahů.

K největším změnám v této oblasti došlo v průběhu 15. století, kdy se jednotlivé typy souvětí ustalovaly, ustalovaly se i spojovací výrazy, přesněji se rozlišovaly vztahy.

Nadále však nebyl přesně vymezen rozdíl mezi souvětím podřadným a souřadným. Často se rozdíl mezi nimi stíraly. (BAUER 1960, s. 17 – 23)

4.4.1.2.1. Vztahy v souvětí podřadném

V podřadném souvětí lze rozlišit tři druhy vět: věty obsahové, vztažné a příslovečné.

Věty obsahové jsou závislé na slovesech nebo podstatných jménech, proto mají funkci vět předmětných nebo přívlastkových (ojediněle i doplňkových a podmětných).

Věty vztažné byly ve staré češtině rozděleny ve dva typy: věty se spojovacím výrazem *jenž*, tedy věty přívlastkové, a věty podmětné nebo předmětné se spojovacím výrazem *kdo*, *co*, *který*, *čí*. Postupem času se však oba typy vět sblížily, sblížily se tudíž i spojovací výrazy. Tvar *jenž* pro přívlastkové věty pomalu ustupoval a byl nahrazen výrazem *který*. V mluveném lidovém jazyce *jenž* zaniklo docela. Kromě tvarů *jenž* a *který* existovaly i jiné výrazy, podílející se na spojení vztažných vět, a sice relativa *ješto*, *jako(ž)to*, od 15. století nahrazovány tvary zájmena *co*. Vztažná zájmena se ve staré češtině často zesilovala příponou *-ž(e)*.

Poslední typ vztahů v podřadném souvětí vyjadřují věty příslovečné, jichž je velké množství. Hovoří se o větách příslovečných místních, časových, způsobových, měrových, účinkových, účelových, důvodových či výjimkových, o větách srovnávacích, podmínkových, příčinných a přípustkových. Každý typ je charakteristický svými spojovacími výrazy. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 382 – 396)

Vět obsahových je v analyzovaném textu velké množství. V prvním oddíle jsem našla 30 dokladů, ve druhém 12, třetí část zahrnuje 20 obsahových vět. Je možné se u nich setkat se spojovacími výrazy *že, co, aby, jenž, kde, kaký* (*I viděl Buoh, že jest dobré., I uzrie Buoh vŕecko, cos bieše stvořil., ... přikázal nám Bóh, abychom snad neumřeli., I nabéřeš, jenž sě hodí i tobě i všemu stvoření na pokrm., ... aby viděl, již-li vody přestaly na zemi., Jenž nenaleze, kde by odpočinula noha jeho, ..., ... i srozuměl, kaký jest to byl sen., Chci zajisté, abyste věděli, kerakú péči mám za vás ...*).

Vztažné věty převažují nad větami obsahovými i příslovečnými v excerpované ukázce, dohromady jsem jich v ukázce objevila 195. Opět zahrnují různé spojovací výrazy, tvary *jenž, ješto* jsou nejfrekventovanější (našla jsem celkem 150 dokladů). Dalšími spojovacími prostředky jsou výrazy *což, který* a *ktož*. Jako příklad vztažných vět uvádím spojení ... *rozdělil vody, ješto biechu pod stvořením od těch, ..., A panujte rybám mořským i ptactvu, ješto v povětrí léce, ..., I učinil bieše Buoh Hospodin ráj rozkoši od počátka, v němž postavi člověka, jehož bieše stvořil, ... a dá jeho svému muži Adamovi, jenž také snie., Dobrá je řeč tvá, jižto sem slyšal, ..., Pro naději, keráž vám zachována jest ..., ... přestal ode všeho diela svého, což bieše stvořil..., nikoli tak nebude, ale všeliký, ktož Kaina zabie...).*

Mohu také potvrdit slova, že zastaralý tvar *jenž* byl pozvolna vytlačován novějším spojovacím prostředkem *který*. V části z knihy Genesis se *jenž* vyskytuje 69 x, výraz *který* pouze 2 x. Druhá část disponuje 32 tvary zájmena *jenž* a jedním tvarem zájmena *který*. Ve třetím oddíle je možné tvar *jenž* nalézt ve 49 výrazech, ale tvar *který* už se objevuje 29 x.

Rozebíraný text obsahuje některé z uvedených typů příslovečných vět, zdaleka ale nezahrnuje všechny. Objevují se v něm věty účelové se spojkou *aby*: *Tehdy vzem Hospodin Buoh člověka, i postavi jej v ráji rozkoši, aby dělal a ostříehal jeho., ... přivedl je před Adama, aby jě opatřil a jména jim dal., I položi Hospodin znamenie na Kainu, aby jeho nezabil každý, ktoby jeho nalezl., I zavrhl jest Šalamón Abiachara kněze, aby nebyl knězem božím, ...* . V textu se vyskytují věty časové: *A když bieše usnul, tehdy vynňal jedno řebro jeho, ..., A když přijide do Jeruzaléma, postaviv se před skříní slibu božieho i obětoval ...* . Dalším přítomným typem je věta důvodová: *... protože sem nahý, skryl jsem se, ..., Protožes své ženy uposlúchal hlasu a jedli ovoce z dřeva, ještoť sem byl přikázal, aby jeho nejedl, prokleta země ..., ... ale nezabíem tebe, protoež si nosil skříní slibu před Davidem, otcem mým, ...* . Věta *I učiniš-li dobřě, vezmeš odplatu, pak-li zle učiniš, tvój hřiech v podvoji bude.* je příkladem věty podmínkové. V ukázce se nachází i věta způsobová: *A také*

všicku potrebu stolu krále Šalamúnova s velikým snaženstvím dávachu v svoj čas a ječmen a plevy koňóm a dobytku prinosiachu do toho miesta, kdež bieše král, jakž to jim bylo určeno. Z uvedeného lze vyvodit, že typickými spojovacími prostředky pro věty příslovečné jsou výrazy *aby, když, protože, jak, ač* a *-li*. V celém textu se vyskytuje 78 příkladů vět příslovečných.

Frekvence výskytu zmiňovaných vět je zachycena v grafu ve Shrnutí tohoto jazykového plánu.

4.4.1.2.2. Významové poměry v souvětí souřadném

V souvětí souřadném lze rozlišit mezi větami souřadně spojenými významový poměr, potom hovoříme o souvětí slučovacím, stupňovacím, vylučovacím, odporovacím, důsledkovém a důvodovém. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 396) Na tomto místě se zmíním blíže pouze o těch významových poměrech, které jsou obsaženy v excerpovaném textu.

Věty, mezi nimiž je poměr slučovací, jsou v textu Bible boskovské zastoupeny ve 110 případech. Pro příklad uvádím spojení *I nazval Buoh suchost zemi a shromáždění vod nazval mořem., I sta se tak i učiní Buoh zvierata zemská každé podle svých obyčejóv., ... jdi do Anotot k svej roli a dnes by měl umřieti ...*. Typickými spojovacími výrazy jsou spojky *a, i*. Jindy jsou věty spojovány juxtaopozičně (*I učinil Buoh stvoření, rozdělil vody, ...*). Takto spojené věty odkazují na archaičnost textu – vyskytují se zejména v části knihy Genesis. Ve 20 případech se lze mezi větami setkat s poměrem odporovacím (*..., nebo tehdy Hospodin Buoh nesesláše dštne na zemi, ale studnicě vzpliváše rozvlacujíc všchen svrček zemský., ... dnes by měl umřieti, ale nezabíem tebe ...*), který reprezentuje spojka *ale*. Jiné spojovací výrazy pro tento typ významového poměru jsem v textu nenalezla. Příklady *I byl jest v stár Matuzale devět set let a sedmdesát a dvě letie, a pak jest umřěl., ... i ustanovi se koráb sedmý městec sedmymcietmý den toho měsiece na horách armenských, a tak vždy vody s země plověchu a ubývá se jich ...* reprezentují souvětí důsledkové, jež je v analyzovaném materiálu zachyceno 14 x. Věty jsou v něm spojeny zejména výrazy *a tak, a pak*. Poměr důvodový mezi větami jsem zaznamenala v 39 případech. Pro názornost uvádím souvětí *... a bude slúti mužecie, nebo jest z muže vzata., A bylinu zemskú budeš sobě chleba dobývati, doniež se v prst neobrátiš, z něžto jsi učiněn, nebo jsi prach a v prach se obrátiš opět., ... již viece nepoklnu země pro lidi, nebť smysl a smysleni*

tělesných srdcí pochýlilo se jest ... , Pros , matko má, nebo to není slušné, bych já zavrhl tvář tvů. Typickými spojovacími výrazy důvodového poměru jsou spojky *nebo* a *nebt'*. Druhý jmenovaný výraz vznikl prostřednictvím příklonné částice *-t'*.

Z uvedeného vyplývá, že se mezi větami v souřadném souvětí nejčastěji vyskytuje poměr slučovací.

Frekvence výskytu významových poměrů mezi souřadně spojenými větami je opět doložen grafem v závěru oddílu Skladba.

4.4.1.2.3. Složitě souvětí

Už v nejstarších dobách se věty spojovaly do složitých konstrukcí, převažovaly však řetězce s postupným rozvíjením vět. Jednalo se zejména o rozvíjení vět celým podřadným souvětím, při němž docházelo k problémům s užitím spojky. V husitské době došlo ke zjednodušení této složité větné stavby, o její obnovení se zasloužily až humanisté v 16. a 17. století pod vlivem latiny. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 402 – 403)

Excerpovaný materiál z tohoto ohledu lze rozdělit na tři části. V ukázce z knihy Genesis převažují nerozvitá souvětí a jednoduché věty, ve druhé části rozboru dochází k většímu uplatnění složitějších větných konstrukcí. V části Knihy Kolossenským prudce narůstá větná stavba, která zahrnuje i rozvitá podřadná souvětí s množstvím vedlejších vět. Tyto rozdíly jsou způsobeny zřejmě odlišnou funkcí předkládaných ukázek. Kniha Genesis popisuje v krátkých větách a jednoduchých souvětích stvoření světa, vznik prvních lidí, prvního hříchu a pojednává taktéž o potopě světa. Jedná se tedy o vyprávěcí pasáž. Část druhá, ukázka z První knihy královské, svým zaměřením odpovídá části první, liší se pouze jejím zakončením, kde se popisuje dvůr krále Šalamouna a jeho poddaní. Tato poslední pasáž je složena z delších větných konstrukcí. Třetí část rozboru, Kniha Kolossenským a úryvek z knihy 1. Tessalonicenským, je téměř celá vedena v přímé řeči. Jedná se o promluvu apoštola Pavla ke svým spolubratrům, kde je nabádá, aby žili v pokoře a milosrdenství a následovali Boha.

Avšak ne vždy a ne všude je tento postup dodržen, na některých místech textu jsou složitá souvětí vkládána mezi jinak zcela jednoduché a srozumitelné věty. Je jich zde užito k rozvedení myšlenek a objasnění situace. Pravidlo o zjednodušení větných konstrukcí v tomto rukopisu nebylo ještě pevně dodržováno, nemuselo být dodržováno i záměrně.

Pro názornost uvádím z každé části rozboru jedno složité souvětí v celém jeho znění:

1. *A jě sě ubývati jich po stu a po pětidcát dnech, i ustanovi sě koráb sedmý měsiec sedmymcietmý den toho měsiece na horách armenských, a tak vždy vody s země plověchu a ubývá sě jich až do měsiece desátého, neb do desátého měsiece dne vyniknú vrchové hor, a když bylo po čtyřidcěti dnech, otevřev Noe okence, ješto byl v korábě učinil, a vypusti havrana, jenž sě nevrátil k němu zase, donadž vody neoschly na zemi.*
2. *A mluvil jest Šalomún tři tisícě pověstí a bylo jest jeho skládání pět tisícov a rozeznávaje o všelikém dřieví, totiž které má v sobě přirozenie od toho dřeva cedrus, ješto jest na tej hoře Libanus.*
3. *Všecky věci skrze něho a v něm stvořeny jsú a on jest přede všemi a všecky věci v něm stojie a on jest hlava těla sboru svatého, jenž jest počátek prvorozený z mrtvých, aby on byl počátek drže, nebo v něm sě zalíbilo vši plnosti přebývati a skrze něho všecko bylo smieřeno, mír činie k Bohu otci a skrze krev kříže jeho, leč které věci v nebesiech jsú, leč které na zemi.*

4.4.2. Větné členy

Na tomto místě se budu věnovat větným členům – základním i rozvíjejícím. Zmíním se také o shodě přísudku s podmětem. Několika větami pohovořím o každém větném členu, o způsobech jeho vyjádření, o jeho významu a doložím ho příklady z Bible boskovské.

4.4.2.1. Základní větné členy

V analyzovaném vzorku se vyskytuje značné množství nejrůznějších typů podmětů. Tvoří je zejména substantiva, která převažují (v celém textu je zastupuje 315 případů), ale také zájmena (*A onť bude nad tebú panovati.*, *A to bieše převysoká výsost.*, ... *neb ktožkoli mě nalezne* ...). Ta jsou podmětem v 92 případech. Nalezla jsem jak podmět vyjádřený, tak i nevyjádřený (*I přivedl do toho města jménem David, doníž nedodělal domu svého a domu božieho a zdi jeruzalémské okolo.*, *I položila na svém lonie a jejieho syna, jenž to jest umřěl, položila na mém lonie.*), holý (*I řekl jest Adam.*, *Pak Hospodin zpomanu na Noe*

...), i rozvítý (... *ješto bieše učinil Hospodin Bóh, ... i kralováše král Šalamún ...). Je možné se setkat také s podmětem několikanásobným (*tak pak svrchovachu se nebesa i země, ... nebt' smysl a smysleni tělesných srdcí pochýlilo se jest ...). Podmět je dokonce vyjádřen celou vedlejší větou (*Zatíem po třech letech stalo se , ež utekli sluhy Semey k Achys, synu Macha, k králi getskému.*)**

V rozebíraném materiálu lze objevit také různé typy přísudku. Vyskytuje se v něm přísudek holý (*I povědě Buoh.*), rozvítý (*I nazval Buoh suchost zemí ...*) a několikanásobný (*Roste a rozmnožte se a naplňte sebu vody mořské ...*). Často bývá vynechána některá část přísudkového tvaru, zejména sponové sloveso *být* v příslušných tvarech (*Pak živ Matuzale sedm a osmdesát a dvě letie.*). Dochází k tomu dohromady v 10 větách z celého excerpovaného textu. Zda se jedná o písarovu nedůslednost, se dnes lze jen domnívat.

V oddíle o morfologii bylo řečeno, že součástí slovesného tvaru byl ve staré češtině tvar 3. osoby indikativu přezenta slovesa *býti jest*, který postupem doby zanikl. Tento tvar je v textu velmi častý (*S Bohem jest chodila, ... jměl jest tři syny ..., ... a v něm stvořeny jsú ...*), ve 3. osobě singuláru i plurálu se s ním setkáme celkem 236 x. V ukázce se objevuje také přísudek jmenný se sponou (*Noe byl muž spravedlivý a svrchovaný ..., ... žádný před tebu tobě roven nebyl ..., ... nebo jsi prach a v prach se obrátíš opět.*). Lze si povšimnout, že v případě adjektivní jmenné části přísudku se vyskytují také jmenné tvary přidavných jmen. Sloveso v přísudku se nachází většinou v podobě perfekta (... *kteřehožto se slyšeli a poznali ...*), ten je doložen ve 260 případech v celém textu, dále v indikativu přezenta (208 dokladů) a imperativu (73 dokladů). Jako příklad pro oba druhy uvádím věty *A druhé řeč jmě jest Gyon, ta obchodi všecku zemi., A vrch toho korába v hromadu sved*. Jindy se vyskytuje přísudkové sloveso v podobě futura (*A bylinu zemskú budeš sobě chleba dobývati, ...*). Pro tento slovesný tvar existuje 36 dokladů. Dále lze nalézt i tvary aoristu (*A když uznamenasta, že sta nahá, ...*), imperfekta (... *tak pak koráb plyváše na horách ...*) a plusquamperfekta (... *kteřúz bieše z Adamova boku vynial.*). Přisudkové sloveso v podobě aoristu dokládá 128 příkladů, v podobě imperfekta jsem shledala 40 výrazů a plusquamperfektum reprezentuje 38 tvarů.

Z tohoto rozboru vyplývá, že nejčastějším tvarem přísudkového slovesa je perfektnum. Tato skutečnost je opět způsobena vyprávěcím charakterem textu.

4.4.2.2. Shoda přísudku s podmínkem

Shoda přísudku s podmínkem se řídila stejnými pravidly jako dnes, ale spíše převážila shoda podle smyslu. Často se objevoval jev, kdy se u přísudku jmenného se sponou shodovala spona s přísudkovým slovesem, ale ne s podmínkem. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 357)

V excerpovaném materiálu dochází také k určité nepravidelnosti z této oblasti syntaxe. Jedná se o nedodržení shody přísudku s podmínkem v čísle (*A duch boží nosíte se nad vodami., I bieše oba nahá, Adam i Eva, a nestyděšta se., I by děčš vrženy ..., A když sem vstala ráno, abych dala mléko synu svému, ukázal se, jehožto sem snažně ohledavši v jasný den, našla sem, ež nenie můj, jehožto sem byla porodila.*). Takový případ se nejčastěji objevuje v první části rozboru, v knize Genesis, kde se vyskytuje 6 x, ve druhé části je nedodržení shody v čísle minimální (objevila jsem 2 případy), ve třetí části tento se tento jev nevyskytuje. Je možné, že je to způsobeno pouze písarovou nedbalostí, ale nabízí se i otázka, zda v některých z předložených příkladů nedochází např. k ovlivnění spisovného psaného jazyka jazykem mluveným a k přizpůsobení se přísudkového tvaru podmětu či jinému větnému členu, neboť jinak je shoda přísudku s podmínkem důsledně dodržována.

4.4.2.3. Rozvíjející větné členy

Ve staré češtině docházelo k tomu, že neshodný přívlastek býval často v antepozici a přívlastek shodný v postpozici. Tento jev se začal ustalovat do dnešní podoby až od konce 17. století. V souvislosti s přívlastkem nelze nezmínit jeho typ, a sice přístavek. Jedná se o shodný přívlastek, jehož základem je podstatné jméno, zpravidla je rozvitý a stojí za řídicím jménem. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 360)

V analyzované ukázce je tento větný člen vyjádřen adjektivem (*velryby užitné*). Pro toto tvrzení jsem našla v textu 248 dokladů. V 348 případech atribut zastupuje zájmeno (*bratra tvého*), číslovka (*dvě ženě*) pak ve 126 případech. V neposlední řadě je ve 173 případech vyjádřen také podstatným jménem (*shromáždění vod*). I přívlastek může být holý (*mrzutú řeč*), rozvitý (*po velmi malých dnech*) a několikanásobný (*duší živnú a hýbající*). V analyzovaném textu převažují přívlastky shodné (682 dokladů) nad

neshodnými (171 dokladů). Z celkového počtu shodných přívlastků jich je 301 v postpozici, což svědčí o tom, že tato forma atributů se držela dlouhou dobu a podobě anteponovaných přívlastků podléhala jen velmi pomalu. Pro názornost uvádím jen několik postponovaných shodných atributů: *zítbra den druhý, přirozenie svého, velryby užitné, vody mořské, dřevo krásné, knězem božím, lida bezčíslného, počátek prvorozený, božstvie tělesné*. Tvary *kóže svalstva, řeč králova, ženě Lámechově* představují doklady přívlastku neshodného.

Pro přístavkové konstrukce lze v textu nalézt 55 dokladů (... *všecko vám známo učiní Titus, najmilejší bratr a věčný přísluhač a spolusluha v pánu, jehožto ...,... a vy, následovníci naši, učinění jste ..., ... toho dne vjide Noe, Sem, Cham a jachet, jeho synové, a žena jeho ...*).

Předmět je zpravidla vyjádřen podstatným jménem, které je řízeno především slovesem, s nímž vytváří vazbu, která se během historického vývoje češtiny měnila. V jeho průběhu nahrazuje postupně genitiv u předmětu akuzativ. K ústupu genitivních vazeb došlo nejen u genitivu prostého, zasažen jím byl např. i genitiv partitivní. Oproti tomu se dativní vazby měnily mnohem méně. Dodnes není tento vývoj ukončen. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 361 – 362)

Analyzovaný text postihuje v 394 případech předmět ve čtvrtém pádě. Pro příklad uvádím spojení *nazval Buoh suchost, vezmeš odplatu, navrátil jest pán odplatu*, objevila jsem ho ale i v genitivu (*činie ovoce podle přirozenie, jmějieše dvanácte vladařův, ...*) a v dativu (*jištos učinil Davidovi, pověděno jest králi Šalamúnovi, ...*).

V analyzovaném textu se na některých místech stále ještě zachovávají staré genitivní vazby. Jedná se o spojení slov, která jsou v dnešní češtině neobvyklá (*pozorujte slov mých, vezmeš všeho dobytka, umenšie se vod, nezahanbuj tváři mé, neuslyšal bych na tebe, jel hledat svých sluh, neudělal chrámu Bohu, zvolil lida bezčíslného, té věci prosil, zjevil nám milování našeho, ...*). Jejich výskyt není tak častý, z čehož soudím, že zde již proces ústupu genitivních vazeb přinejmenším započal. Ukázka zahrnuje pouze jeden případ, kdy je nadále zachován dativ, který později ustoupil genitivu (*synové, poslušni budte rodičóm*).

Přísllovečné určení je významově velmi rozmanité, rozlišuje se několik jeho typů: určení místa, času, způsobu, míry, příčiny, průvodních okolností, původu děje a prostředku. V přísllovečných významech pádů došlo v historickém vývoji k mnoha změnám, za

všechny jmenují alespoň zánik posledních pozůstatků bezpředložkového lokálu, omezilo se užití časového genitivu a instrumentálu, ubylo i instrumentálu příčiny. Změny nastávaly i u pádů předložkových. Jednou z nich je náhrada akuzativu s předložkou v genitivem s *do* ve významu „směřovati dovnitř“. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 362 – 363)

Přísluvečné určení místa reprezentují v ukázce tvary *vycháziaše z miesta rozkoši, teče okolo vsie země*, přísluvečné určení času spojení *v počátcie stvořil, sta se zvečera*. Na jiném místě textu se lze setkat s příklady *nazval jest světlost dnem, učiní Buoh zvířata zemská každé podle svých obyčejóv*. Ty zastupují přísluvečné určení způsobu. Míra je zachycena v tvarech *pak Adam pozna tělesně Evu, nad nim více pomstěno bude*, příčina ve spojení *zectěn býti nemož pro množstvie, jste byli učiněni příklad*. Jindy se objevuje přísluvečné určení, které vyjadřuje průvodní okolnosti děje (*v bolesti budeš roditi, chodil jest s Bohem*) či původ děje (*stvoři Hospodin Buoh člověka z jilu, i uděla Hospodin Buoh ze kosti*). V neposlední řadě je v textu zastoupeno i přísluvečné určení, které vyjadřuje prostředek děje (*naplnil to miesto masem, vrsti se hněvy tvář jeho*).

Jediný případ reprezentuje ještě neprovedenou náhradu akuzativu s předložkou v genitivem s předložkou *do* (*vejděte v koráb*).

Doplňek se dnes nejčastěji ve větách objevuje s tvarem *jako*, ale ve staré češtině tento výraz teprve vznikl, proto je v textech ojedinělý. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 359)

Tvar *jako* je v předkládaném rukopisu zaznamenán pouze jednou (... *a budete jako bohové vidouce zlé i dobré*). Mohu tak vyslovit tvrzení, že doplňek s *jako* je v 15. století teprve na počátku vývoje. Jiným příkladem z textu jsou věty *Potom byl jest živ Seth osm set a sedm let., I by déšť vrženy na zemi čtyřidceti dny a čtyřidceti noci*. Mnohdy bývá doplňek vyjádřen také přechodníkovou konstrukcí (... *zpojímachu sobě ženy vybravše ze všech nejkrasie, ...*).

4.4.3. Útvary s přechodníky

Přechodníkové vazby ve staré češtině vyjadřovaly pouze nějaký doprovodný děj k ději hlavnímu. Děj současný s dějem hlavním se vyjadřoval pomocí přechodníku přítomného nedokonavých sloves, ale mohl se vyjádřit i nedokonavým přechodníkem minulým. Stejně

tak se vyjadřoval děj předčasný před dějem hlavním nejen přechodníkem minulým slovesa dokonavého, ale i dokonavým přechodníkem přítomným. Během historického vývoje se přechodníkové vazby staly velmi oblíbeným syntaktickým prostředkem v psaném jazyce. V mluveném jazyce však přechodníky ustupovaly a mnohé z nich ustrnuly, v jazyce lidovém zanikly jako celek. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 367 – 368)

Staročeský text Bible boskovské disponuje velkým počtem přechodníkových konstrukcí. Na ukázkou uvádím jen některé z nich: *A viděv Buoh světlost, že jest dobrá, i rozdělí světlost od tmy., A přišed Bananyáš do stánku božieho, vece k Joabovi., Zatiem poslav král i pozval k sobě Semey ..., Stvořie jě i požehná jim Buoh, a řka., ... přichodiechu všelici lidě, chtiec slyšet múdrost Šalamúnovu ..., dieky činíme Bohu a otci pána našeho Jezusta slyšice vieru vaši v Kristu Ježíši ...*. Je patrné, že jazyk Bible boskovské tyto konstrukce stále zachovává, nedochází k jejich ústupu.

4.4.4. Jiné syntaktické jevy

V této kapitole se zaměřím na další syntaktické jevy, které se uplatňují v rozebírané ukázce. Bližší představím především vyjadřování záporu ve větách a narušováním projektivity vět interpozicemi. Několika větami pojednám i o nedodržování kongruence mezi řídicími a závislými větnými členy.

Při vyjadřování negace je nutné rozlišovat mezi záporem celkovým a částečným. V dnešní češtině se zápor dělí na mluvnický a na zápor lexikální (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 348 – 349).

Se záporem částečným není možné se v analyzovaném vzorku setkat, pozorovat lze pouze celkový a lexikální zápor. S celkovou negací jsem se setkala u 40 slov, nepočítám sem opakování některých z nich v textu. Pro příklad uvádím slova *neseslášie, neumřěli, neučesl, nezahanbuj, nevyjdu, nevědě, nepřestáváme, neoklamal, nedotýkajte, ...*. Zápor lexikální vyjadřují slova *neužitečná, nepřízeň, nevidomého, nepřátel, nevěřice, ...*.

Narušování projektivity se děje prostřednictvím interpozice neboli vkládání vět či větných členů mezi složky věty, které na sobě závisejí. Do hlavních vět jsou vkládána jednotlivá slova, vedlejší věty či participiální konstrukce. (CUŘÍN 1965, s. 49)

Jako příklad vloženého slova mezi složky věty, které na sobě závisejí, předkládám

spojení ze zkoumaného textu: *Ale tělo Kristovo pravda nižádný vás nesvoruj...*, příkladem vložené věty jsou případy s větou přívlastkovou (*I udělá Hospodin Buoh ze kosti, keriž bieše z Adamova boku vynial, ženu, i přivedl ji před Adama.; ... a nadto, za něžtos neprosil, dal sem tobě sbožie a slavnost ...; Protož i my od toho dne, jakž jsme slyšeli, nepřestáváme modléce se za vás ...; A tu, keréž jest laodických v vás, čtete a rcete Archypovi ...), příslovečnou (*I pak Noe, když byl v pěti set letech, jměl tři syny. Sem, Cham a Japhet.*) a podmětnou (*A vše, což jest živého na zemi, to pohyne.*). Do hlavních vět jsou vkládány také participiální konstrukce (*A když uslyšesta hlas Hospodina Boha, chodicieho po poledni hodně v ráji, skry se Adam ...; Jareth, jsa ve stu a v šedcát ve dvú letu, jměl Enocha.; Tehda ona, sedši na jeho pravici, k němu vecě.*). K tomuto jevu dochází zřejmě pod vlivem latiny. Z uvedeného lze vyvodit, že slovosled ve staré češtině byl volný, neřídil se žádnými pravidly.*

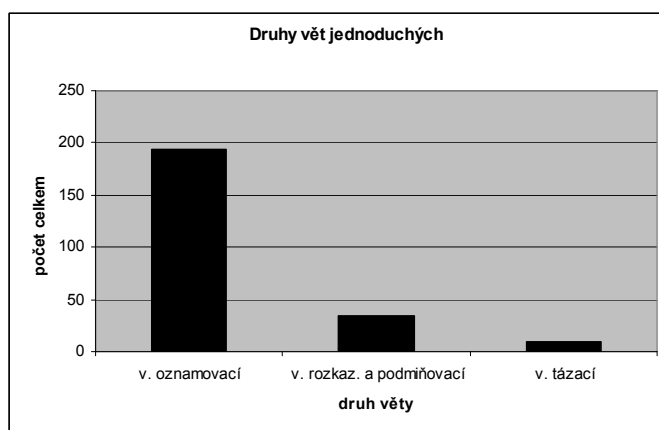
Nedílnou součástí předloženého textu, která se vztahuje k jeho syntaktické stránce, je přímá řeč. Ta se vyskytuje ve všech částech ukázky. V prvních dvou oddílech jsou některé vyprávěcí pasáže členěny na dialogy jednajících postav, třetí část je vedena téměř celá jako monolog apoštola Pavla ke svým spolubratrům. Obě části naznačují přímou řeč nějakou uvozovací větou, která mnohdy obsahuje slovesné tvary *řka, povědě, vecě, řkúci, ...*. V části třetí se toto odlišení vět neobjevuje, není zde kvůli monologu jednající postavy zapotřebí. Nejčastěji vystupující postavou je Bůh, který promlouvá k lidem, nabádá je, co mají činit, jak se mají chovat, a také je kritizuje za nesprávné jednání. Král Šalamoun vystupuje v První knize královské, hovoří s lidmi, představuje svým jednáním zosobněnou moudrost.

4.4.5. Shrnutí

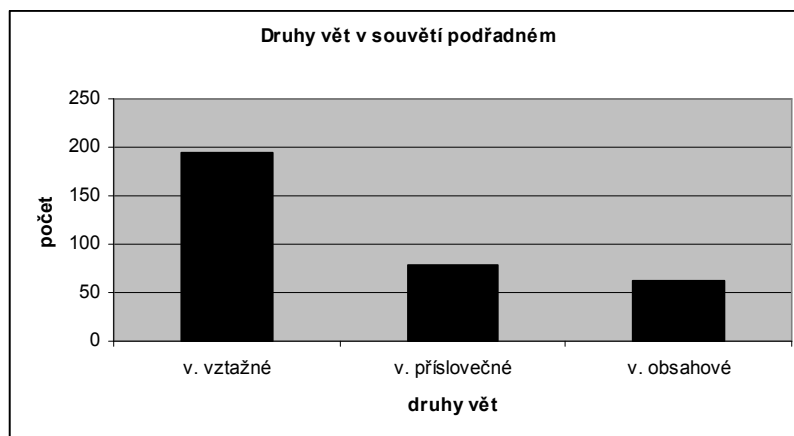
Pojednáním o syntaxi jsem představila stav rozebírané památky z tohoto jazykového pohledu. Zdaleka jsem nepostihla všechny jevy, které se v ní vyskytují, zaměřila jsme se pouze na ty, které jsou časté a frekventované.

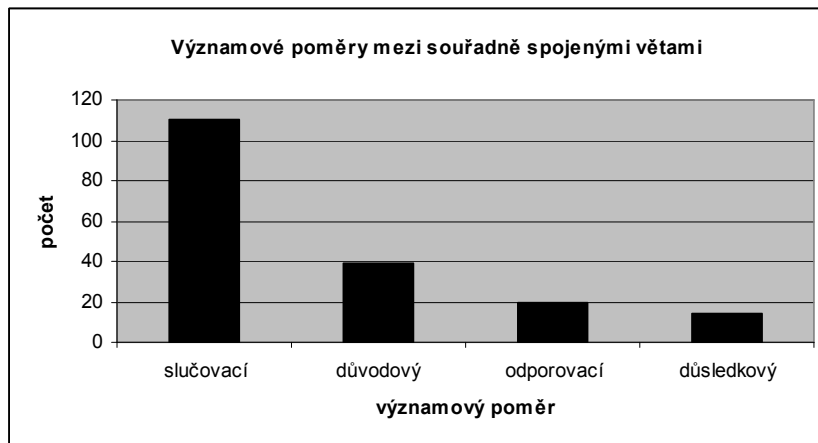
Nejprve jsem pojednala o větách jednoduchých. Zjistila jsem, že se jich v textu vyskytuje značné množství, což dokládá následující graf.

Jednoduché věty se vyskytují především v první části analyzovaného rukopisu. Jedná se zejména o věty oznamovací. Jejich převaha v textu je způsobena charakterem ukázky (obsahuje vyprávěcí pasáže).

Následující grafy zaznamenávají četnost výskytu druhů vět v podřadném souvětí a významových poměru mezi souřadně spojenými větami.

U souvětí podřadného převažují věty vztahné. V souvětí souřadném se nejvíce vyskytuje slučovací významový poměr se spojkami *a* a *i*. Na některých místech se objevují juxtapozičně spojené věty. Dalšími frekventovanými významovými poměry mezi větami v souvětí souřadném jsou poměry důvodový a odporovací.

Dalším zmiňovaným oddílem byly větné členy. Z rozboru vyplývá, že text disponuje nejrůznějšími typy podmětu i přísudku, ať už se jedná o holé či rozvitě větné členy, výjimkou nejsou ani podměty a přísudky několikanásobné. Vzhledem ke stáří památky je častý výskyt přísudků jmenných se sponou, frekventovaný je taktéž tvar 3. osoby indikativu přítomného slovesa *býti*. O jeho zaznamenávání jsem pojednala v části Tvarosloví. Text je protkán mnoha postponovanými shodnými přívlastky, i když bylo řečeno, že v poslední části rukopisu jich ubývá a jsou nahrazovány shodnými přívlastky v antepozici. O možných důvodech této změny jsem se zmínila v příslušném odstavci.

U předmětu dochází k ustupování genitivních vazeb vazbám akuzativním, ale v excerpovaném materiálu se zachovávají ještě zbytky těchto starých vazeb sloves. Nová čeština už je nezná, existují pouze výjimky, které ustrnuly a jsou dodnes součástí nejrůznějších frazémů či rčení.

Na jiném místě jsem sledovala přechodníkové vazby v textu. Ty se do stavby vět zapojovaly nejčastěji jako součást rozvitějších větných konstrukcí.

Poslední část jsem věnovala celkovému přehledu dalších syntaktických jevů. Zmínila jsem se o vyjadřování negace v textu. Bylo zjištěno, že převažuje negace celková nad lexikální a že je v textu velmi běžná. Někdy jsou vazby slov zpřetrhány interponovanými větami, jednotlivými slovy či participiálními vazbami. Na konci syntaktického rozboru jsem se zaměřila na přímou řeč, která není v textu ničím neobvyklým.

Z toho, co je na předchozích stranách zaznamenáno, vyplývá, že text Bible boskovské se zvolna přibližuje novočeskému stavu, je tedy progresivní. Dokládají to ustupující genitivní vazby i pozvolné vytlačování spojovacího výrazu *jenž* novějším tvarem *který*. Lze si povšimnout, že se často vyskytují anteponované shodné přívlastky, ale jejich starší postponovaná podoba stále převažuje. Ustupuje i juxta poziční spojení vět.

Autor se snažil text zjednodušit, zmodernizovat, pokoušel se i o jeho lepší srozumitelnost. Jmenované jevy, které do textu pronikají, však nejsou zachycovány důsledně, což způsobuje fakt, že na rukopis působil vliv mluveného jazyka, ale i písařská tradice.

Opět mohu konstatovat, že i syntaktická norma Bible boskovské byla silně rozkolísaná. Neexistovala žádná pravidla, která by tuto rozkolísanost eliminovala.

4.5. Slovtvorba

Slovní zásoba se během historické doby obohacovala především slovtvornými procesy, zejména derivací a kompozicí, přičemž množství slovních základů se zvýšilo jen sporadicky.

Hlavní slovtvorné afíxy zdělila stará čeština již z doby praslovanské, jejich funkce i tvary se jen pozvolna proměňovaly a měnila se i jejich úloha.

V období, z něhož pochází předkládaný materiál, nedošlo k významnému rozvoji slovní zásoby, jak tomu bylo v době pozdější, v humanismu. Autoři pracovali ve velké míře s tehdejšími spektrem slov a slovních tvarů, které jim pro jejich díla postačovaly, nesnažili se vytvářet slova nová a uplatňovat je v textech. V památkách se objevují i slova přejatá z cizích jazyků. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER, 1986, s. 252)

V následující části práce se zaměřím zejména na derivaci substantiv, adjektiv a verb, u nichž si budu všimnout sufixů a prefixů, které se ve staré češtině uplatňovaly. Několika slovy se zmíním o kompozitech a slovech přejatých. Hluběji se dotknu vlastních jmen osobních a místních, jimiž text disponuje, a nakonec pohovořím o zastaralých slovech, která nejsou pro současnou mluvu běžná. Upozorním také na některé další jevy, se kterými se lze v ukázce setkat. Zjištěné výsledky zobrazím v grafech na konci rozboru.

4.5.1. Kompozice

Při kompozici neboli skládání slov dochází ke kombinování autosémantických slovních základů. Rozlišují se dva typy složenin: složeniny substantivní a adjektivní. (PMČ 2003, s. 110)

Ukázka z Bible boskovské kompozity neoplývá, setkala jsem se pouze s 15 složeninami. Tato skutečnost je způsobena charakterem textu. Jelikož se jedná o text biblický, kompozita se v něm nijak významně neuplatňují. Zadní člen kompozita substantivního je tvořen vždy substantivem, ale člen přední může být adjektivem (*velryby, cizozemec*), číslovkou (*puolnoci*), ale samozřejmě také substantivem (*Jezukrista, mírumilost*). Slovo *Jezukrista* je v celém textu zachyceno celkem 8 x. Jestliže porovnáím výskyt tohoto slova s údaji, které se vyskytují v díle Naděždy Kvítkové Staročeský text z kvantitativního hlediska (KVÍTKOVÁ 2001, s. 62), jež se zabývá frekvencí slov ve Vídeňském rukopisu Dalimilovy kroniky, docházím k následujícímu zjištění. Ve Vídeňském rukopisu se toto slovo nachází pouze 5 x. Opět zde mohu odkázat na biblický charakter mnou rozebíraného textu, ve kterém se vyšší frekvence výskytu takových slov předpokládá.

U složenin adjektivních je druhý člen vždy přídavným jménem, první člen může být substantivem (*bohobojný, zlořečený*) nebo číslovkou (*prvorozenný*).

4.5.2. Derivace

Slovo odvozené vzniká jednak ze základu již existujícího pojmenování, které tu plní funkci slova motivujícího, jednak ze složek, které na tomto základě konstituují význam nový. Tyto složky mohou mít povahu morfémů, a tehdy hovoříme o derivaci neboli odvozování. (PMČ 2003, s. 109)

4.5.2.1. Odvozování substantiv

V této kapitole pojednám o jménech konatelských a činitelských, o názvech prostředků a výsledků činností. Dále se zmíním o názvech vlastností a okolností, nevynechám ani dějová substantiva, deminutiva a jména přechýlená. O hromadných jménech jsem se zmínila již v oddíle o morfologii, zde se zaměřím zejména na jejich zakončení, která se

v textu vyskytují.

V analyzovaném textu jsem se s konatelskými jmény téměř nesetkala, objevuje se v něm pouze ojedinělý případ. Jedná se o substantivum *pomocník*, které se v textu vyskytuje 2 x.

Činitelské názvy jsou ve zkoumaném textu více zachyceny než zmiňovaná konatelská jména (nalezla jsme 6 dokladů). S formantem *-áč* se v ukázce lze setkat ve slovech *oráč* a *přísluhač*. Nejvíce frekventovaným formantem v recipovaném materiálu je zakončení *-ář* (*tulář, písař, vladař*). Jedenkrát jsem zaznamenala zakončení *-ýř* (*pastýř*).

Navzdory tomu, že skupina slov, které vyjadřují názvy prostředků děje, zahrnuje značné množství formantů, jsem se s nimi v rozebíraném textu Bible boskovské setkala pouze jedenkrát, a sice u slova *chodidla*.

V analyzovaném materiálu se u jmen výsledků činností nejvýznačněji projevují sufixy *-ek* (zastoupen 4 x), *-ba* (zastoupen 3 x), *-a* (zastoupen 6 x). Prvně jmenovaný formant zahrnuje slova *počátek, příčinek, proplodek*, zakončení *-ba* jména *modlitba, potřeba* a poslední formant *-a* tvary *nečistota* a *odplata*.

Významnou skupinu tvoří dějová jména. V recipovaném textu je tento typ substantiv velmi frekventovaný. Nejpočetněji je zastoupen formant *-nie/-tie*, přičemž jména zakončená prvním typem formantu se ve všech třech částech analyzovaného rukopisu vyskytují 109 x, jména zakončená na *-tie* pouze 2x. Patří sem slova *stvořenie, shromážděnie, přirozenie, rozeznánie, pokrmenie, požívánie, vzvžděnie, rozvlaženie, počecie, ostríehánie, smilovánie, prikázánie, vykúpenie, otpušťenie* a mnohá další.

Druhou nejobsáhlejší skupinu slov po dějových jménech představují v analyzovaném materiálu jména vlastností. Velmi frekventovaným sufixem v ukázce je zakončení *-ost*, k němuž zařadíme slova *světlost, suchost, živost, žádost, zlost, milost, hlubost, slavnost, moudrost, ctnost* (excerpovaný text zahrnuje 45 případů), jiným značně využívaným formantem je zakončení *-stvie* (*podobenstvie, tělesentsvie, bohatstvie, tejemstvie*). Pro tento formant existuje 20 dokladů.

Hromadná jména jsou ve zkoumaném textu Bible boskovské nejčastěji zakončena sufixy *-stvo/-ctvo* (*ptactvo, rytieřstvo, panstvo, kniežatstvo*) a *-ie /-ovie* (*kamenie, dřievie, hlozie, trnie*). Pro první typy zakončení jsem našla 11 příkladů, pro druhé typy zakončení uvedené 4 výrazy.

Zvláštní skupinu slov tvoří jména přechýlená, i když předkládaná ukázka postihuje pouze feminina. V úryvku je možné se setkat pouze se 2 slovy – *tovaryška* a *hříšnicě*. Ta

jsou utvořena od tvarů *tovaryš* a *hříšník* formanty *-ka* a *-icě*.

Poslední skupinu, o které krátce pohovořím, představují jména zdrobnělá. Mezi sufíxy, které se uplatňují v textu Bible boskovské, lze zařadit *-ček* (*mládeneček, pribyteček*) a *-ek* (*holúbek*). V celém textu lze nalézt pouze 3 doklady této skupiny substantiv. Sufíxy pro feminina a neutra se v analyzovaném materiálu nevyskytují.

Zjistila jsem, že velká část z uvedených slov vznikla odvozovacím postupem prefixálně-sufixálním, tedy odvozením pomocí předpony a přípony (*přísluhač, vykúpenie, nečistota, odplata, pribyteček*). Uplatnil se však i postup pouze sufixální (*chodidla, modlitba, stvořenie, ptactvo, tovaryška, holúbek*). Jediný odvozovací postup, který mezi příklady zachycen nebyl, bylo odvození jen pomocí předpony, tedy prefixu. Mezi takto utvořená slova patří např. *povodeň, potok, pokrm, smysl, vchod*. Přehled užitých formantů je zachycen v grafu v oddílu Shrnutí.

4.5.2.2. Odvozování adjektiv

Na tomto místě se zaměřím na tzv. desubstantivní adjektiva, deverbální adjektiva a deadjektivní adjektiva, dále pohovořím o typických příponách a předponách, které jsou v textu užity.

U desubstantivních adjektiv se v analyzovaném rukopisu Boskovské bible uplatňují tyto sufíxy: *-ový* (v prvních dvou zkoumaných částech se objevuje 11x, ve třetí části zastoupen není), *-óv* (v celém textu se vyskytuje 16 x), pro sufix *-ský* lze nalézt 50 dokladů. U tohoto zakončení dochází v plurálu k alternaci *-ský* ve *-ští*. Sufix *-ný* se vyskytuje u všech jmenových rodů. V textu je možné ho zaznamenat 51 x. U substantiv v plurálu se někdy projevuje sufix *-ní*, ve většině případů jsou však výrazy v plurálu utvořeny pomocí sufixu *-ný*. Do plurálu jmen toto zakončení teprve začíná pronikat. Jména zvířat, ale nejen ta, jsou zakončena zejména formantem *-í*. Vyskytují se v 28 případech z celého textu.

Prvně jmenovaný sufix se uplatnil v textu u slov *fíkového, olivovú, Davidových, dýmová, domový*, formant *-óv* u posesivních adjektiv, jež jsou utvořena od vlastních jmen (*Jojadeóv, Šalamúnova, ...*), ale i u běžných adjektiv (*koňov, králov, búvalov, synov*). Sufix *-ský* reprezentují příklady *nebeský, mořský, yzrahelský, jeruzalémský, zemský, armenských, rajský*. Alternaci *-ský* ve *-ští* představuje výraz *zemští*. Sufix *-ný* jsem našla ve slovech *neúčinná, krásný, podobné, kožené, plamenný, železný, měděný, silný*. Pro toto zakončení

v plurálu substantiva lze v textu objevit jediný doklad, a sice slovo *jiezdniech*. Slova *dobytčí, ptačí, člověčí* reprezentují zakončení *-í*.

Desubstantivní adjektiva jsou v textu vytvářena i od vlastních jmen (*izrahelský, galaadském, Tubalchaymově, ...*).

Nejtypičtějším formantem pro deverbální adjektiva jsou sufixy *-ný* a *-cí*. Prvně jmenované zakončení se v textu objevuje 9 x (*užitné, nakažený, obtesaného, ohrazenými, ozdobená, obřezaný, ...*), druhé zakončení se objevuje 12x (*chodície, plazície, činíjicie, hýbajíce, živícieho, nevěriecie, nesúcie, ...*). Dvakrát se v textu opakuje slovo *létavý* se sufixem *-avý*.

Při odvozování deadjektivních adjektiv nedochází k zásadní změně významu, ale stávající význam se různě modifikuje, zeslabuje či zesiluje. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 312) Pro oba případy je v textu užito připojení komparativních přípon *-čí, -ší, -ější* k pozitivu daného adjektiva (*většie, menšie, múdřejší*), ale i k superlativu (*najmilějšieho, nejkrašie*). Zesílení významu slova se děje užitím předpony *pře-* (*převysoká, předobré*).

Opět si lze povšimnout, že přídavná jména obsažená v textu se tvořila několika způsoby odvozování, výhradně sufixací (*izrahelský, olivový*) a postupem prefixálně – sufixálním (*najmilejšieho, nejkrašie*). Adjektiva utvořená pouze pomocí předpony se v ukázce nevyskytují.

Četnost jmenovaných formantů je zachycena v grafu na konci rozboru.

4.5.2.3. Odvozování zájmen

Prefixů i sufixů, jimiž jsou odvozována zájmena, existuje velké množství. K nejvíce frekventovaným afixům v analyzovaném vzorku se řadí *ně-* a formant *-koli(v)*. Ojedinele se vyskytuje předpona *ni-*, která naznačuje zápor. Postfix *-to* plní funkci speciálního odkazování. Formant *ně-* zastupuje zájmeno *někomu* (nalezla jsem ho 5 x), sufix *-koli(v)* zachycují slova *kterýžkoli, kteréhokoli* (objevuje se 12 x), jediným záporným zájmenem s formantem *ni-* je tvar *nižádný* (objevuje se 3 x). Nejvíce frekventovaným afixem je odkazující *-to* (*ješto, němžto, jemužto, kteréhožto, tohoto, kdežto, ...*). S tím se v textu lze setkat 25 x.

Jednotlivé afixy zachycuje graf v oddíle Shrnutí.

4.5.2.4. Odvozování sloves

Tvoření sloves má svou specifičnost, která spočívá v tom, že funkci odvozovacích sufixů tu u většiny případů zastává pouhý infinitivní kmenotvorný formant. Ten u neodvozených sloves vyjadřuje slovesný vid, který lze tedy považovat za slovotvornou záležitost. Počet infinitivních kmenotvorných formantů je u sloves omezený. Z tohoto důvodu hrají při tvoření sloves větší roli prefixy, které jsou stejně jako sufixy polyfunkční. Od 14. století začíná slovesných prefixů velmi rychle přibývat. (LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 1986, s. 317 – 318)

Kvůli velkému množství prefixů, které se u sloves uplatňují, se v dalším výkladu zaměřím na odvozování sloves právě prostřednictvím tohoto formantu. Pro předkládaný rozbor jsou nejdůležitějšími prefixy *do-*, *na-*, *o-*, *od-*, *po-*, *pro-*, *pře-*, *při-*, *roz-*, *s(e)-*, *u-*, *v(e)-*, *vy-*, *vz-* a *za-*.

Prefix *do-* je v celém textu zastoupen 4 příklady (*dokonat*, *dobývati*). Prefix *na-* je doložen 18 x (*nazval*, *naplňte*, *navrátil*). S předponou *o-* se lze setkat u 10 výrazů (*osvietily*, *ostřiehal*, *oschla*). Prefix *od-* zachycuje 15 slov (*odlúčiti*, *odpustiti*, *odpověděla*). Slovesa s prefixem *po-* jsou v textu doložena 35 x (*povědě*, *požehna*, *povoněv*, *pochylilo*, *potvrdil*). Výraz *prodřěchu* je příkladem prefixu *pro-*. Ukázka disponuje 5 příklady. Předpona *pře-* je zachycena 10 x (*přelstil*, *přebývati*, *přestachu*), prefix *při-* 33 x (*přivedl*, *přidržeti*, *přikázal*, *přineste*). Velmi častou předponou v analyzovaném úryvku je prefix *roz-*, který se ve všech třech rozebíraných částech vyskytuje 22 x (*rozdělil*, *rozmnožte se*, *rozvodnila se*). Prefix *s-* je doložen 20 x a zastupují ho slova *stvořie*, *svedeš*, *srozuměl*. Nejvíce frekventovaným afixem zkoumaného textu je předpona *u-*, která se objevuje 60 x (*učiním*, *ustanoví*, *uposléchal*, *urodil*, *utvrdím a ustavil*). Pouze 9 x jsem našla prefix *v-* (*vpusti*, *vjide*). Prefixem *vy-* disponuje text celkem ve 32 výrazech (*vyved'*, *vypusti*, *vyvrže*, *vzdvihne*, *vydávám*). Ve slovech *vzplod'*, *vzpliváše*, *vzývati*, *vzniknutí*, *vzkriesil* se vyskytuje předpona *vz-*, která se objevuje dohromady ve 23 slovech. Prefix *za-* je doložen ve 28 tvarech (*zapověděl*, *zatvořil*, *zachovali*, *zatopily*). Předposledním typem je předpona *ne-*. Tu je možno nalézt u 55 slov (*neodpočinú*, *nejesti*, *neumřete*). Poslední předponou, která je v analyzovaném textu zastoupena, je prefix *ob-*. Objevuje se jen u 4 slov (*obveselit*, *obměnila*).

Výjimku v ukázce netvoří ani slova s tzv. dvojnásobnou prefixací, kdy se u slovesa vyskytují dva prefixy za sebou (*nedosáhna*, *neoschly*, *zapověděl*, *předpověděl*).

Z uvedeného je patrné, že v 15. století se užívaly stejné typy prefixů, jaké se užívají dnes. Je překvapující i fakt, že představené předpony měly také stejný význam, který si dodnes zachovaly.

Frekvenci výskytu uvedených předpon zachycuje opět graf na konci rozboru jazykové roviny Slovo tvorba.

4.5.3. Slova cizího původu

Mnoho slov přejatých z cizích jazyků není možné v textu shledat. Autor je využívá jen ojediněle. Jedná se však o slova, která v našem prostředí již zdomácněla. Nelze určit, zda by pro jejich kladení autor využíval nějaké zákonitosti, vyskytují se nepravidelně, jsou volně vložena do textu a jsou nedílnou součástí pisatelovy slovní zásoby. Ten je neuvádí kvůli nějakému stylistickému nádechu, představují pro něho běžný způsob, jak danou skutečnost pojmenovat.

V textu se vyskytují přejímky ze tří jazyků, a to s ohledem na původ díla. Jedná se o latinu, řečtinu a hebrejštinu, které doplňuje ještě jazyk egyptský.

Z latiny jsou přejata slova *fikového*, *cedrus*, *onychynus*; z řečtiny slova *Kristus*, *epištola*; z hebrejštiny tvary *žid*, *cherubín* a *Ježíš*. Egyptský jazyk reprezentuje slovo *faraon*.

O některých jiných tvarech, především vlastních jménech, se zmíním níže.

4.5.4. Archaismy, citáty

Archaismy jsou slova pro nás dnes zastaralá. Objevují se jen ojediněle, a to zejména ve starších literárních textech, ale i v památkách mladších, kde vytvářejí dobový kolorit. Ukázka z Bible boskovské taková slova obsahuje, avšak v souvislosti se stářím památky nepůsobí nijak výjimečně či expresivně. Autor jich užívá neúčelně, jsou pro něho složkou běžné slovní zásoby. Nelze říci, že by bylo archaismů užito pouze v některých pasážích textu, jsou do něho vkládány náhodně, bez zákonitostí.

Mezi slova, kterým lidé dnes už téměř nerozumí, ale analyzovaná ukázka jimi disponuje, lze zařadit *sěmě* (semeno), *vdešenie* (vdechnutí), *dřevo* (strom, keř), *věníky* (svazek listů), *tovaryška* (družka), *pastucha* (pastýř), *tulář* (tulák), *ručnicě* (strunný nástroj), *mateř* (matka), *pohřebít* (pohřbít), *ložce* (lůžko), *tetěnc* (tetin syn).

V názvu podkapitoly jsem naznačila, že se v textu objevují citáty. Jedná se však pouze o jediný útvar, který je obsažen v oddíle, kde Bůh kárá Adama a Evu za porušení slibu, který

mu dali. Bůh říká Adamovi: *A bylinu zemskou budeš sobě chleba dobývati, do než se prst neobrátiš, z něžto jsi učiněn. Nebo jsi prach a v prach se obrátiš opět.* Citát vyjadřuje lidskou pomíjivost a rovnost lidí i jakousi nicotnost člověka.

4.5.5. Vlastní jména

Další vrstvou slovní zásoby, již budu věnovat pozornost, jsou vlastní jména. Jsou v textu velmi četná, což je dáno povahou materiálu. Biblický úryvek zachycuje potomky Adamova pokolení, vyjmenovává i postavy ze Šalamounova okolí, ve třetí části jsou zachyceny osoby, které se svou činností vztahují k apoštolu Pavlovi. Toponyma na druhou stranu postihují oblasti dávné Palestiny, ale i ostatní části tehdy známého světa. Vlastní jména tak v textu představují nejen specifickou vrstvu slovní zásoby, stávají se také v mnoha případech důkazem procesu začleňování cizích slov do domácího jazyka. Tuto část rozboru rozdělím na oddíl o antroponech a již zmíněných toponymech.

Většina osobních jmen se vyskytuje v textu v těch pasážích, ve kterých se vyjmenovávají potomci či lidé z okruhu biblických postav. Tato slova si zachovávají svoji původní podobu, nejsou tedy počestěná. V celém textu jsem našla 253 osobních jmen, přičemž úryvek z knihy Genesis disponuje 128 doklady, část První knihy královské 111 výrazy a část Knihy Kolossenským 14 případy. Pro názornost uvádím pouze ta slova, která ilustrují, jaká jména je možné v ukázce shledat: *Kain, Ábel, Epoch, Lámech, Ada, Sella, Tubalchaym, Malalech, Jareth, Matzahel, Sem, Noe, Šalamún, Sarvie, Bananyáš, David, Semey, Azaryáš, Natan, Manases, Pavel, Barnabáš, Arystarkus, Lukáš, Marek, ...* . Není nutné uvádět, že tato jména jsou všechna cizího původu, ať už hebrejského (*David, Šalamoun, Noe, ...*) či latinského (*Marek, Lukáš, Arystarkus, ...*). Koncovka *-us* u posledního příkladu je typická pro latinu.

Ani u toponym nedochází k počestění, jsou zachovávána v jejich původní podobě. Nejvíce toponym obsahuje opět výčet zemí, krajů a měst, z nichž pocházejí Šalamounovi poddaní. Ukázka obsahuje názvy *Geth, Jeruzalém, Gabaon, Betsames, Tanech, Magdo, Galaad, Agrob, Laodycie, Achai, Macedonia, ...* . Ojedinelé nejsou ani názvy řek a potoků (*Phyzon, Eufrates, Cedron, Asyron, ...*). Ani na tomto místě nemusím poukazovat na to, že se jedná opět o jména cizího původu. Celý analyzovaný úryvek obsahuje dohromady 59 místních jmen (6 je jich zaznamenaných v první části, 45 ve druhé části, třetí část zahrnuje 8 místních jmen).

Mnoho z předložených vlastních jmen se stalo základem pro odvozování přídavných jmen,

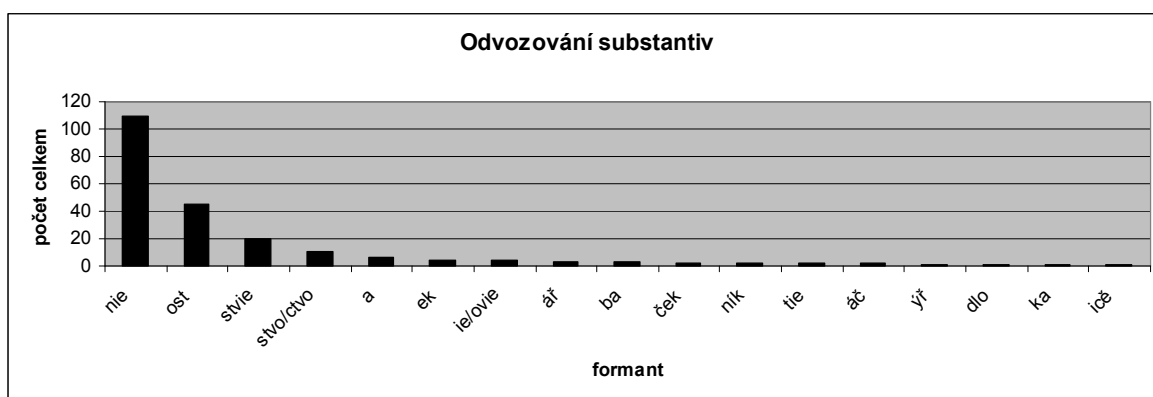
o němž jsem pohovořila na předchozích stranách.

Výskyt toponym a antroponym zachycuje graf na následující straně.

4.5.6. Shrnutí

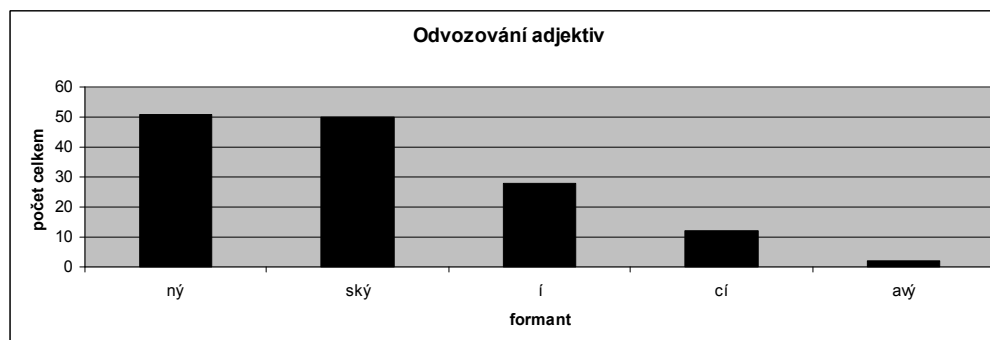
Na závěr tohoto oddílu mohu konstatovat, že slovní zásoba předkládané ukázky byla omezena vlivem biblického charakteru textu.

Z analýzy vyplývá, že ukázka téměř nedisponuje složeninami. Objevuje se v ní jen několik případů, protože kompozita vznikají ve větší míře až v pozdější době. Většina slov je proto tvořena derivací. V textu se uplatňuje velké množství formantů, zastoupeny jsou odvozovací postupy prefixální, sufixální i prefixálně – sufixální. Četnost výskytu nejrozličnějších typů zakončení dokládám grafy.

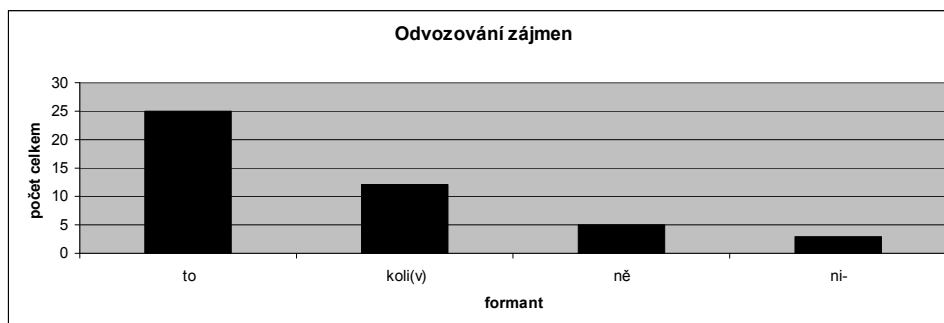
Z tohoto grafu vyplývá, že nejvíce zastoupeným formantem, který se podílí na odvozování substantiv, je formant *-nie*. Početně převyšuje všechna ostatní zakončení. Tento fakt způsobuje skutečnost, že jmenované zakončení bylo ve staré češtině velice produktivní. Na tvoření substantiv se ještě významně podílí sufix *-ost*.

Značné množství zakončení nalezneme i u adjektiv.

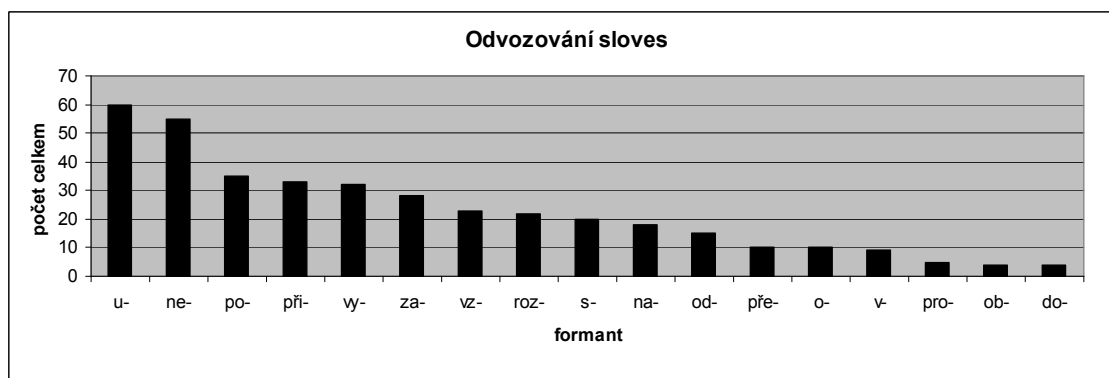
Zde převládají přípony *-ný* a *-ský*. Výskyt ostatních formantů je téměř vyrovnaný.

Také zájmena z textu jsou tvořena prostřednictvím několika afixů.

Z grafu plyne, že se nejvíce při jejich tvoření uplatnila odkazující přípona *-to*. Často byla zájmena utvářena i za pomoci formantu *-koli(v)*.

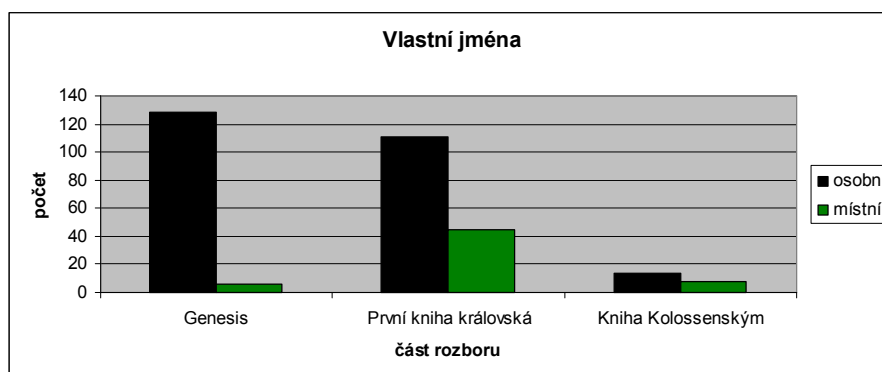
Při tvoření sloves se užívaly různé typy prefixů.

Nejpočetněji je u sloves zastoupena předpona *u-*. Druhým významným formantem je prefix *ne-*.

Repertoár prefixů a sufixů se v pozdějších dobách ještě více rozšiřuje, neboť se zvyšují nároky na slovní zásobu, rozvíjí se literární produkce, která je spojena s potřebou nových slov a tvarů.

Vzhledem k charakteru a době vzniku textu není překvapující, že značnou část slovní zásoby tvoří vlastní jména. Jejich výskyt zachycuje graf.

Nejvíce osobních jmen se vyskytuje v ukázce z knihy Genesis, velkým počtem místních jmen disponuje ukázka z První knihy královské. Na tomto místě opět odkazují k tomu, co již bylo řečeno. Výskyt vlastních jmen je vázán na pasáže z jednotlivých částí textu, ve kterých se hovoří o biblických postavách a místech v Palestině.

Prvotní bible byla sepsána ve třech jazycích: hebrejštině, řečtině a latině. Není proto divu, že značné množství cizích slov, která jsou zachycena v ukázce z Bible boskovské, pochází právě z těchto tří světových jazyků.

Z uvedeného vyplývá, že se slovní zásoba excerpovaného úryvku rozvíjí a přijímá tvary nové. Vzhledem k povaze textu je zřejmé, že ukázka nedisponuje neobvyklými výrazy či odbornými názvy. Užití značného množství afixů napomohlo k tomu, že vzniká velké spektrum slov. U většiny z nich zůstává podoba z 15. století neměnná až do současnosti.

5. ZÁVĚR

Cílem práce bylo rozebrat jednotlivé jazykové plány jedné z opomíjených staročeských památek, Bible boskovské. Analyzovala jsem rovinu pravopisnou, hláskoslovnou, tvaroslovnou, zabývala jsem se taktéž syntaxí a slovtvorbou. Závěry rozboru jednotlivých plánů jsou shrnuty v dílčích závěrech v příslušných kapitolách. Na tomto místě provedu pouze jejich stručné shrnutí a pokusím se z nich vyvodit celkový závěr.

Jak už jsem v úvodu práce uvedla, první část rozboru, knihu Genesis, psal autor ještě pravopisem spřežkovým. Další části Bible boskovské dokládají, že se s pravopisem diakritickým postupně seznamoval a snažil se jeho prvky klást do textu. Tento typ pravopisu se do analyzované památky velmi rychle rozšířil. Poslední část rozboru, Kniha Kolossenským, už je psána výhradně diakritickým pravopisem. Na některých místech textu jsou sice ještě zachovány pozůstatky pravopisu spřežkového, ale zřejmě se jedná buď o ustálené slovní obraty, nebo o písarovu nedůslednost. Tento fakt může být způsoben také vlivem mluveného jazyka na jazyk psaný.

V rámci hláskoslovného plánu jsem zjistila, že velké množství hláskoslovných změn už text předkládané památky přijal, ale velký počet se jich v něm ještě neodráží. Poslední část rozboru zachycuje i některé z těch změn, které v předešlých dvou oddílech realizovány nejsou. Z uvedeného vyplývá, že tehdejší hláskoslovná norma byla stále silně rozkolísaná a že na ni působily nejrůznější vlivy, které se podepsaly na její podobě.

Velký prostor jsem věnovala tvarosloví. Do popředí tohoto oddílu vystupují mluvnické kategorie jmen a sloves a velké množství slovesných tvarů. Zjistila jsem, že dochází ke kolísání v rámci jmenné deklinace. Tento jev je způsoben vlivem pronikání u-kmenových koncovek o-kmenů a jo-kmenů. Typický je ústup duálu u jmen. V rámci sloves a jejich kategorií bylo zjištěno, že z textu mizí poměrně rychle aorist a imperfektum a jsou nahrazovány tvary perfektními. Vzhledem k tomu, že ukázka zachycuje vyprávěcí pasáže, je právě imperfektum nejfrekventovanějším slovesným tvarem. Velké nepravidelnosti jsem našla při zaznamenávání tvarů *jest* a *jsú* ve 3. osobě singuláru a plurálu, jednoznačné je, že starší podoby s tvary pomocného slovesa *být* ustupují podobám novějším bez těchto tvarů. Zřejmě neexistovalo pravidlo, které by stanovovalo, kdy a na kterých pozicích ve větě se tyto podoby užívají. Příčinu uvedených závěrů spatřuji opět zejména v charakteru ukázky. Jelikož se jedná o text biblický, snahy o celkový rozvoj jazyka byly do značné míry zpomalovány, a proto úryvek přijímá novotvary jen velmi pomalu.

Do syntaktického plánu Bible boskovské se nepromítly žádné cizojazyčné vlivy. Výjimku tvoří interponování větných členů a vět do vět hlavních, ojediněle se vyskytující složitá souvětí a objevující se participiální konstrukce. Tyto projevy se uskutečnily pod vlivem latiny. Začal se ustalovat repertoár spojovacích výrazů u souvětí souřadného i podřadného, konstituují se nové vazby sloves a staré zanikají. Bible boskovská stále ve velké míře zachovává postponované shodné přívlastky. Jednoznačně mohu konstatovat, že text tenduje k odstranění archaických jevů a k jejich nahrazení podobami novějšími, ale ty nejsou v textu zachycovány důsledně. Opět je nutné podotknout, že i syntaktická rovina Bible boskovské je stále silně rozkolísaná.

V rámci slovtvorby převažuje derivační slovtvorný postup, kompozita jsou jevem ojedinělým. Pro odvozování slov existoval pestrý repertoár formantů, ať už se jedná o prefixy či sufixy. Díky nim docházelo postupně k značnému rozvoji slovní zásoby. Charakter památky způsobuje, že se v jejím textu není možné setkat s neobvyklými slovy či slovními spojeními. Analyzovaný text disponuje značným množstvím vlastních jmen, což je opět úzce spojeno s povahou vybraných ukázek.

Po vyhodnocení všech získaných poznatků mohu konstatovat, že text Bible boskovské je progresivní, v ojedinělých případech si ukázka ponechává starší tvary, které však již nemají systémový charakter. Tato rozkolísanost je způsobena řadou vlivů, které se na stavu památky podepsaly. V první řadě se jedná o biblický charakter ukázky a o lpění písaře na tradicích, které se zásadním způsobem podílely na pozvolném přijímání nových tvarů do textu. Dále do popředí vystupuje osobnost autora, který zjevně nebyl důsledný v zaznamenávání jevů. Jiným poznatkem je, že neexistovala pravidla, která by k důslednému a pravidelnému zachycování těchto jevů napomohla. Na dílo působil také mluvený jazyk, který byl hlavním původcem rozkolísanosti jazykové normy.

Na závěr lze shrnout, že jednotlivé části rukopisu se navzájem odlišují – jak z hlediska pravopisného, hláskoslovného a morfologického, tak z hlediska tvarosloví, skladby i slovtvorby. Zmiňovaný rozbor dokládá, že část knihy Genesis psal autor jako první, čemuž nasvědčuje i skutečnost, že si ve velké míře zachovává starší podoby slov. Oproti tomu text zbývajících dvou částí, První knihy královské a Knihy Kolossenským, přijímá formy novější, které archaizující tvary nahrazují.

6. SOUPIS UŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

1. Prameny

- *Digitální katalog historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci* [online]. 1998 – 2002. Bible boskovská. M III 3 – fol. 0001r – 0003r, fol. 0131v – 0132v, fol. 0492v – 0493v. Dostupné z WWW: <<http://dig.vkol.cz/dig/miii3/index.htm>>

2. Sekundární literatura

- BARTOŠ, F. M.: Husova reforma českého pravopisu a Betlémská kaple. *Kostnické jiskry* 44. 1959. č. 25
- BARTOŠ, F. M.: K Husovu spisku o českém pravopise. *Jihočeský sborník historický* 18. 1949. s. 33 – 38
- BARTOŠ, F. M.: *Počátky české bible*. Kalich. Praha 1941
- BARTOŠ, F. M.: Záhada boskovské bible. *Věstník ČAVU* 53. 1944. s. 105 – 106
- BAUER, J.: *Vývoj českého souvětí*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1960
- BĚLIČ, J. – KAMIŠ, A. – KUČERA, K.: *Malý staročeský slovník*. SPN. Praha 1978
- CUŘÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*. SPN. Praha 1965
- CUŘÍN, F.: *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. SPN. Praha 1964
- ČERNÁ, M.: Poznámka k problematice grafické stránky staročeských rukopisů. In N. Kvítková (ed.) *Filologické studie XX*. Karolinum. Praha 1997. s. 73 – 87
- DOSTÁL, A.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 2. část, časování*. SPN. Praha 1967
- DROBNÁ, Z.: *K problematice bible Boskovské: profesorovi Albertu Kutalovi k šedesátinám*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1965. s. 127 – 138
- FLAJŠHANS, V.: *Náš jazyk mateřský. Dějiny jazyka českého a vývoj spisovné slovenštiny*. Nákladem České grafické unie a.s. V Praze 1924
- GEBAUER, J.: *Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské*. Museum království českého. V Praze 1871

- GEBAUER, J.: *Historická mluvnice česká I. Hláskosloví*. Nákladem F. Tempského. Praha a Vídeň 1894
- GEBAUER, J.: *Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Hláskosloví*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1963
- GEBAUER, J.: *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví I. Skloňování*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1960
- GEBAUER, J.: *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví II. Časování*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1958
- GEBAUER, J.: *Historická mluvnice jazyka českého. Díl IV. Skladba*. Česká akademie věd a umění. Praha 1929
- GREPL, M. a kol.: *Průruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2003
- HAUSENBLAS, K.: *Vývoj předmětového genitivu v češtině*. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha 1958
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Fortuna. Praha 2002
- HAVRÁNEK, B.: *Vývoj českého spisovného jazyka*. Univerzita Karlova. Praha 1980
- KRÁSA, J.: *České iluminované rukopisy 13./16. st.* Odeon. Praha 1990
- KARÁSEK, J.: *Příspěvek k dějinám bible boskovské a kostela boskovského*. Olomouc 1918
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2002
- KOMÁREK, M.: *Historická mluvnice česká. I. Hláskosloví*. SPN. Praha 1962
- KVÍTKOVÁ, N.: Jazyková stránka agitačního spisu Krátké sebanie z kronik českých. In N. Kvítková (ed.) *Filologické studie XX*. Karolinum. Praha 1997. s. 62 – 72
- KVÍTKOVÁ, N.: *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století*. Karolinum. Praha 1992
- KVÍTKOVÁ, N.: *Staročeský text z kvantitativního hlediska*. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Praha 2001
- KYAS, V.: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Vyšehrad. Praha 1997
- LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. SPN. Praha 1986

- MACHEK, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 1997
- MAŠEK, J.: *Pravopis český a zvukoslovím objasněná a skrácená mluvnice*. Tiskem a nákladem J. Franka. V Táboře 1863
- NĚMEC, I.: *Vývojové postupy české slovní zásoby*. Academia. Praha 1968
- PÁNKA, M.: *Illuminovaná Bible boskovská*. Disertace. 1. díl, část textová. Olomouc 1952
- PETRŮ, E.: Znovu k původu bible Boskovské. sb. *Boskovice v dějinách*. Boskovice 1969. s. 11 – 22
- PETRŮ, E.: *Z rukopisných sbírek Univerzitní knihovny v Olomouci*. Praha 1959.
- PLESKALOVÁ, J.: Jan Hus a nabodenička. In Čmejrková, S. a Svobodová, I. (eds.) *Oratio et ratio. Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Ústav pro jazyk český AV ČR. Praha 2005. s. 283 – 287
- STEJSKAL, K.: Illuminované bible v Čechách a jejich vztah k západoevropské knižní malbě. sb. *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno 1994, s. 97 – 116
- ŠEMBERA, A. V. : *Mistra Jana Husi Ortografie česká*. Tiskem Leopolda Sommra. Ve Vídni 1857
- ŠLOSAR, D. a kol.: *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Host. Brno 2009
- ŠOUREK, K.: *Miniatury české bible zvané Boskovská z let 1420 – 30 v Studijní knihovně v Olomouci sign. III/3*. Karel Šourek. Praha 1944
- TOMÍČEK, J. S.: *Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka*. Sklad knihkupectví Calvova. V Praze 1850
- TRÁVNÍČEK, F.: *Historická mluvnice československá*. Melantrich. V Praze 1935
- VÁŇOVÁ, O.: *Ortografická stránka Bible boskovské*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury, 2008. 24 s., 23 s. příloh. Vedoucí ročníkové práce PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.
- VÁŽNÝ, V.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 1. část, skloňování*. SPN. Praha 1964
- VICHTERLE, F.: *Stručná mluvnice česká : se zvláštním vzhledem na pravopis český ku potřebě Čechův*. I. L. Kober. V Praze 1862
- ZEŽULOVÁ, K.: *Jazykový rozbor staročeské památky Desatero kázanie božie*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav českého jazyka, 2008. 40 s. Vedoucí bakalářské diplomové práce Mgr. Michaela Čornejová, Ph.D.

7. RESUMÉ

Předložená diplomová práce seznamuje čtenáře s jazykovým rozbohem úryvku z Bible boskovské, staročeské památky z 15. století.

Text práce je rozdělen do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická část přináší obecné informace o historii analyzované památky a vývoji pravopisných systémů. Druhý jmenovaný oddíl pojednává o rozboru pěti jazykových rovin: pravopisu, hláskosloví, tvarosloví, skladby a slovtvorby. Každá z těchto částí je dále členěna na kapitoly, ve kterých se rozebírají konkrétní jevy. Pravopisná rovina zachycuje proměny ortografie v jednotlivých částech excerpovaného materiálu. Oddíl zabývající se hláskoslovím uvádí hláskoslovné změny, které se v textu realizují. Tvaroslovná část se zaměřuje především na mluvnické kategorie jmen a sloves. Syntaktická rovina analyzuje text z hlediska výskytu jednoduchých vět, souvětí souřadných a podřadných, větných členů a nepravidelností větné stavby. Oddíl Slovtvorba pojednává o způsobech tvoření slov ve zkoumaném vzorku. Nedílnou součástí každé ze zmiňovaných částí jsou grafy nebo tabulky, které zaznamenávají četnost výskytu některých rozebíraných jevů.

Závěr práce zahrnuje Přílohy. Zde je zpracována transkripce a transliterace analyzované části, která slouží pro přiblížení psané podoby textu.

Diplomová práce zachycuje stav českého jazyka v 15. století, postihuje jeho vývoj a proměny a ukazuje, jaké podněty na jeho vývoj působily.

8. SUMMARY

This diploma thesis acquaints the reader with the linguistic analysis of the extract from the Boskovska Bible which is the Old Czech manuscript from the 15th century.

The text is dividend into two parts. Theoretical section is bringing general information about the history of the analysed manuscript and a development of orthographic systems. The second part deals with the parsing of five linguistic layers: orthography, phonetics, morphology, syntax and word-formation. Each of them also consists of the chapters where the particular phenomena are discussed. The orthographic layer captures the spelling transformations in the individual parts of this excerpt. The next part is considered with the phonetics transformation which is implemented in this text. The morphological part is primarily focusing on the grammatical categories of nouns, adjectives, pronouns and verbs. The syntactic level analyses an occurrence of the simple sentences, the complex and compound sentences, the grammatical constituents and the irregular sentence structure. The next section treats the word-formation methods in this sample. The integral part of each chapter is the chart or the table with values of the frequency phenomena. The closing part includes The Annexes. The transcription and transliteration of the analysis are elaborated and used to describing of the written form of this text.

This diploma thesis describes the state, development and transformation of the Czech language in the 15th century and shows the incentives which were the causes of its development.

9. KLÍČOVÁ SLOVA

Boskovská bible

Pravopis

Hláskosloví

Tvarosloví

Skladba

Slovotvorba

10. PŘÍLOHY

10.1. Ediční zásady

Transliteraci a transkripci analyzované části rukopisu Bible boskovské jsem provedla sama, neboť jsem nenalezla žádnou literaturu, která by transliterovaný i transkribovaný text obsahovala.

Při transliterování jsem používala Digitální katalog historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. (Dostupné z WWW: <<http://dig.vkol.cz/dig/miii3/index.htm>>)

Vycházela jsem z předpokladu, že jeden znak rukopisného textu bude odpovídat jednomu znaku v transliterované podobě. Existuje zde však výjimka v podobě spřežek, kde dva znaky (výjimečně tři), které tvoří spřežku, budou v transliterované podobě zachyceny taktéž dvěma znaky. Další kroky transliterace byly těsně spjaty s rukopisným textem. Zachycovala jsem jednotlivé znaky tak, jak jsou zachyceny na rukopisu. To znamená, že tam, kde je psáno například velké písmeno, napsala jsem velké písmeno i v transliteraci. Jednotlivá slova jsem od sebe oddělovala mezerami. Toto zaznamenávání jsem plnila důsledně, proto by měl transliterovaný text odpovídat rukopisu.

Transliterovaný text je ve stejné podobě jako na originálu. Je tedy členěn do dvou sloupců a jednotlivé kapitoly jsou označeny římskými číslicemi. Rozsah transliterovaného textu na jedné stránce však rozsahu rukopisu neodpovídá.

V následujícím textu se objevuje několik značek a znamének, které je třeba vysvětlit. Především je to znak °, kterým jsem naznačila tečku nad literami, jež označovaly tzv. měkké souhlásky. Tento znak se řidčeji objevuje i nad písmenem *l*, kde však nenaznačuje měkkost této hlásky, ale naopak její tvrdost. Znak ° později nahradí dnešní háček.

Nad některými písmeny, která označují vokály, se místy objevuje znak ´. Ten značí jejich dlouhé vyslovování.

Někde se objevuje znak ~, o němž jsem se zmiňovala v rozbořech k jednotlivým částem bible. Zřejmě sloužil jako zkratka. Zkracovala se s ním slova končící příponami *-m* nebo *-ma*. Je možné se s ním setkat pouze u vlastního jména *Adam* a v instrumentálu plurálu podstatného jména *žena*.

Lze si povšimnout, že především ve čtvrté kapitole knihy Genesis je několik slov vynecháno. Je to z toho důvodu, že slova byla v rukopise špatně čitelná a nemohla jsem je

tedy v transliteraci uvést.

V rozborech jsem se zmiňovala také o tom, že slova, která stála na konci řádku, byla rozdělována pomocí znaku -. V transliteraci tato slova většinou na konci řádku nestojí, ale rozdělovací znaménko jsem u nich uvedla.

Na první pohled z textu vystupují tečky mezi některými slovy, které naznačují pauzy v hlase nebo oddělování jednotlivých veršů.

Při transkribování jsem vycházela z mnou transliterovaného textu části Bible boskovské. Zachovala jsem členění textu do dvou sloupců i jejich rozlišení pomocí římských číslic. Rozsah každého sloupce v transkripci odpovídá rozsahu sloupce transliterovaného.

V průběhu transkripce jsem postupovala takto: litery *w*, *u* originálu, které zaznamenávají hlásku *v*, jsou přepsány na *v*, stejně jako znaky *g*, *i*, *y* v platnosti hlásky *j* jsou zapsány znakem *j*.

Dlouhé *ſ* je přepsáno na *s*, spřežky *ſſ* a *ſs* pak na *š*, případně *s*. Ostatní spřežky *rz*, *cz* jsou zapsány novodobým pravopisem jako *ř* a *č*.

Zachycení otevřených *l* a zavřených *l* není rozlišeno, obě hlásky jsou zapsány znakem *l*.

Psaní otevřeného *u* a zavřeného *v* v platnosti dnešního *u* je sjednoceno literou *u*.

Psaní *i*, *y*, *í* a *ý* je přizpůsobeno dnešní normě.

Zasáhla jsem do označení vokalické délky některých slov, kterou jsem upravila podle dnešního úzu.

Interpunkce originálu byla nahrazena interpunkcí dnešní, často jsem od sebe musela oddělovat hlavní a vedlejší věty a uvádět znaménka v přímé řeči. Zkrácená slova se znakem *~* jsem rozepsala v plném znění.

Psaní velkých písmen u osobních a místních vlastních jmen a na začátcích vět je přizpůsobeno dnešnímu úzu.

Text jsem se snažila poupravit do současné podoby, ale u slov, která jsou archaická či se kterými se v dnešní češtině nesetkáme, jsem ponechala v původním znění (nezasahovala jsem do vokalické délky, neměnila jsem tvar slova, ...).

10.2. Transliterace části knihy Genesis:

I.

U poczatczie ſtworził Buoh y zemy. Ale zemie była neuziteczna .a prazdna. A tmy biechu nad twarży propaſti. A duch bozi noſieſte ſie nadwodami. Y powiedie Buoh bud ſwietlo. Y ſtworzono geſt ſwietlo. A widiew Buoh ſwietloſt ze geſt dobra. y rozdzieli ſwietloſt od tmy. Y nazwał geſt ſwietloſt dnem. A tmy noczi. Y vczynien geſt veczer a zitra den geden. Y opiet vecze Buoh bud ſtuorzenie vproſtrzed wod. A rozdzieleny budte wody od wod. Y vczinil Buoh ſtworzenie rozdzielił wody geſto biechu pod ſtworzenim. Od tiech geſto biechu nad ſtworzenim. Y ſtalo ſie geſt tak. Y nazwa buoh ſtworzenie nebem. Y ſta ſie weczer a druhy. Wecze opiet buoh ſhromazdte ſie wody geſto pod nebem ſu vmieſto gedno a vkazz ſie ſuchoſt. Y ſtalo ſie tak. Y nazwał buoh ſuchoſt zemy. a ſhromazdzenie wod nazwał morze. Y widiel buoh ze geſt dobre y rzekl wzplod zemie bylynu zelynv czynigiczi ſiemie. A drzewo Jablka neſuczie czynye owocze podle przirozenie ſwego. gehoz ſyemie w ſobie ſamem bud na zemy. A ſtalo ſie geſt tak. Y wzplodila zemie bylyny zeleny magicz ſyemie podle plodu ſwego. Y widil buoh ze geſt dobre y ſta ſie ſweczera a

zgitra den trzeti. Pak powiedie buoh budte ſwietla w ſtworzenie nebeſkem a rozdzielte den ſ noczi a budte narozeznanie czaſſom a dnem y letom. aby ſwietily na ſtworzenie nebeſke a oſwietili zemy. Y ſta ſie tak y vczini buoh dwie veliczie ſwietlo. Swietlo vietczie aby nade dnem panowalo. a swietlo menſſie aby wewodilo nad nocti. A ktomu hwiezdy geſto vſtanowi w ſtworzenie nebeſkem. aby ſwietily na zemy a wladly dnem a noczy. a ſwietlo rozdelili ſetmy. Y vvrze Buoh ze geſt dobre. Y ſta ſie ſweczera a zgitra den czwtwry. Take potom powiedie Buoh wzplodte wody z ſebe plod rybny duſſe ziwne. y plod letawy nad zemi y pod ſtw[or]zenym nebeſkym. Y ſtworzi buoh velryby vzzitne wſſeliku duſſi ziwnu y hybagiczi genzto w wody z ſebe wydaly. Kazde oblaſt w ſwem ſtworzenie ſpoſſobeny y wſſken plod letawy podle przirozenie ſwego y vvrze buoh ze geſt dobre y pozehna tomu tworzu a rzka Roſte a rozmnozte ſie a naplnte ſebu wody morzſke a ptacztwo ſie rozplod nazemy. Y ſta ſie zweczera a zgitra den paty. Opiet powiedie buoh wywed zemie twor ziwyy w ſwem porzadie dobytek y zizely y zwierz zemſku w ſwem obyczegi. Y ſta ſie tak y vczini buoh zwierata zemſka kazde podle ſwych obyczeyow. Y

dobytek y rozliczne zizely geſto ſie plazie po zemy w ſwem przyrozeni. Y vvrze buoh ze geſt to dobre y powiedie Wczynym y czlowieka ku oblyczegy a ku podobiznye naſſie aby panowal rybam morzſkym a ptacztwu geſto lecze pod ſtworzenym nebeſkym. y zwierzatom zemſkym y wſſemu ſtworzeni y wſſemv tworv plaziecziemv geſto ſie hybe na zemy y ſtworzy buoh czlowieka ku oblyczegy y ku podobenſtwi ſwemu a ku obliczegy boziemv ſtworzi geho ſamcie a ſamyci ſtworzcie gie y pozehna gim buoh a rzka Roſte a plodte ſie a naplnte zemv a porobte gi ſobie. a panuyte rybam morzſkym y ptacztwu geſto v powietrzy leczy y wſſemu ſtworzeni genz ſie hybe nazemy y powiedie Buoh Ay dal ſem vam wſſeliku zelynu neſuczy ſiemye na zemy y wſſelike drzewie magicze w ſobie ſiemye przyrozenie ſweho aby bylo wam napokrm y wſſem zwierzatom nazemy y wſſelikemv ptaku pod nebem y wſſemv ſtworzeny na zemy geſto ſebu hybe wniemzto geſt duſſie ziwa aby ſobie myeli napokrmienie. Y ſta ſie tak y vztzie buoh wſſeczko czoc bieſſe ſtworzil a to wſſe bieſſe velmy dobre y ſta ſie ſweczera a zgitra den ſſeſty.

II.

Tak pak ſwrchowachu ſie nebeſſa y zemye y wſſie gich okraſſa. y dokona bouh ſedmy den dielo ſwe

geſto dielal. Y odpoczynv ſedmy den odwſeho diela czoz bieſſe vdielal. Y pozehna dne ſedmeho y poſwiety gehu. Neb wtom ſedme dny przyſtal odewſſeho diela ſweho czoz bieſſe ſtworzil . y vczynil toto ſu porozenye nebe y zemye kdyz ſu ſtworzeny toho dne gehozto buoh vczynil. Nebe y zemy y wſſeliku chraſt polſku drzewe nez wyſſla na zemy y wſſeliku zelynv powlaſiech drzewe nezli geſt ploda neſla. nebo tehdy hoſpodyn buoh neſyelaſſe dſtne na zemy. Ale ſtudniczie wzplywaſſe zemye rozwlaczugicz wſſchen ſwrchek zemsky. Tak pak ſtworzi hoſpodyn buoh czlowieka zgilu zemye y wdeſſe w oblicziewy gehu wdeſſenie ziwota. A by vczynyen czlowiek w duſſi ziwuv. Y vczynyl bieſſe buoh hoſpodyn ray rozkoſſy odpoczatka w niemz poſtawy czlowieka gehoz bieſſe ſtworzyl. Y wywedl hoſpodyn buoh zpuſty wſſelyke drzewo kraſne wydieny a ku poziwany chutne. A take drzewo ziwofſty proſtrzed rage. A drzewo wzwiendienye dobreho y leho. Rziecka wychazieſſe z myeſta rozkoſſy krowlazeny rayſkemu.genz ſie odtad ve cztery hlawne prameny diely gmye prwe rzieczie Phyzon to geſt geſto tecze okolo wſſie zemie Celar Tu ſie zlato rodi a zlato te zemye przedobre geſt. Tu diez take nalezagi drahe kamenye geſto ſlowe bdelyniv A kamen Onychynvs. A druhe

rzecze gmye geſt Gyon ta obchody wſſeczku zemy. Trzetie pak rzeczie gmye geſt Tygrys ta gde proty Asyron. Rzeka czwtrta rzeczena geſt Evfrates. Tehdy wzem hoſpodyn buoh czlowieka y poſtawy gey w ragy rozkoſſy aby dielal a oſtrziehal gehu y przikaza gemu rzka Sewſſeho rayſkeho drzewie owocze giez. Ale drzewa wzwidienye dobreho y zleho negez. Neb wakteryzkoly fen gehu okuſſys° ſmrti vmrzeſſ°. Wopiet powiedie hoſpodyn buoh Nenyne dobro byty czlowieku ſamemu vczyn my gemu ſpomozeny podobne k niemu. Tak pak ſtworzi hoſpodyn buoh zemye wſſeczka zwierzata zemſka y wſſe ptactwo nebeſke prziwedl gie przed Adama aby gie opatrzil a gmena gim dal . a wſſeczko takz° geſt. Adam nazwal wſwem ſtworzeny geſto geſt duſſe ziwuczcie to geſt to geſt gmeno gehu nazwal ge. Adam gmena gych wſſelikemv ſtworzeni y zwierzecziemu y dobytcziemu y ptacziemu A adamovy nebieſſe nalezen pomocznik podobny gemu y wpuſty proto hoſpodyn buoh otrapenyne ſemye w adama. a kdyz bieſſe vſnul tehdy wynal gedno rzebro gehu y naplnil to myeſto maſſem y vdiela hoſpodyn buoh ze koſty kteruz bieſſe z adamowa boku wynal zenv y prziwede gy przed Adama y powiedie Adam. Tot giz koſt zmych koſty. A

tielo z tiela meho abude ſluty muziecznie nebo geſt zmuze wzata. Proniz to wiecz opuſty czlowiek otcze ſweho y materz ſwu abude ſie ſwe zeny przidrety. A budem dwa w gednom tiele. Y bieſſta oba naha Adam y Ewa A neſtydieſta ſie.

III.

Ale ze had bieſſe wſſeho ſtworzenie ziwicieho nazemy. geſto bieſſe vczynyl hoſpodyn boh. genz wecze k zenye. Procz vam buoh zapowiediel abyſte negedly zewſſeho owocze rayſkeho. Gemuzto zena odpowiediela. Ovocze ſdrzewie geſto geſt wragy giemy. Ale owoczcie ſdrzewie geſto geſt proſtrzed rage przikazal nam boh abychom ſnad nevmrzely. powiedie pak had k zenye Nikolo ſmrti nevmrzete. Nebo vie buoh ze kteryz koli den gehu okuſyte otworzie ſie ocz°i waſſie abudete Jako bohowe widoucze zle y dobre. Pak vzhrzewſſy zena ze geſt dobre owocze gieſty ſtoho drzewa a kraſne patrziti y hlediati rozkoſ°no y vzrzie toho owoczcie y ſnye a da gehu ſwemu muzi Adamovi genz take ſnye. Y otworziſta ſie oczci obiema pocziſſ rozuma. Akdyz vznamenaſta ze ſta naha ſwazawſſe liſtu fykoweho y vezmyſta ſobie wieniky. Akdyz vſlyſſieſta hlas hoſpodyna boha chodieczieho popolednye hodynye w ragi ſkry ſie Adam i gehu

zena przed obliczem hořpodyna boha prořtrzied drzewa rayřkeho. y wzwola hořpodyn buoh na Adama a rzka k nyemu. Adame kde gři genz vecze hořpodyne hlas twoy řlyřřaw w ragy bal řem řie proto ez° řem nahy řkryl řem řie gemuzt to hořpodyn rzekl. Y ktot vkazal tobie ze gři nah gedyne zes gedl owocze řtoho drzewa geřtot řem zapowiedel geho negeřti. I rzekl geřt Ada~ zena gizs my dal towarziřřku dala my owocze řdrzewa a řnyedl řem. Y wczze hořpodyn k zenye Procz řy to vczynyla ana odpowiediela, had mye geřt prielřtil. y řnyedla řem. Y wczze hořpodyn buoh k hadu proto zes to vczynyl budes° zlorzeczyeny a proklety mezi wřřym řtworzenym y zwierzem zemřkym. budes řie napřřech twieh plazity A přřt gieřti powřř°e twe dny. Wřřawymt° neprziezen mezi tebu amezi zenv a plodem twym a plodem giegie. Ona ztrořkocze twu hlauu a ty budes řřtywie lakati giegie chodidla. Zenye pak rzekl geřt buoh. rozmnozom twu biedu. y twa poczietie w řtrařty w boleřti budes roditi řwe řyny. a podmoczi muzřku budes. A ont bude nad tebu panowati. A adamowi pak rzekl. Proto zes řwe zeny vpořřluchal hlařřu a gedlři owocze řdrzewa geřtot řem byl prikazal. aby geho negedl. prokleta zemye wtwem diele vylym pokrma zemřkeho

budes poziwati- powřřie dny wieku tweho. Trnye a hlozir bude roditi. Abyliv zemřku budes řobie chleba dobyuati donyz řie wprřt neobratilř znyezto gřy vczynyen. Nebo gřy pracg a wpracg řie obratiřs opiet. Y wzdie Adama Fwe zenye Ewa proto aby matie byla wřřeho ziweho řtworzenie czlowieczieho. Y vczyny hořpodyn buoh Adamovy a geho zenye řuknie kozene. a oblekl ge rzka. Ay tot Adam iako geden znas vczynyen geřt wyeda dobre y zle. A giz proto aby nedořahna řwu ruku nadrzewo ziwota wiecz neho nevczeřl owoczie. a řnyeda y byl ziw nawieky. wypuřti geho hořpodyn z rage rozkořři. aby dielal zemye zniezto geřt vczynyen. Y wyrwe Adama zrage. a vřřawi przed ragem rozkořři cherubyn A plameny mecz wruku kořřtrziehany czieřty k drzewu ziwota

IV.

Pak Adam pozna tieleřtnye Ewu řwu zenv geřto poczemřřy y prody a rzkucz mam od boha plod czlowieczci. y opiet vrody potom bratra geho Abele. Pak geřt byl Abel pařřtucha owczy a Kayn oraczem. Y řtalo řie geřt pak pomalych dnech ze obietowa kayn z obyle zemřkeho dary hořpodyn v a Abel pak z prwnieho propłodka řweho řtada obietowařře (rzie) hořpodyna Abele na kayna nevzřziel rozhniewal řie geřt kayn

wrŕiti ſie hniewy twarz gehu. Y powiediel ge hoſpodyn k niemu. Procz ſie hniewas. a procz ſie wraŕiti twa twarz. y vczynyſli dobrze vezmes° odplatu pakli zle vczynis yhned twoy hr°iech vpodwogi bude. ale podtebu bude zadoſt gehu aty nadnym panoeaty budes. Y powiedie kayn k Abelowi ſwemv bratru wygdiena ven Akdyz napoly bieſta wzdwize ſie Kayn proty ſwemv bratru Abelowy y zabi gehu. Y rekl geſt hoſpodyn k kaynv kde geſt Abel bratr twoy. Genz° to odpowiedie. Y czo ya viedie. vzadli ſem ya ſtrazie meho bratra. Y rzekl geſt hoſpodyn kniemv. Czo vczynyl. hlas tweho bratra krwe ke mnye krziczi z zemye. giz proto budes proklety nazemy. geſtot geſt otworzila ſwa vſta a prziyala krew bratra tweho z ruky twe. kdyz budes° gi dielaty. nedat° ſweho .Tularzem azbiehem budes wſſeczky czaſy imota tweho y rzekl geſt kayn k hoſpodynv. Wietzczie geſt ma zloſt nez buh zaſluz°il ſmylovanie. Ay tot mye dnes wyrzes z obcie lidſke. a tweho obliczege budu ſie kryti. A budu tularzem a zbiehem powſſie zemy. Neb ktoz°koli mye nalezne. ten mye zabie. Y powiedie k niemu hoſpodyn. Nikoli tak nebude. Ale wſſeliky ktoz kayna zabie ſedmkrat nadnym viece pomſtieno bude. y polozy hoſpodyn znamenye na kaynu. aby gehu nezabył. kazdy ktoby gehu nalezl. Wyſſed kayn z obczie.

przed bozym obliczege. abydlil wbiezſtwi nazchod ſlunczie w prwnye wlaſti od rage geſto ſlowe Edery. Pak Kayn pozna tieleſtne ſwu zeny ata poczenſſi y vrodilEnocha. y vdiela myeſto gemuzto gmye wzdie poſwem ſynv enoch. Potom Eoch vrodil yrada, a yrada vrodil Manyele a Manyel vrodil Matuzaele a Matuzael vrodil Lamecha genzto poial dwie zenye. Gedne gmye bylo Ada a druhe gmye Sella. Ada pak vrodila yabaele genz byl otec z przybyuagicz w w ſtanyech. A take a paſtyrzowy a gehu bratru gmye bylo Iubal genz byl otec z zpiewagiczich nawarhaniech ana rucznyciech. A ſella pak vrodila Tubal chaym. genz byl prwny kowarz nawſſem zeleznem y myedienem rzemeſle- a ſeſtrrze gmye Tubal chaynowie Noema. Y vecze Lamech ſwyma zenama Ade a ſelle. Slyſſte hlas moy zenye lamechowie a pozoruyte ſlow mych zabil ſem czlowieka panie gezwy a mladenczka ſedmkrat bude pomſta dana kaynowi a lamechowi ſedmdeſſatkrat a ſedmkrat. Potom Geſſtie Adam poznal tieleſtne ſwu zenv. A tak porod. ſyna gemuzto gmye wzdie Set a rzka. Dalmy buoh geſtie gyny plod myeſto Abele. gehoz geſt kayn zabil. Apak set gmyel ſyna. Tomu gmye bylo Enoch geſto geſt wzivati poczal gmye bozie.

V.

Tot ſu knyhy pokolenie Adamova. od toho dne w niemzto ſtworzil buoh czlowieka k obliczegi akupodobenſtwi boziem uvczynyl geho. Samczie a Samyczu ſtworzil ge. apozehnal gich. a wzdiel gym gmena Adam. a Ewa. Toho dne gehozto Tworzony ſu. Y byl geſt Adam ziw vetrzidczietikoſtu letech. gmyel geſt ſyna k obliczegi a ku podobenſtwi ſwemu gemuzto gmye wzdiel Seth. y byl geſt ziw potom adam po narozeny ſyna toho Seth oſmſet leth wnichzto ſu ſie gemu rozdzielili ſynowe. adczery. vgeſt wſſiech leth. czoz byl ziw ada~ dewiet ſet let a trzidcziet let. A pak geſt vmrzal. Seth pak byl ziw piet a ſto let. y myel Enos. potom geſt byl ziw Seth oſmſet a ſedmlet. A gmyel ſyny a dczery. A byl geſt Seth ziw. wſſiech ſwych let dewiet ſet adwanaſte let y vmrzal. Enos pak by w dewietidczat letech y gmyel ſyna gemuzto gmye wzdiel Chaynan po gehoz Narozeny byl ziw patnaſt a oſmſet let a gmyel ſyny a dczery y byl geſt ziw. Enos wſſiech ſwich leth pet a dewiet ſet let. A pak geſt vmrzal. Pak Chaynan byl w ſedmydczat letech. a myel ſyna gemuzto gmye wzdiel Malalech. ponarozeni geho byl° geſt ziw oſm ſet let a trzidcziet let. a gmyel ſyny a dczery. Y byl geſt ziw Chaynan wſſiech ſwych let dewiet ſet a deſiet let y vmrzal.

Pak Malael byl cztyrzidcziet i wpieti letech. a gmyel geſt ſyna. gemuz gmye bylo yareth. pogehoz°to narozeny byl ziw malaheel oſm ſet a cztyrzidczety let, a gmyel ſyny a dczery. Y byl geſt Malael ziw naſwietie wſſiech ſwich let oſm ſet a dewadeſat let apiet let y vmrzal geſt. pak yareth gſa weſtu awſſedczat wedwu letu gmyel Enocha potom byl ziw oſm ſet let a gmyel ſyny a dczery. Y byl geſt wſtarzi tarzi Yareth wſſiech ſwich let dewiet ſet a ſedmdeſat adwie letie. A pak geſt vmrzal. pak Enoch gſa wpieti awſ°eſtidczat letech gmyel matuzaele. abyl geſt bohabyony ponarozeny Matuzaheluwu. Byl geſt ziw. Enoch trzi ſta let a gmyel ſyny a dczery. y myel geſt Enoch. wſſiech ſwych let trzi ſta a ſedmdeſat apiet let achodil geſt ſbohem. a nezgewil ſie geſt. Nebo geho przicz wzal buoh byl. Pak ziw matuzale ſedm a oſmdeſat. adwie letie. y myel ſyny a dczery. y byl geſt wſtarz° Matuzale. dewiet ſet let a ſedmdeſat a dwie letie. a pak geſt vmrzal. Byl pak ziw Lamech weſtu awoſmdeſat wedwu letie a gmyel geſt ſyna tomu geſt wzdiel gmye Noe. A rzka takto Ten nas wuſyle y wdiele naſſi ruku. Nazemy gizto geſt poklen hoſpodyn. Potom Lamech byl ziw ponarozeny Noe piet ſet adewadeſat apiet let. Agmyel geſt ſyny adczery. A byl geſt ſtar Lamech ſedmſet ſedmdeſa a ſedm

let apak geſt vmrziel. Y pak Noe kdyz byl wpieti
ſet letech gmyel trzi ſyny Sem Cham a Yaphet.

VI.

A kdyz ſie lide pocziechu rozplozowati nazemy
adieti gmyechu wzrzewſſe ſynowe bozi dieti
czlowieczy ze byly kraſne zpogymachu ſobie
zeny. wybrawſſe zewſſiech naykraſſie.
Ypowiediel geſt boh. moy duch nebude
wczlowieczye nawieky przybyuati. nebo geſt
tielo. y budu gehu dnowe wieku dwadczieti ke ſtu
let ybiechu obroue wznikly nazemy tiech czaſow
Pak ſye ſnydu wtleſenſtwi ſynowe bozi
ſedczeramy c^olowieczimy. A ty ſu porodily obry
ty ſu byly odpoczatka ſwieta ſylny a ſlowutny
muzie. Wida pak boh ze geſt ze geſt welika zloſt
mezi lidmy nazemy. agich welike myſ^olenye
ſrdeczne ſnazne kezlemu. powſſe czaſi ſzelilo ſie
gemu ze c^olowieka vczynyl nazemy a dotczen
gſa boleſti. wnitrz wſrdczy. a wyſtrziehage ſie
buducie wieczy powiediel arzka. zahlazyl
c^olowieka ſſwieta gehoz^o ſem ſtworzil
odczlowieka azdo zwierzat od plaziczie twarzi az
donebeſkich ptakow. Nebo my geſt ziel gie
ſtworziwſſe. Ale Noe ten geſt nalezl. myloſt v
hoſpodyna. Tot geſt pokolenie. Noe. Noe byl muz
ſprawedliwy. aſwrchowany zewſſeho ſweho
pokolenie. Sbohem geſt chodil amyel geſt trzi

ſyny Sem Cham a Japhet. Y zkazyla ſie zemye
przedhoſpodine~ageſt zloſti naplnyena. akdyz
vzrze buoh zemy. gſluczi nakazeny. Nebo bieſſe
ſtworzenye wſſe ſwu dzieſtu zkazylo nazemy. Y
powiedie hoſpodyn k Noe konczyrna wſſeho
ſtworzenye. ma przigieti przedemnv. ya
zatmczizie yſzemy. Aty vczin ſobie korab
zdrzewie obteſjaneho przybyteczky wniem
rozliczne zdielas^o. aklym gie y zewnitry y zewna
ſpojis^o. a tak gey vdielas^o. trzi ſet loket wzdeli
bude a pietidczat wſſyrzi gey vczynys^o. awys^o
geho natridczeti loket o koncze wnem vdielas^o.
awzech toho korabu ſwed^o whromadu. wſyrz
naloket dwerze naboczie podſebu wniem
vczyn^ois^o. Nebot ya przyvedu wody ſpotopu
nazemy azahubym wſſeczko ſtworzenie
wnyemzto geſt duſſe ziwa podnebem. A wſſe
czoz geſt ziweho nazemy to pohyne. y vtwrdym
ſtebu moy ſlib. takz weydes^o wkorab, ty a ſynowe
twogi. zena twa. azeny ſynow twich ſtebu
wkorab. A zewſſiech zwierzat wſſelikeho twor
podwem v wedes^o wkorab. aby ſtebu ziwi oſtali
ſamczoueho plodu aſamycziweho. zptakow wedle
ſweho porodu. y zdobytczat wſwem porodi. y
zewſſeho plaziczieho pozemy podle ſveho
porodu. zewſſeho podwem vendu s tebu. aby
mohla ziwot zachouati. y naberzes^o genz^o ſie

hodi ytobie. y wjemu ťtworzeny napokrm. A tak geťt Noe vczynyl wj°eczko czoz gemy geťt buoh przikazal.

VII.

Powiediel geťt hoťpodyn knyemu. Ty awťťeczka twa czeled weydiete wkorab. neb ťem tie gedineho ťprauedliveho vidiel przedemnv vewťťem tomto pokoleny. A wťťeho dobytka czitťeho vezmes° ťťebu. ťedmero a ťedmero ťamczow a ťamycz azneczitťeho ťtworzenye dwe a dwe ťamczie a ťamcze. Atake ptacztwo nebeťkeho. ťedmero a ťedmero ťamczie. aťamyczi. aby zachowali ťwe ťiemye nazemy. Nebo poťedmy dnech ya wypuťtym deťťcz nazemy zaczydcziety dny. a zaczydcziety noczi. azahlazy wťťe ťtworzenye czoz ťem nazemy vczynyl. y vczyny Noe wťťe czoz gemu buoh rozkazal° byl. Abyl° geťt Noe wťťeťty ťtech letech. Tehdy kdyz ťie powoden rozwodnyla powťťem ťwietie. y wťťel geťt Noe wkorab a gehu ťynoue a zena gehu. Azeny ťynow gehu ťnym wkorab prowody powodnye ye Pak wťťelike ťtworzenie czitťeho y neczitťeho yptacztwo nebeťkeho. y wťťeho czoz ťie nazemy obraczie dwe adwie wgide knoe dokoraba. ťamecz aťamyczie. Yako Noe byl boh przkazal. A

kdyzby poťedmy dnech wody ťie rozwodniechu powťťie zemy leta ťťeťty ťtego wieku noe. myeťicie druheho wťedmynadczyty den toho myeťiecie prodrzechu ťie wťťeczky ťtudniczie hluboťty welike aokna nebeťka ťie otworzichu yby deťťtz vrzienu nazemy czterzidczieti dny. aczyrzdyczety noczi navťwicie toho dne wgide Noe Sem Cham a Yaphet gehu ťynowe azena gehu azeny ťynow gehu ťnymy wkorab. ony wťťelike zwierzie podle ťweho rodu y weť°ken dobytek. podle gehu plodu ywťťeczoz ťie nazemy obraczie podle gehu rodu neb plodu y wťťelike ptacztwo podle gehu przirozwnye y weťťlo geťt wťťelike ptacztwo k Noe dokoraba. dwe adwie wniemzto geťt byl ziw duch zivi wťťelikeho tworcu. A kterez geťt weťťlo ťamecz aťamyczie wťťelikeho ťtworzenie to geťt kazde w gehu ťtagi y weťťl. iakoz° mu byl buoh przikazal. Y zatworzil byl gehu hoťpodyn zewna yby potopa czterzidczieti dny aczyrzdyczety noczi nazemy arozmnoziwťťe ťie wody y wzdwihny korab wzhoru odzemy. Neb ťie wnahle rozwodnychu a naplnychu weťťken ťwrcek zemye. Tak pak korab plywaťťe nawodach a wody byechu welmy welike nadzemy. yprzykryty biechu wťťeczky naywieczczie hory podewťťym nebem. Ybyla geťt woda patnaťt loket nadewťťiemy horamy. gehu

bielše prikryla. yzhyne wšše ſtworzenie czoz
howadſke y wššeczky plazicie wiece geſt ſie
plazie nazemy. y wššeczny lide y wššeczko
wniemzto bylo geſt. y ſhlady buoh wššeczku
wiece ziwny geſto bielše nazemy. od czlowieka az
dodobiaczete. tak ziziely iako ptacztwo nebeſke.
zahlazeno bylo wšše s zemye. nez gedno ſam Noe
oſtal aty kterziz ſnym byly wkorabie. yzato pily ſu
wody byli zemy poldruheho ſta dny

VIII.

Pak hoſpodyn zpomanv nanoe y nawššeczka
zwierzata y na dobytek genz bielše ſnym w
korabie. wzwed duch ſwoy nad zemy y
vmenſſiſie wod a ſtudnyce bezedne ſie
zatworzichu. anebeſka okna od deztow znebes
przeſtachu. y wratichu ſie wody z zemye gdticzie
a wraczugiczeſie. A gie ſie vbyeaty gich poſtu a
popietidczat dnech. y vſtanowi ſie korab ſedmy
myeſiecz. ſedmymniczczietmy den toho
myeſieczie nahorach armenſkych atak wzdy
wody ſzemye pl°owiechu a vbywa ſie gich. az
domieſieczie deſateho. neb dodeſateho mieſieczie
prwni den wynykny wiekowe noe. Akdyz bylo
pocztyrzidcziet dni otewrzew noe okencze
geſto byl wkorabie vczynyl awypuſti hawrana
genz ſie newratil kniemu zaſie. donadz wody

neochly nazemy Potom poniem wipuſti holubka.
aby widiel gizli wody przeſtaly nazemy. Genz
nenaleze kdeby odpoczinvla noha gehu y wratil
ſie knemv zaſie wkorab neb geſtie byli wody
powššie zemy. Vztahl ruku ſwu. popadl gehu y
wſadil gey zaſie wkorab. Potom po oſmy dnech
opiet holubka wupuſtil zkorabu genz ſie wratil
kniemu kwieczeny neſſa vietwiczu oliwowu
ſzeklenym liſtem wſwych vſtech. Tehdy Noe
porozumie ze ſu wody przeſtaly nazemy opiet
czakaw druhych ſedm dny wywſſlal holubka. genz
ſie wiece newratil kniemv. Tak pak S°eſte ſte
prwe leto czaſſow noe prweho mieſieczie prwy
den mynuly ſu wody s zemye Aprodziew Noe
Strziechu korabowu y vzrzel ze giz oſechla
zemye. druheho myeſieczie ſedmymczczietmy den.
proſchla geſt zemye. y promluwil geſt buoh
hoſpodyn rzka. Wygdi ty atwa zena zkoraba
Synowe twogi azeny ſynow twych ſtebu
ywššeczka zwierzata geſt gſu ſtebu wššelikeho
tworu tak ptacziho iako zwierzieczieho, y
wššelikich zizel. geſto ſie po zemy plazie wywed
ſſebu a wupuſt nazemy. Roſte aplodte ſie nanie.
Tehdy Noe wyſſel° a ſynowe gehu ageho zena
sz°enamy ſynow gehu ſnym awššeczka zwierzata
ydobytek y zizely geſto ſie plazie pozemy podle
ſweho przyrozenye. wyſſli ſu zkoraba. y pak

vdiela Noe oltarz hořopdynv. a wzem zewřřeho pokolenie dobytczieho yptaczieho czyřteho. obietowa obiet naoltarzi. Powonyew hořopdyn wonie chutne y rzekl geřt kniemu Gize wiecze nepoklnv zemye pro lidi. Nebt řmyřl y řmyřlenye tieleřtnych řrdczy pochililo řie geřt kzlemv z gich mladořti. Protot wiecz neporazym wřřie diřře ziwe e ziwe ako ře byl vczynyl powřřie dny zemye. řieti. y zyety řtudeno. awedro zyma. Ale to den anocz nykdy neodpoczinv.

10.3. Transliterace části První knihy

královské:

II.

Tehda ona řyedř°i na gehu prauici k nyemu vece. Prořbu gednu mal°u ya proř°i natobie. nezahanbuy tvarzi me. k n°iezto kral vece. Pros matko ma-nebo to nenye řl°uřřne bych ya zawrhl tvarz° twu totiž° bych ya tebe nevřlyř°al. Tehda ona vece. Day řvnamitřkv Abyzay za adonyař°e. k tomu kral ř°al°amun vece řwey materzi. Proc° prořys° řvnamitřkv abyzay adonyař°ovi. Proř tehdy y kralowřtvie gemv nebt° gie on bratr moy vietcz°i mne. A má Abyachara knyezie a yoab knyezie řyna řarvye Y pr°iřahl° geřt ř°al°omon kral° řkrzie pana a rzka. To vc°in mine buoh a to na mye pr°iepuřt ez° geřt proti řwey duř°i totiž° na řwe bez z°iwotie ml°uvil° Adonyas° to řlowo A ted° giz° geřt z°iw pan genz°to mne geřt potwrđ°il° a pořadil° na řtolicky davida otcze meho. a genz°to mi geřt vcz°inil° dvom tak iako geřt mluvil° ez° dnes zabit bude adonyas°. Tehda pořřla kral° řal°omun bananyař°e řyna yoiade a ten ho zabil y umr°iel geřt a k abiacharovi kn°iezy vece kral° Gdi do Anotot k řwey roli a dnes by miel vmr°ieti ale nezabiem tebe proto ez° řy nořřyl řkr°iny boz°i pr°ied davidem otcem a

trpiel° praczy nawř°em oniemyto geřt praczoual otecz moy. y zawrhl geřt ř°al°omon abiathara kn°iezie aby nebyl knyeziem boz°im aby řye např°nil°o řlovo boz°ie gez°to geřt mluvil° na dvom heli wtom mieřtie řyl°o. Zatiem pr°igide pořel° k ř°al°omunovi az° geřt yoab nakladař° adonyař°ovi a ne ř°al°omunovi. y vtekl geřt yoab do řtanku boz°ieho a ez° geřt podle oltar°ie. Tehda ř°al°omun pořřla bananyař°e řyna yoiade a rzka Ted° zabiz° gehu a pr°iř°ed bananyas° do řtanku boz°ieho vece k yoabovi. Tot° die kral wygdi ven. K tomu on vece newygdu. Ale tuto vmrv. Y wzkazal° geřt bananyas° krali a rzka. Takz° my geřt r°ekl° yoab a tak ge odpowiediel. K n°iemvz°to kral° vece Uc°in°i iakot° gie r°ekl°. Zabigie gehu pohr°iebiz° a řemnes° krew nevinnv genz°to geřt prolita od yoaba ře mne a z domv otcie meho ale obrat° pan krew gehu nageho hl°awu neb geřt zabil° dwa muz°ie řprawedlna lepř°ie řebe a zabil° ge mec°em bez meho otcie viedienye davida abnera řyna nerowa knyezie rytier°řtwa yzrahelřkeho a Amazam řyna gether knyezie zařtupa yudřkeho. Y wrati řye krew gich na hl°avu ioabowu a na hl°avu řemene gehu naviiky. Ale davidovi a řemen°y gehu a domv a řtolicky gehu bud° pokoy az° nauieky odepana. Tehda řed bananyas° řyn yoiade

pr^oi^oed zabil gehu. Y pohrzebl^o gey w gehu domv napu^oti. Y u^otauil ge^ot kral^o bananya^oe ^oyna yoiade mie^osto n^oyeho nad za^otpem a ^oadocha kniezie po^otauil^o mie^osto abyachara. Zatiem po^ol^oaw kral^o y pozwal^o k ^oobie ^oemey y vece k n^oyemu. Vdiel^oay ^oobie dvom w geruzalemie bydliz^o tu a newychod^o odtud n^oy ^oiem n^oy tam i kter^ohoz^o koli dne wygdes^o a poydes^o pr^oie^oten potok cedron gmenem viez ez^o zabit budes^o. krew twa bud^o natwu hlavu. Tehda vece Semey kralovi dobra ge^ot r^oiecz^o kraloua iako ge^ot mluvil^o pan moy kral tak vc^oini ^oluha twoy. Y bydlil^o ge^ot Semey wgeruzal^oemie mnoho dn^oy. Zatiem potr^oiech letech ^otal^oo ^oie tak ez^o vtekli ^oluhy ^oemey k achys ^oynu macha k kral^oy get^okemu. y pouied^oieno ge^ot Semey ez^o gehu ^oluhy ^oli ^ou do toho mie^osta geth. Tehda w^otaw ^oemey ofedl^oaw ^owoy of^oel^o gel do toho mie^osta geth k kral^oi achys hledat ^owych ^oluh. Y pr^oiwedl gie za^oie z geth. Y pouied^oieno ge^ot krali S^oal^oomonovi ez^o ge^ot gezdil ^oemey do geth z geruzalema. Y wratil^o ^oie za^oie. Tehda po^ol^oaw y povolal^o gehu y vece k n^oiemv. Zdali ^oem ne^osviedc^oil^o tobie ^okrzie pana a pr^oiedpouied^oiel kterehoz^o koli dne wygiedes^o ^oyem neb tam viezto ez^o vmrzes^o. Y otpouid^oiel ^omy Dobra ge^ot r^oiecz^o twa giz^oto ^oem ^oly^oal^o procz^oes tehda ne^otr^oiehl prawa przijez^oneho

boz^oieho a pr^oikazan^oye ge^oto ^oem tobie pr^oikazal^o. wta doba kral k ^oemey vece Ty vies^o w^oieczko zl^oe oniemz^oto twe ^ordce ^owiedomo dobr^oie ge^ot g^otos vc^oin^oil^o davidovi otczy memu nawratil^o ge^ot pan zlo^ot twu natwu hl^oawu. A kral^o S^oal^oomon poz^oehnan a ^otolicie davidova bude v^otavicz^ona pr^oied bohem na vieky. Y pr^oikazal ge^ot kral bananya^oovi ^oynu yoiade. ten pr^oi^oed zabil gehu yvmriel ge^ot

III.

Tehda ^oye ge^ot v^otanovilo kralow^ostvie wrucie ^oalomvnovie a w^oel^o ge^ot vpr^oiezen^o s Faraonem kralom egipt^oskym. y poyal ge^ot gehu dcer^o. y pr^oivedl do toho mie^osta gmenem david. doniz^o nedodielal^o domv ^oweho a domv boz^oieho. azd^oi geruzalem^oke okol^oo. ale w^oak lid obietoua^oe nawy^ostech. Totiz^o nahorach. Neb bie^oe nevdial^o chramv bohu. az^o dotohoto dne. ymil^ooual^o ^oal^oomvn boha chodie popr^oikazan^oych davidowych otcie ^oweho kromye gedine. ez^o nawy^ostech obietoua^oe. y wzhodie^oe dymowa vonye. Zatiem ^oel^o ge^ot namie^oto gabaon. aby tam obietoual^o. ato bie^oe pr^oiewy^ooka wy^ost. Ty^oycz obieti ^oez^oz^oenych obietoual ge^ot ^oal^oomvn natom oltarzi wgabaon. Tehda zgevil^o ^oie ge^ot boh ^oal^oomvnovi. ^okrzie

Ĵen wnoci. arzka kniemv Pros czoz° chces° ati
tobie dam. Y vece Ńal°omvn Tys vc°in°il ŃŃl*uhu
twym davidem. s otcem mym mil°Ńrd°ie velike.
yakož° geŃt chodil pr°iedtwym oblic°egem
vpravdie. adals gemv Ńyna. gez° Ńedi nageho
Ńtolici. tako geŃt y dnes. a ted° giz° pane tys
kazal° kral°ouati Ńl°uzie twemv mieŃto davida
otcie meho-ya Ńem pacholek mal°y. anevied°ie
wgit° ie meho. al°uha twoy geŃt proŃtr°ied lida.
gehoz°tos wzvolil l°ida bezc°iŃlneho ganz°to
zec°ten byti nemož° promnozŃtvie Protož° das°
Ńluzie twem Ńrdce vmietedlne. aby mohl° Ńud°it°i
lid twoy. arozzeznati mezy dobrym. amezy
zl°ym. Neb kto moz°e Ńud°it°i lid tento. lid twoy
tento mnohy. y Ńlibil°o Ńie geŃt to Ńl°owo
pr°iedbohem. ez° geŃt Ńal°omvn te vieci proŃyl°.
Tehda vece pan k Ńal°omvnovi proto ez° Ńy toho
proŃyl°. a neproŃyls mnoho dny. totiz° dluheho
zdravie. an°i Ńbož°ie. an°i duŃ°ie. totiž° bez
z°iuotie nepr°atel twych Ale proŃyls Ńobie
mudroŃti k rozzeznan°y Ńudú Ay tot° Ńem tobie
vc°in°il podle twych Ńlow. adalt° Ńem Ńrdce mudre
arozvmne tak daleke. ez° y z°adny pr°iedtebú
tobie roven nebyl*. an°i potobie ma wzn°iknvti.
Anadto zan°iez°tos neproŃyl° dal° Ńem tobie
Ńbož°ie a Ńl°awnoŃt. ez° yz°adny tobie rowny
nen°ye zew°iech kral°ow dr°iewn°ich. abudeŃli

chod°iti pomych cieŃtach. a oŃtr°iehat°i
pr°ikazan°i mych. a kazan°i mych iako geŃt
chod°il otecz twych dnow

Tehda procit°iw Ńal°omvn y Ńrozvmiel° kaky
geŃt to byl° Ńen. Akdyž° pr°igide do geruzalema.
poŃtawiv Ńie pr°ied Ńkrzn°y Ńlibu bož°ieho.
yobietoual Ńez°z°ene obieti. avc°in°il° obiet°i
pokoyne. aveliky kwas wŃ°iem Ńwym Ńl°uham.
Tehda pr°iŃŃeŃta dwie z°enye zewn°ye
hr°ieŃniczy. y ŃtaŃta pr°ied kralem. Znyž°to
gedna vece. Pr°ieŃlys° myl°y pane. ya atato z°ena
bydlimie wgednom domv. aporodila Ńem pr°inye
naŃwem l°oz°ci. A trzet°ieho dne když° Ńem
byl°a porod°ila. tehda geŃt tato take porod°ila
ybyle Ńwie Ńpolu. a yz°adny Ńnama wdomv
kromie nas dwu. yvmr°iel geŃt Ńyn teto
z°eny.wnoci zagiŃte Ńpieti vdavila geho A
wŃtawŃ°i opuol° noczy vml°c°iec°ky. wzaŃa Ńyna
meho od boku meho Ńl°uz°ebn°ycie tve. a ya
Ńpim, ypoloz°il°a na Ńwem l°on°ye. a gegieho
Ńyna genz°to geŃt vmr°iel° poloz°il°a namem
l°on°ye A když° Ńem wŃtal°a rano. abych dal°a
mleko Ńynv Ńwemv vkazal Ńie gehoz°to Ńem
Ńnaz°niegie ohledawŃ°i wyafny den
nalezl°a Ńem.ez° neny moy gehoz°to Ńem byl°a
porod°il°a. ktomv druha z°ena odpouied°iel°a
arzkuczy. neny tak yakož° ty dies°. ale Ńyn twy

vmr°iel geft amoy geft z°iw. Tehda ona opiet ktomv vece. Lz°es°. moyt° ſyn z°iw geft. ale ſyn vmr°iel geft twy atak t°iem c°inem ſie ſwarz°ie°ſta pr°ied kralem. Wta doba kral vece. Tato die ſyn moy z°iw geft. aſyn twoy vmr°iel°. aona odpouieda. nenyne toho. ale ſyn twoy vmrzel° geft. Y vece kral Pr°ineſte my mecz°. Akdyz° pr°ineſu mecz° pr°ied krale. Rozd°ielte vece d°iet°ie z°ive vedvie cz°eſty. daytez° pol°ovici gedney. apol°oviczy druhey. Tehda vece ta z°ena gegiz°to ſyn bieſ°e z°iwy kkralovi. Neb ſu ſie zarmvt°il°a trzewa gegie nad gegim ſynem. Prof°y toho pane. Dayte giey d°iet°ie z°iwe. anerid°te ho zabigiet°i. prot°i tomv ona vece. An°y mnye. an°y tobie bud°. ale nechat° gie rozd°iele. ktomv odpouied°ie kral arzka. Dayte teto d°iet°ie. a nezabigeyte ho. nebot° ona geft mat°ie gehu. Y vſl°yſ°al° geft veſ°ken yzrahelky lid ten ſud. gefto geft byl ſud°il kral. Y bali ſu ſye krale viduce ez° mvdroſt boz°ye geft wn°iem k vez°ynyeny ſudu

IV.

Akralouaſ°e kral ſ°al°omvn nadewſ°im yzrahelſ°kym lidem A tato gſu knyvez°ata geſ°to on miel. Azaryas° ſyn knyzie ſadochow Helioreka. a Abia ſyny ſyba. piſarzie. yozafat ſyn abyud zemſky piſarz. Bananyas° ſyn yoiade

nadzſtupem. Sadoch a abiachar kniez°ie azaryas° ſyn natanow nadt°iemy giz°to ſtachv pr°ied kralem. Zabud ſyn natanow kniez pr°ietel kralow. ahayazer wladar° domowy. a Adonyram ſyn adda nadpl°aty. A gmiegieſ°e ſ°al°omvn. dwanaſte wladarzow nadewſ°i yzrahelſ°kv zemi. giz°to dauachv obile. kralowy ageho domv. Neb nawſ°aky mieſiecz wrocie wſ°ickn°i potr°iebu bauachu. Senhvr nahorze effraym Atato ſu byla gich gmena. Sendekar w matres a w Salebbym. a w Betſames. a w heldu. a w Bethanan Senefed w arobod gehoz°to geft byl°o mieſto to ſokkod. a wſ°iecka zemie efer Benabi. anadab. gehoz°to geft byla wſ°iecka ta zemie neptahm dceru ſ°al°omvnnowu gmiegieſ°e zaſebu Sena ſyn achylud, azprauoiaſ°e ta mieſta tanech. amagedon awſ°icku zemi betſan geſ°to geft podle ſerchana mezy yzrahel. amezy betſan az° dotoho kragie abelmenla. totiž° tato mieſta zelman Bengaber w ramoth galaadſ°kem miegieſ°e anochar ſyna manafeſoua wgalaad. On geft byl nadewſ°i tu wl°aſti argob geſ°to geft wbazan nadſ°eſtdeſat°i mieſty velikymi a ohrazenymi geſ°to miegiechu mied°iene zamky. totiž° v bran. achymiadab ſyn addo byl geft nad manaym. a nad achymaas wtey zemi neptalim. aten take megieſ°e za ſebv dceru ſ°al°o-mvnowu Saana ſyn toho mvz°ie

ſynynadaſer a nadbalod yozafat ſyn ſarne nad yzachar Semey ſyn ela. nad tu zemi benyamyn. Gaber ſyn Sury. nad tv zemi galaad. anad zemi ſeon krale amoereoweſo. aog krale bazanſkeho nadewſim czoz° geſt bylo wtey zemi. kde yuda a lide yzrahelſti bezc°iſlſny ſu jako pieſek morzſky vemnoz°ſtvi. geducz a pigicz aveſelece ſie. A vS°al°omvna ſluz°iechv wſ°iecka kralowſtvie odpotoka zemie filiſtynſke. az° do kragie zemie egiptſke. Giz°to dauachu gemv dary. a ſluz°iechu gemv powſ°ie dn°y geho z°iuota. A bieſ°e krmye ſ°al°omvnoua nawſ°aky den tr°iedciet°i myer bieli pſ°enicz°ne a ſ°eſtdeſat mier mvky totiz° obecne. deſiet vol°ow paſtewnych. to ſkopczow kromie vl°ouenye gelenow. a ſrn. deſiet wolow tucz°nych. adwadciet°i volow paſtewnych. akromie vl°ouenie buval°ow. aptacztwa domoueho. Neb on wladn°ieſ°e wſ°eliku wlaſti geſto geſt byla zapotokem praw a ottapſa az° do gazam. awſ°iem krali tiech wlaſti agmiegieſ°e pokoy ſewſ°elike ſtrany wokoli. ybydlil geſt lid yuda a lid yzrahelſky bezewſ°eho ſrachv. wſ°eliky pod ſwym vinnym drzewem apodfikowym swym drzewem. powſie dn°i krale ſ°al°omvna. A myegieſe ſal°omvn cztyr°idciet°i t°iſyczow geſli konyow voznych. adwanadſte tiſy-czow giezdných. A krmiechu gie dr°ieve

r°ecz°eny wladar°i kral°ovi. A také wſ°iczku potr°iebu ſtolu krale ſ°al°omvnoua ſvelikym ſnaz°enſtvim dauachu w ſwoy cz°as. a gecz°men aplewy kon°yom adobytku pr°inoſiechu dotoho mieſta kdez° bieſ°e kral. yakz°to gim bylo vrzc°eno. abuah geſt dal mvdroſt ſ°al°omvnovi. aopatnoſt velikv velmi. a ſyrokofſt ſrdcie iako pieſek. geſto geſt nabrzezie morzſke apr°iedchodieſ°e mvdroſt ſ°al°omvnoua. mvdroſt wſ°iech odewzchodu ſlunec°neho. a egiptſkych. abieſ°e mvdreſyſ°i wſ°iech lidi. Mudreſyſ°i. ethana ezraytſkeho. ahmana. a kalkala a dorda. a ſynow Maol. Abieſ°e ſl°owuten vewſ°iech lidech w okoli. A mluvil° geſt S°al°omvn tr°i t°iſychie povieſti abylo geſt geho ſkladani piet t°iſyiczow a rozeznauaſ°e owſ°elikem dr°ievi. totiz° ktere ma wſobie przirozenye od toho drzewa cedrus. geſto geſt natey hor°ie libanus. totiz° velmi velikeho. az° do yzopa velmi maleho geſto wyroſta z ſtieny. atake dovodil. totiz° prauie rozeznawal° odobytz°atach a optacztwu. a o wſ°iech kl°uzawych ſtworz°enich a ory-bach. a przichodiechu wſ°eliczy lidie chtiecz ſlyſ°ieti mvdroſt ſ°al°omvnou. awſ°eliczy kraloue zemſ°ti. giz°to ſlychachu geho mvdroft

10.4. Transliterace části Knihy

Kolossenským:

I.

Pawel° apo°tol° gezukry°tów. ſkrze woli boz°i.
a Tymoteus bratr. tiem ge°to g°ſu w koloziech.
ſwatym a wiernym bratrom. wkry°tu ge°i°ſi.
Milo°t wam. apokoi. ot boha otce na°eho.
apana gezukry°ta. Dieky c°inime bohu. a otci
pana. na°eho gezu°ta. wz°dycky zawy modlece
ſie. Sly°ſiece wiewu wa°i wkry°tu ge°i°ſi.
amilowanie. ktere° mate. kew°em ſwatym.
Pro nad°iegi. kteraz° wam zachowana ge°t
wnebe°ſiech. kteruz°to g°te ſly°ſeli w°ſowie
prawdy c°teme. ktere°to ge°t pr°i°lo kwam.
iakoz° ypow°em ſwiete ge°t. aplodi ſie. yro°te.
iakoz°to ymeziwami ottohoto dne. ktere°to
ſie ſly°ſeli a poznali milo°t boz°i
wprawdie. iakoz°te ſie nauc°ili. ot Epafra
naimilei°ſieho ſpolu ſluhy na°eho. genz° ge°t
wierny zanas ſluha gezukry°tów. Genz° take
zgewil nam milowanie na°eho wduchu.
Protoz° ymy ot toho dne. iakz° ſme ſly°ſeli.
nepr°e°stawame modlece ſie zawas. az°adagice
aby°te byli naplnieni. w poznani wole geho.
wew°i mudro°ti. a rozumu duchowniem.
Aby°te chodili hodnie. bohu ſie wew°em.
Wew°elikem ſkutku dobrem plodiece ſie.

aro°tuce wumieni boz°iem. Wew°elike ctno°ti
po°ſileni. podle moci ſwieto°ti geho. wew°i
trpieliwo°ti. awdluho c°akam. Swelelim dieky a
mece. bohu aotci. genz° was hodny vc°inil.
w°tawu lo°ſu ſwatych w°ſwieto°ti. genz° was
wy°wobodil zmoci temno°ti. a pr°ene°l do
kralow°twie. milowanie ſyna ſweho. Wniemz°to
mame wykupenie. aotpu°tienie hr°iechow.
genz° ge°t obraz boha newidomeho.
prworozeny
w°elikeho ſtwor°enie. Nebo wniem ſtwor°eny
ſu w°ecky wieci. nanebe°ſiech. y nazemi.
widome. ynewidome. Lec° tronowe. lec°
pan°ſtwa. lec° kniez°at°ſtwa. lec° moci. W°ecky
wieci ſkrze nieho. awniem ſtwor°eny g°ſu. aon
ge°t pr°edew°emi. aw°ecky wieci wniem
ſtogie. A on ge°t hlawa tiela ſboru ſwateho.
genz° ge°t poc°atek prworozeny zmrtwych. aby
on byl poc°atek drz°e. Nebo wniem ſie.
zalibil°o w°i plno°ti pr°ebywati. a ſkrze nieho
w°ecko bylo ſmierzeno. mir c°inie k bohu otci.
a°krze krew krziz°e geho. lec° ktere wieci
wnebe°ſiech g°ſu. lec° ktere na zemi. Awy kdz°
ſte byli niekdy odluc°eni. a nepr°ietelete ſmy°ſleni
wezlych ſkutciech. Ale nynie ſmir°il was wtiele
ma°ſa geho ſkrze ſmrt. oddati was ſwate.
anepo°kwrniene. a newinne pr°ednim. Ac°

wšak zoštatowateli v wierze. založeni avštatowicni. anepohnuti. od nadiegie cōtenie. kterež šte šlyšeli. gešto gešt kazano mezi wšim štworanim. kterež podnebem gešt. gehozto šem ia pawel šluha. genž šie nynie radugi. wutrpeniech zawas. anaplīgi to. coz šie nedoštawa wmucenie kryštowa. namem tiele zageho tielo. gešto geho gešt cierkw. Gegiezto. gšem vcōinnien ia pawel šluha. podle vradu božieho. kteryž mi dan gešt v was. abych naplnil šlowo božie. Tegemštwie geho bylo škryto odwieko. yod narodow. Ale nynie zgewno gešt šwatym gehogimzto gešt chtiel bōh znamo vcōiniti. bohatštwie šlawy šwatošti teto mezi pohany. gez gešt kryštus w was nadiege šlawy gehozto my zwieštugem tveškiece wšelikeho cōlowieka. avcōieczy kazdeho cōlowieka wewšie mudrošti. aby chom wydali kazdeho cōlowieka dokonala wkryštu gezōiši. wniemzto y všilugi hodnige podle dielanie gehog. kterež diela wemnie moci.

II.

Chci zagište abyšte wiedieli kteraku peci mam zawas. azaty gešto gšu wlaodycii. akterzi koli newidieli gšu oblicēge nieho wtiele. aby byla obwešelena šrdce gich nauceny wlašce.

awewšem bohattwie plošti rozumu. wpoznani tagemštwi boha otce gezukryštowa. wniemzto gšu wšichni pokladowe mudrošti y vmienie škryty. Ale to prawim. aby was vzadny neoklamal. v wyšokošti rēcēi. Neb acō vtieni šwami negšem. Ale duchem šwami gšem raduge šie. awidi nad was. avtwrzenie toho. kterež wkryštu gešt wiery wšie.

Protož iakož šte prijali gezukryšta pana našeho. wniem. a potvrzeni v wierze. iakož šte šie y naucili. magice hoinošt. wniem wdiekowani. Wizte aby was yzadny neoklamal škrze prorocštwie. a škrze mirumilošt podle vštawenie lidškeho. a podle zōiwlōw tohoto šwieta. a ne podle kryšta. Nebo wniem prōebywa wšēcka božštwie. tielešne. a gšte wniem naplnieni. genž gešt hlawa wšeho krēštwanstwa y moci. wniemzto gšte wobrēzani. obrēzanim neruku vcōinini. gimzto gešt kozē šwalštwia šedrōiena. Ale wobrēzani w kryštowie špolu pohrēbeni gšme šnim wekrštu. Wniemz gšte y zmrtwych wštali škrze wieru dielanie božieho. gegišo wzkrōiešil zmrtwyc. A wy když šte byli vmrēli whrōiešiech. aw neobrēzani tiela wšeho. špolu obzōiwil was šwim odpuštiege wam wšēcky hrōiechy šhladiw. genž proti wam biešē napis vlozēny. genž wam protiwny

bieľ* e a wynyal gei zproľtr°edka pr°ebiw gei
nakrzizi. Oblupiw kniez°ata a moci wywedl
vľľaliwie zgewnie ľwiticziw nadnim
ľamym ľebu. Protoz° niz°adny was neľud
wpokrmu.neb wnapogi.neb wc°aľtie dne
ľwatec°nieho.neb wuobnowenie mieľieczy. neb
wľobotach geľto gľu ľtien buducich wieci. Ale
tielo kryľtowo prawda. Niz°adny was neľworug
chtienim w pokor°e. awduchowenľtwi
angelľkem. gehoz°to geľt newidiel chodic
darmo. gľa liduť ľmyľlem tiela ľweho anedrz°e
ľie hlawy. zniez°to wľ°ecko tielo ľwazky.
aľtawky ľpogeno. awdzielane roľte
wrozmnocz°enie boz°ie. Protoz° vmr°eliľte
ľkryľtem. odz°iwlow tohto ľwieta. coz° tedy
iakoz°to z°iwi ľwietu. rozeznowate rzkouce
tohoto ľie nedotykaite. a tohto negezte a
ľtiemto ľie neobieraite. kterez°to wľ°ecko geľt
ľamiam poz°iwanim podle pr°ikazani a
nauc°eni lidľkych. geľto gmagi pr°ic°inek
zagilte mudroľti wzamyľľeni. a wpomz°eni aby
nebylo odpuľťtieno tielu ne wpoctiwofľti
niektere knaľyceni tiela.

III.

Protoz° ac° gľte powľtali ľkryľtem. geľto
ľwrchu gľu hledaite. kdez°to kryľtus geľt
naprawici boz°ie ľedie.kterez° wieci ľwrchu gľu
c°enichaite. Nety kterez° ľu nazemi. Vmr°eli ľte

zagilte. az°iwot was ľkryt geľt ľkryľtem
wboze.Ale kdyľž° kryľtus zgewo ie.z°iwot was°.
tehdy ywy zgewite ľie ľnim wľlawie. Protoz°
mrtwiete vdy waľ°e kterziz°to gľu nazemi.
ľmysľľtwo nec°iľtotu chti wole zlu. zlu z°adoľt.
alakomľtwie geľto geľt modlam ľľuz°enie.
Proniez°to pr°iľ°el hniew boz°i naľyny
newier°icie Wnichz°to ywy chodili ľte. neikdy
kdyľž° ľte wnich z°iwy byli. Ale nynie ľľoz°te
ywy wľ°ecko . hniew. nemiloľt.
zloľt.ruhanie.mrzutu r°ec° zuľt waľ°ich. Nerodte
ľhati weľpolek. Swlekuce sľebe wetcheho
c°lowieka sgeho c°iny. y oblecte ľie wnoweho
wnoweho. genz° ľie obnowuge wpoznani
boz°iem. podle obraza geho. genz°to gei
ľtworzil. kdez°to nenie ľamce. a ľamice. pohan a
z°id. obr°ezany a koz°ka. cizozemec a zemanin.
ľľuha a ľwobodny. Ale wľ°ecko ywewľ°em
kryľtus. Protoz° oblecte ľie iakoz°to wywoleni
boz°i ľwati. amili ľtrewa miloľrdenľtwie.
dobrotiwofľt.pokoru.ľinieznoľt.trpeliwofľt.showie
wagice ľie weľpolek. odpuľťtiegice ľamiľobie.
Ac° kto ma proti niekomu z°alobu. iakoz°to
yhoľpodin otpuľtil wam. takez° ywy. Ale nadto
nadew-ľ°ecko. Laľku mieite gez°to geľt ľwazek
dokonanie. Apokoi kryľtow weľel ľie wľrdcich
waľ°ich. Wniemz°to powolani gľte. wgednom
tiela a wdiec°ni budte. Slowo kryľtowo
pr°ebywa wwas hoynie wewľ°ie mudroľti

vc°iece. anapominagice was ſamych.
wz°almiech awchwalach.ywpieſniech
duchownich.wmiłoſti.zpiewagice wſrdcich
waſ°ich panu. Wſ°elike coz° koliwiek c°inice
wſlowie nebo wſkutku. wſ°ecko we y niem
pana naſ*eho gezukryſta. Dieky c°iniece bohu.
a otci ſkrze nieho. Zeny poddany budte
muz°om. iakoz° to mate wboze. Muz°ie
milugte z°eny ſwe. anerodte trpci byti knim.
Synowe poſluſ°ni budte rodic°om. powſ°e.
Nebo to libe geſt panu. Otcowe nerodte
knemiloſti zbuzowati ſynow waſ°ich. aby nebyli
chuloſtiwe myſli. Sluhy poſluſ°ny budte
wewſ°em panow waſ°ich tieleſtnych. nekoku
ſluz°iece iakz°to lidem ſie libiece. ale
wſproſtnoſti Srdce bogiece ſie pana. Coz°koli
wich c°inite. ſ dobru myſli c°inte.iakoz° to
panu. nelidem. Wieduce z°e odboha wezmete
odplatu diedictwie. Panu kryſtowi ſluz°te. Neb
ktoz°koli wiek bez prawie c°ini. wezme to coz°
geſt neprawie c°inil. Nebo nenie pr°igimanie
oſob yboha.

IV.

Panowe coz° geſt ſprawedliwego. a praweho
ſluz°ebnikom ſwym panuite.wieduce to.z°e ywy
pana gmate wnebi. Vmodlitbie budte ſnaz°ni
bdiete wni wdiekach czinienie. modlece ſie

ſpolu yzany.abymohotevr°el nam dverze r°ec°i
kmluweni. tagemſtwie kryſtowa. Protoz° take
okowan gſem abych ſie zgewil. iak takz° muſim
mluwiti. Vmudroſty chodte. kteruz°to wnie gſu.
c°as wyplacugice. Rzec° waſ°e wz°dycky
miloſti soli bud ozdobena. abyſ°te wiedie-li
kterak muſite kaz°demu odpowiedieti. Co ſie
ſemnu diege. wſ°ecko wam znamo wam vc°ini
Tytus naimilej°i bratr. awieczny
pr°iſluhac°.yſpolu ſluha wpanu. Gehoz°to gſem
poſlal kwam. ktomu aby poznal co geſt pr°iwas.
avtie°il ſrdce waſ°e.ſoneſ°inem naimilej°im
naſ°im. awiecznym bratrem. genz°
geſt.zwas.kteryz°to wſ°ecky wieci.kterez° ſie
zde diegi.znamy vc°ini wam. Pozdrawuge was
Aryſtarkus ſpolu wiezen moi. a Marek tetienec
barnabaſ°ow. odniehoz° ſte pr°iyali pr°ikazanie.
Pr°igdeli kwam pr°igmiete gehu. Agez°is°
geſto ſprawedliwy. kterzito gſu zobrzezanie.
aſami gſu ſpomocnici mogli wkralowſtwi
boz°iem kter°iz°to gſu mnie byli kutieſ°eni.
Pozdrawuge was Epafraſ. genz° geſt zwas ſluha
kryſtow gez°iſ°ow. wz°dycky pec°liw zawas
wmodlitbach. abyſ°te ſtali. dokonali. aplni we
wſ°i woli boz°i. Swiedectwie zagifte gemu
wydawam. z°e ma mnohe vſilowanie zawas.
azaty. geſto gſu wlaodicii. ageſto gſu
wgezapoli. Pozdrawuge was Lukas° lekarz

naimilej^oi ademas. Pozdrawugte bratr^oi
kterz^oto g^lu wlaodicii. animfii.akteryz^o ^lbor
wdomu gegiem ge^lt. Akdyz^o c^otena bude vwas
tato Epi^l^otola.kaz^otez^o. atby v Wlaodie^lkem
^lboru byla c^otena. Atu kteraz^o ge^lt laodických
vwas c^otiete. a rcete archyppowi. Wiz ^lluz^obu
kteruz^o g^li pr^oiyal wpanu.abby gi
naplnil.Pozdravenie me ruku
Pawlowu.Pomn^oete name okowanie. Milo^lt
pana gez^oij^oe ^lwami Amen

Kniha 1. Tessalonicenským

I.

Pawel. a Siluanus a Tymoteus ^lboru
Te^lsalonickemu. wbohu otci. naj^oem. apanu
gezukry^ltu Milo^lt wam apokoi. Dieky c^oinime
buohu zawy zaw^l^oecky.wz^odycky pamatku
wa^l*i c^oiniece.wmodlitbach naj^oich
bezpr^oestanie pamatugice ^lkutky wiery wa^l^oie.
av^lile vla^lku.yzdrz^o*^oenie nadziege pana naj^oeho
gezukry^lta pr^oed bohem. aotcem wa^l^oim.
Wieduce bratr^oie naimilej^oi. otboha wywolenie
wa^l^oe. Nebo c^otenie naj^oe nebylo ge^lt kwam
toliko wr^oec^oi.ale wmoci.awduchu ^lwatem
awplno^lti mnohe. Iakoz^o wiete kteraci ^lme byli
mezi wami.prowas. Awy naj^ledownici naj^oi
vc^oinieni g^lte.ypana.pr^oigimagice ^llowo

wzarmuceni mnohem ^lrado^lti.ducha
^lwateho.tak z^oe g^lte byli vc^oinieni pr^oiklad.
w^l^oem wier^oicim wmacedonii. awAchai. Ale
we w^l^oelikem mie^ltie. wiera wa^l^oe kteraz^oto
ge^lt kbohu wy^l^ola ge^lt. tak z^oe wam nenie
potr^oebie.nic^oehoz^o mluwiti. neb ono owas
zwie^ltugi.kteraky wchod gmieli ^liny kwam.
akterak ^lte ^lie obratili kbohu. odmodl.^lluz^oiti
bohu z^oiwemu. aprawemu. ac^oakati ^lyna geho
^lnebes. gehoz^oto ge^lt wzkr^oie^lil zmrtwych
gez^oij^oe. genz^o wypro^ltil nas othniewu
przi^ltieho.

10.5. Transkripce části knihy Genesis:

I.

V počátcie stvořil Buoh i zemi. Ale země byla neužitečná a prázdná. A tmy biechu nad tváří propasti. A duch boží nosiešte se nad vodami. I povědě Buoh : „Bud' světlo.“ I stvořeno jest světlo. A viděv Buoh světlost, že jest dobrá, i rozdělí světlost od tmy. I nazval jest světlost dnem a tmy nocí. I učiněn jest večer a zítra den jeden. I opět vece Buoh: „Bud' stvořenie uprostřed vod. A rozdělenu bud'te vody od vod.“ I učinil Buoh stvořenie, rozdělil vody, ješto biechu pod stvořením, od těch, ješto biechu nad stvořením. I stalo se jest tak. I nazva Buoh stvořenie nebem. I sta se večer a zítra den druhý. Vece opět Buoh: „Shromážd'te se vody, ješto pod nebem sú, v místo jedno a ukaž se suchost.“ I stalo se tak. I nazval Buoh suchost zemí a shromáždění vod nazval moře. I viděl Buoh, že jest dobré, i řekl: „Vzplod' země bylinu zelinú činijící sěmě. A dřevo jablka nesúcí činie ovoce podle přirození svého, jehož sěmě v sobě samém bud' na zemi.“ A stalo se jest tak. I vzplodila země byliny zelený majíc sěmě podle plodu svého. I viděl Buoh, že jest dobré. I sta se zvečera a

zítra, den třetí. Pak povědě Buoh: „Bud'te světla v stvořenie nebeském a rozděl'te den s nocí a bud'te na rozeznání časóm a dnóm i letóm, aby svietily na stvořenie nebeské a osvietily zemi.“ I sta se tak, i učini Buoh dvě velicie světlo. Světlo větčie, aby nade dnem panovalo, a světlo menšie, aby vévodilo nad nocti. A k tomu hvězdy, ješto ustanoví v stvořenie nebeském, aby svietily na zemi a vládly dnem a nocí a světlo rozdělily ze tmy. I uzře Buoh, že jest dobré. I sta se zvečera a zítra den čtvrtý. Také potom povědě Buoh: „Vzplod'te vod z sebe plod rybný duše živné i plod létavý nad zemí i pod stv[oř]ením nebeským.“ I stvoří Buoh velryby užitné, všelikú duši živnú i hýbající, jenžto v vody z sebe vydaly. Každé oblast v svém stvořenie způsobeny i všken plod létavý podle přirození svého. I uzře Buoh, že jest dobré. I požejna tomu tvorú, řka: „Roste a rozmnožte se a naplňte se bú vody mořské a pactvo se rozplod' na zemi.“ I sta se zvečera a zítra de pátý. Opět povědě Buoh: „Vyved', země, tvor živý v svém pořadí, dobytek i žížely i zvěř zemskú v svém obyčejí.“ I sta se tak, i učini Buoh zvířata zemská každé podle svých obyčejóv. I

dobytek i rozličné žížely, ješto sě plazie po zemi v svém přirození. I uzře Buoh, že jest dobré, i povědě: „Učiním i člověka ku obličejí a ku podobizně naše, aby panoval rybám mořským a ptactvu, ješto lece pod stvořením nebeským. I zvířatóm zemským i všemu stvoření i všemu tvorú plazieciemu, ješto sě hýbe na zemi.“ I stvoři Buoh člověka ku obličejí i ku podobenstvísvému a ku obličejí božiemu stvoři jehosamcě a samici. Stvořie jě i požehna jim Buoha řka: „Roste a plod'te sě a naplňte zemu a porobte ji sobě. A panujte rybám mořským i ptactvu, ješto v povětří lecé, i všemu stvoření, jenž sě hýbe na zemi. I povědě Buoh: „Aj, dal sem vám všelikú zelnú nesúcí sěmě na zemi i všeliké dřievie majice v sobě sěmě přirozenie svého, aby bylo vám na pokrm i všem zvířatóm na zemi i všelikému ptáku pod nebem i všemu stvoření na zemi, ješto sebú hýbe, v němžto jest duše živá, aby sobě měli na pokrměnie.“ I sta sě tak. I uzřie Buoh vsecko, cos bieše stvořil, a to vše bieše velmi dobré. I sta sě zvetčera a zjitra, den šestý.

II.

Tak pak svrchovachu sě nebesa i země i všě jich okrasa. I dokona Buoh sedmá den dielo své,

ješto dělal. „I odpočinu sedmý den od svého diela“, což bieše udělal. I požehna dne sedmého, i posvěti jeho. Neb v tom sedmé dni přestal ode všeho diela svého, což bieše stvořil. I učinil toho sú porozenie nebe i země, když sú stvořeny toho dne, jehožto Buoh učinil nebe i zemi i všelikú chrást polsku dřieve, než-li jest ploda nesla, nebo tehdy Hospodin Buoh nesěsláše dštne na zemi, ale studnicě vzpliváše rozvlacujíc všchen svrcek zemský. Tak pak stvoři Hospodin Buoh člověka z jílu země, i vdeše v obličej jeho vdešenje života. A by učiněn člověk v duši živúv. I učinil bieše Buoh Hospodin ráj rozkoši od počátka, v němž postavil člověka, jehož bieše stvořil. I vyvedl Hospodin Buoh z pústy všeliké drěvo krásné vidění a ku poživání chutné. A také drěvo živosti prostřed ráje, a drěvo vzvědění dobrého i zlého. Řiečka vychazieše z miesta rozkoši k rozvlažení rajskému, jenž sě odtad ve čtyři hlavní prameny děli. Jmě prvé řiečě Phyzon to jest, ješto teče okolo všie země. Celar, tu sě zlato rodi a zlato té země předobré jest. Tu diež také nalezaji drahé kamenie, ješto slove bdeliniv, a kámen onychynus. A druhé

řecě jmě jest Gyon, ta obchodi všecku zemi. Třetie pak řecě jmě jest Tygrys, ta jde proti Asyron. Řeka čtvrtá řečena jest Eufrates. Tehdy vzem Hospodin Buoh člověka, i postaví jej v ráji rozkoši, aby dělal a ostříhal jeho. I přikáza jemu, řka: „Se všeho rajského dřievie ovoce jez. Ale dřeva v zvěděnie dobrého i zlého nejez, neb v kteříškoli den jeho okusíš, smrti umřeš.“ Vopět povědě Hospodin Buoh: „Nenie dobro býti člověku samému, učinmy jemu spomoženie podobné k němu.“ Tak pak stvoří Hospodin Buoh země všecka zvířata zemská i vše ptactvo nebeské, přivedl jě před Adama, aby jě opatřil a jména jim dal. A všecko takž jest. Adam nazval v svém stvoření, ješto jest duše živúcie, to jest jméno jeho nazval je. Adam jména jich všelikému stvoření i zvířeciemu i dobytčíemu i ptačíemu. A Adamovi nebieše nalezen pomocník podobný jemu. I vpusti proto Hospodin Buoh otrápeně sěmě v Adama. A když bieše usnul, tehdy vyňal jedno řebro jeho, i naplnil to miesto masem. I uděla Hospodin Buoh ze kosti, kterúž bieše z Adamova boku vynial, ženu, i přivedl ji před Adama. I povědě Adam: „Toť již kost z mých

kostí. A tělo z těla mého a bude slúti mužčie nebo jest z muže vzata. Pro niž to věc opusti člověk otce svého i mateř svú a bude sě své ženy přídržeti. A budem dva v jednom těle.“ I bieše oba nahá, Adam i Eva, a nestyděšta sě.

III.

Ale že had bieše všeho stvořenieho živicieho na zemi, ješto bieše učinil Hospodin Bóh, jen vece k ženě: „Proč vám Buoh zapověděl, abyste nejedli ze všeho ovoce rajského?“ Jemužto žena odpověděla: „Ovoce s dřievie, ješto jest v ráji, jiemy. Ale ovoce z dřievie, ješto jest prostřed ráje, přikázal nám Bóh, abychom snad neumřeli.“ Povědě pak had k ženě: „Nikoli, smrti neumřete. Nebo vie Bóh, že kterýžkoli den jeho okusíte, otvořie sě oči vaše a budete jako bohové vidouce zlé i dobré.“ Pak uzhřevši žena, že jest dobré ovoce jiesti z toho dřeva a krásné patřiti i hleděti rozkošno, i uzřie toho ovocě, i snie a dá jeho svému muži Adamovi, jenž také snie. I otvořista sě oči oběma, počíš rozuma. A když uznamenasta, že sta nahá, svázavše listu fíkového i vezmista sobě věníky. A když uslyšěšta hlas Hospodina Boha, chodieceho po polednie hodně v ráji, skry sě Adam i jeho

žena před obličejem Hospodina Boha
prostřed dřeva rajského. I vzvola Hospodin
Buoh na Adama a řka k němu: „Adame, kde
jsi?“, jenž vece: „Hospodine, hlas tvój slyšav v
ráji, bál jsem se, proto ež sem nahý, skryl sem
se.“ Jemužto Hospodin řekl: „I ktoť ukázal
tobě, že jsi nah, jedině, žes jedl ovoce z toho
dřeva, ještoť sem zapověděl jeho nejesti.“ I řekl
jest Adam: „Žena, jižs mi dal tovaryšku, dala
mi ovoce z dřeva a snědl sem.“ I vece
Hospodin k ženě: „Proč si to učinila?“ Ana
odpověděla: „Had mě jest přelstil. I snědla
sem.“ I vece Hospodin Buoh k hadu: „Protožes
to učinil, budeš zlořečený a prokletý mezi vším
stvořením i zvěrem zemským, budeš sě
na prsech tvieh plaziti a prst jiesti po vše tvé
dny. Ustavimť nepřiezeň mezi tebú a mezi
ženú a plodem tvým a plodem jějie. Ona
ztroskoče tvú hlavu a ty budeš lstivě lakati
jějie chodidla.“ Ženě pak řekl jest Buoh:
„Rozmnožím tvú biedu i tvá počětie v strasti,
v bolesti budeš roditi své syny a pod mocí
mužskou budeš. A ont’ bude nad tebú panovati.“
A Adamovi pak řekl: „Protožes své ženy
uposlúchal hlasu a jedli ovoce z dřeva, ještoť
sem byl prikázal, aby jeho nejedl, prokleta
země v tvém diele, úsilim pokrma zemského

budeš požívati po vše dny věku tvého, trnie
a hlozie bude roditi. A bylinu zemskou budeš
sobě chleba dobývati, do niež sě v prst
neobrátiš, z něžto jsi učiněn, nebo jsi prach a
v prach sě obrátiš opět.“ I vzdie Adam své ženě
Eva, proto aby máte byla všeho živého
stvořeníe člověčieho. I učini Hospodin Buoh
Adamovi a ženě sukně kožené a oblékl je, řka:
„Aj, toť Adam jako jeden z nás učiněn jest věda
dobré i zlé.“ A již proto, aby nedosáhna svú
rukú na drěvo života, viec něho neučesl ovocě a
sněda i byl živ na věky, vypusti jeho Hospodin
z ráje rozkoši, aby dělal zemi, z niežto jest
učiněn. I vyvrže Adama z ráje a ustavi před
rájem rozkoši cherubín a plamenný meč v ruku
k ostřiehání cěsty k dřevu života.

IV.

Pak Adam pozna tělestně Evu, svú ženu, ješto
počensí i porodi, a řkúci: „I mám od Boha plod
člověčí.“ I opět urodi potom bratra jeho
Ábele. Pak jest byl Ábel pastucha ovcí a Kain
oráčem. I stalo sě jest pak po malých dnech, že
obětova Kain z obile zemského dary Hospodinu
a Ábel pak z prvnieho proplodka svého stáda
obětováše Hospodina Ábele a na jeho na
Kaina neuzřel a ny jeho rozhněval sě jest Kain

vrsti se hněvy tvář jeho. I pověděl je
Hospodin k němu: „Proč se hněváš a proč se
vrasti tvá tvář? I učiníš-li dobře, vezmeš
odplatu, pak-li zle učiníš, ihned tvůj hriech
v podvoji bude. Ale pod tebou bude žádost jeho “
a ty nad ním panovati budeš.“ I povědě Kain
k Ábelovi, svému bratru, vyjdeva ven. A když
na poli bješta, vzdviže se Kain proti svému
bratru Ábelovi i zabi jeho. I řekl jest Hospodin
k Kainu: „Kde jest Ábel, bratr tvůj?“ Jenžto
odpovědě: „I co já vědě. Vzdali sem já strážie
mého bratra?“ I řekl jest Hospodink němu:
„Cos učinil? Hlas tvého bratra krve ke mně
křičí z země. Již proto budeš prokletý na zemi,
ještoť jest otvořila svá ústa a přijala krev bratra
tvého z ruky tvé. Když budeš ji dělati, nedat'
svého v ruka. Tulářem a zběhem budeš všecky
časy života tvého.“ I řekl jest Kain k
Hospodinu: „Větčie jest má zlost, než Bůh
zaslužil smilování. Aj, toť mě dnes vyvržeš z
obce lidské a tvého obličejje budu se krýti. A
budu tulářem a zběhem po vše zemi, neb
ktožkoli mě nalezne, ten mě zabie.“ I povědě k
němu Hospodin: „, Nikoli tak nebude, ale
všeliký, ktož Kaina zabie, sedmkrát nad nim
viece pomstěno bude.“ I položi Hospodin
znamenie na Kainu, aby jeho nezabil každý,

ktoby jeho nalezl. Vyšed Kain z obce
před božím obličejem a bydlil v bičství
nazchod sluncě v prvnie vlasti od ráje, ješto
slove Eder. Pak Kain pozna těleštně svú ženy
a ta počenši i urodila Enocha. I uděla město,
jemužto jmě vzdie po svém synu Enoch. Potom
Enoch urodil Yrada a Yrada urodil Manyele a
Manyel urodil Matuzaele a Matuzael urodil
Lámecha, jenžto pojal dvě ženě. Jedné jmě
bylo Ada a druhé jmě Sella. Ada pak urodila
Jabaele, jenž byl otec přebývajíc v stněch. A
také a pastýřovi a jeho bratru jmě bylo Jubal,
jenž byl otec z zpěvajícichna varhaněch a na
ručniciech. A Sella pak urodila Tubalchaym,
jenž byl první kovář na všem železném i
měděném řemesle a sestřie jmě Tubalchaymově
Noema. I vece Lámech svýma ženama Ade a
Selle. „Slyšte hlas můj, ženě Lámechově, a
pozorujte slov mých. Zabil sem člověka name
Ježvy a mládenečka. Sedmkrát bude pomsta
dána Kainovi a Lámechovi sedmsedátkrát a
sedmkrát.“ Potom ještě Adam poznal těleštně
svú ženu, a tak porodi syna, jemužto jmě vzdie
Set a řka: „Dal mi Buoh ještě jiný plod miesto
Ábele, jehož jest Kain zabil.“ A pak Set jměl
syna. Tomu jmě bylo Enoch, ješto jest vzyvati
počal jmě božie.

V.

Toť sú knihy pokolenie Adamova. Od toho dne, v němžto stvořil Buoh člověka k obličejí a ku podobenství božiemu učinil jeho. Samcě a samicu stvořil je a požehnal jich a vzdíel jim jména Adam a Eva. Toho dne, jehožto stvořeni sú. I byl jest Adam živ ve třidceti ke stu letech, jměl jest syna k obličejí a ku podobenství svému, jemužto jmě vzdíel Seth. I byl jest živ potom Adam po narození syna toho Seth osmset let, v nichžto sú sě jemu rozdělili synové a dcery. V jest všech let, co byl živ Adam, devět set let a třidcět let. A pak jest umřel. Seth pak byl živ pět a sto let. I měl Enos. Potom jest byl živ Seth osm set a sedm let. A jměl syny a dcery. A byl jest Seth živ všech svých let devět set a dvanáste let i umřel. Enos pak by v devětidcát letech i jměl syna, jemužto jmě vzdíel Chaynan, po jehož narození byl živ patnást a osm set let a jměl syny a dcery. I byl jest živ Enos všech svých let pet a devět set let. A pak jest umřel. Pak Chaynan byl v sedmidcát letech a měl syna, jemužto jmě vzdíel Malalech. Po narození jeho byl jest živ osm set let a třidceti let a jměl syny a dcery. I byl jest živ Chaynan všech svých let devět set a deset let i umřel.

Pak Malael byl čtyřidceti v pěti letech a jměl jest syna, jemužto jmě bylo Jareth, po jehožto narození byl živ Malaheel osm set a čtyřidceti let a jměl syny a dcery. I byl jest Malael živ na světě všech svých let osm set a devadesát let a pět let, i umřel jest pak Jareth, jsa ve stu a v šedcát ve dvú letu, jměl Enocha. Potom byl živ osm set let a jměl syny a dcery. I byl jest v stáří Jareth všech svých let devět set a sedmdesát a dvě letie. A pak jest umřel. Pak Enoch, jsa v pěti sta a šestidcát letech, jměl Matuazele a byl jest bohobojný po narození Matuzahalem. Byl jest živ Enoch tři sta let a jměl syny a dcery. I měl jest Enoch všech svých let tři sta a sedmdesát a pět let a chodil jest s Bohem a nezjevil sě jest. Nebo jeho pryč vzal Buoh byl. Pak živ Matlale sedm a osmdesát a dvě letie. I měl syny a dcery. I byl jest v stár Matuzale devět set let a sedmdesát a dvě letie, a pak jest umřel. Byl pak jest Lámech ve stu a v osmdesát ve dvú letie a jměl jest syna. Tomu jest vzdíel jmě Noe. A řka takto: „Ten učieši v úsile a v diele naši ruku na zemu, ježto jest poklen Hospodin.“ Potom Lámech byl živ po narození Noe pět set a devadesát a pět let. A jměl jest syny a dcery. A byl jest stár Lámech sedm set sedmdesát a

sedm let, a pak jest umřel. I pak Noe, když byl v pěti set letech, jměl tři syny Sem, Cham a Japhet.

VI.

A když se lidé počiechu rozplozovati na zemi a děti jměchu, uzřevše synové boží děti člověčí, že byly krásné, zpojímachu sobě ženy, vybravše ze všech nejkrašie. I pověděl jest Bóh: „Mój duch nebude v člověče na věky přebývati nebo jest tělo. I budú jeho dnové věku dvadcěti ke stu let.“ I biechu obrové vznikli na zemi těch časów. Pak se snidú v tělesenství synové boží se dcerami člověčími. A ty sú porodily obry, ty sú byli od počátka světa silný a slovutný mužie. VIDA pak Bóh, že jest velká zlost mezi lidmi na zemi a jich veliké myšlenie srdečné snažne ke zlému. Po všě časy zželilo se jemu, že člověka učinil na zemi, a dotčen jsa bolestí vnitř srdci a vystřiehaje se budúcie věci pověděl, a řka: „Zahlazi člověka z světa, jehož sem stvořil od člověka až do zvířat, od plazicie tváři až do nebeských ptáków. Nebo mi jest žel jě stvořivše.“ Ale Noe, ten jest našel milost u Hospodina. Toť jest pokolenie Noe. Noe byl muž spravedlivý a svrchovaný ze všeho svého pokolenie. S Bohem jest chodil a jměl jest tři

syny: Sem, Cham a Japhet. I zkazila se země před Hospodinem a jest zlostí naplněna. A když uzřel Bouh zemi, jsúci nakažený. Nebo bieše stvořenie vše svú cestu zkazilo na zemi. I povědě Hospodin k Noe: „Končina všeho stvořenie má přijieti přede mnú. Já zatmějě i s zemí. A ty učiň sobě koráb z dřievie obtesaného, priebytečky v něm rozličné zděláš a klim jě i zevnitř i zevna spojíš. A tak jej uděláš, tři set loket vzděli bude a pětidcát v šíři jej učiniš a výš jeho na třidceti loket o konce v něm uděláš. A vrch toho korába svedeš v hromadu. Všíř na loket dveře na boče pod sebú v něm učiniš, neboť já přivedu vody s potopú na zemi a zahubím všecko stvořenie, v němžto jest duše živá pod nebem. A vše, což jest živého na zemi, to pohyne. I utvrdím s tebe mój slib. Takž vejdeš v koráb ty a synové tvoji, žena tvá a ženy synów tvých s tebú v koráb. A ze všech zvířat všelikého tvorú po dvem uvedeš v koráb, aby s tebú živi ostali samcové plodu a samičivého z ptáków vedle svého porodu i z dobytčat v svém porodiv. I ze všeho plazicieho po zemi podle svého porodu, ze všeho po dvem vendú s tebú, aby mohla život zachovati. I naběřeš, jenž se

hodí i tobě i všemu stvoření na pokrm.“ A tak jest Noe učinil všecko, což jemu jest Buoň přikázal.

VII.

Pověděl jest Hospodin k němu: „Ty a všecka tvá čeled' vejděte v koráb, neb sem tě jediného spravedlivého viděl přede mnú ve všem tomto pokolení. A všeho dobytka čistého vezmeš s sebou. Sedmero a sedmero samcův a samic a z nečistého stvoření dvě a dvě samců a samice. A také ptactva nebeského sedmero a sedmero samců a samic, aby zachovali své sěmě na zemi, nebo po sedmi dnech já vypustím déšť na zemi za čtyřceti dny a za čtyřceti noci a zahlazí vše stvoření, což sem na zemi učinil. „ I učini Noe vše, což jemu Buoň rozkázal byl. A byl jest Noe v šesti letech. Tehdy, když se povodeň rozvodnila po všem světě, i všel jest Noe v koráb a jeho synové a žena jeho a ženy synův jeho s ním. V koráb provodí povodně je pak všeliké stvoření čistého i nečistého i ptactva nebeského. I všeho, což se na zemi obracie, dvě a dvě vjide k Noe do korába. Samec a samicě, jako Noe byl Bóh přikázal. A

kdyžby po sedmi dnech, vody se rozvodniechu po všie zemi, léta šesti stého věku Noe. Měsiecě druhého v sedmináctý den toho měsiecě prodřechu se všecky studnicě hlubosti veliké a okna nebeská se otvořichu. I by déšť vrženy na zemi čtyřceti dny a čtyřceti noci. Na úsvitě toho dne vjide Noe, Sem, Cham a Japhet, jeho synové, a žena jeho a ženy synův jeho s nimi v koráb. Ony všeliké zvířě podle svého rodu i vešken dobytek podle jeho plodu i vše, což se na zemi obracie podle jeho rodu neb plodu i všeliké ptactvo podle jeho přirození. I vešlo jest všeliké ptactvo k Noe do korába. Dvě a dvě, v němžto jest byl živ duch živý všelikého tvorů. A kteréž jest vešlo samec a samicě všelikého stvoření, to jest každé v jeho stáji i vešl, jakož mu byl Buoň přikázal. I zatvořil byl jeho Hospodin zevna, i by potopa čtyřceti dny a čtyřceti noci na zemi a rozmnoživše se vody, i vyzdvihny koráb vzhóru od zemi, neb se vnaáhle rozvodnichu a naplnichu vešken vrchek země, tak pak koráb plyvaše na vodách a vody biechu všecky největšie hory pode vším nebem. I byla jest voda patnáct loket nade všemi horami jeho

bieše prikryla. I zahyne všě stvořenie, cos hovadské, i všěcky plaziecie věci, jest sě plazie na zemi. I všěchny lidé, i všěcko, v němžto bylo jest vdešenie živné, na zemi, zemřelo jest. Uhlady Buoh všěcku věc živnú, ješto bieše na zemi, od člověka až po dobyaćete, tak žížely jeho ptactvo nebeské, zahlazeno bylo všě s země než jedno. Sám Noe ostal a ty, kteříž s ním byly v korábě. I zatopyly sú vody byly zemi póldruhého sta dny.

VIII.

Pak Hospodin zpomanu na Noe i na všěcka zvieřata i na dobytek, jenž bieše s ním v korábě, vzved duch svůj nad zemi i umenšie sě vod a studnice bezedné sě zatvořichu a nebeská okna od dčřov z nebes přěstachu. I vrátichu sě vody, z země jdú sě a vracujícě sě. A jě sě ubývati jich po stu a po pětidcát dnech, i ustanovi sě koráb sedmý měsieć sedmymcietmý den toho měsieće na horách armenských, a tak vždy vody s země plověchu a ubývá sě jich až do měsieće desátého, neb do desátého měsieće první den vyniknú vrchové hor, a když bylo po čtyřidceti dnech, otevřev Noe okence, ješto byl v korábě učinil, a vypusti havrana, jenž sě nevrátil k němu zase, donadž vody

neoschly na zemi. Potom po něm vypusti holúbka, aby viděl, již-li vody přěstaly na zemi. Jenž nenaleze, kde by odpočinula noha jeho, i vrátil sě k němu zasě v koráb, neb ještě byly vody po všie zemi. Vztáhl ruku svú, popadl jeho i vsadil jej zasě v koráb. Potom po osmi dnech opět holúbka vypustil z korábu, jenž sě vrátil k němu k večíru nesa větvicu olivovú s zeleným listem v svých ústech. Tehdy Noe porozumě, že sú vody přěstaly na zemi, opět čakav druhých sedm dní a vyslal holúbka, jenž sě vieć nevrátil k němu. Tak pak šesté sté první léto časov Noe prvního měsieće první den minuly sú vody s země a prodřev Noe střěchu korábovu i uzřel, že již oschla země. Druhého měsieće sedmymcietmý den proschlá jest země, i promluvil jest Buoh Hospodin, řka: „Vyjdi ty a tvá žena z korába, synové tvoji a ženy synov tvých s tebe i všěcka zvieřata, jest jsú s tebú všelikého tvorú, tak patčího jako zvieřěcieho, i všelikých žížel, ješto se po zemi plazie, vyved' s sebú a vypúst na zemi. Roste a plodte sě na nie.“ Tehdy Noe vyšel a synové jeho a jeho žena s ženami synov jeho s ním a všěcka zvieřata i dobytek i žížely, ješto sě plazie po zemi podle svého přirozenie, vyšli sú z korába. I pak

uděla Noe oltář Hospodinu a vzem ze všeho
pokolenie dobytčieho i ptačieho čistého,
obětova oběť na oltáři. Povoněv Hospodin
vóně chutné, i řekl jest k němu: „Jižť více
nepoklnu země pro lidi, nebt' smysl i smyslenie
tělestných srdcí pochýlilo sě jest k zlému z jich
mladosti. Protoť viac neporazím všie duše živé
jako sem byl učinil po všě dny země
sieti i žieti studeno a vedro zima. Ale to den
a noc nikdy neodpočinú.“

10.6. Transkripce části První knihy královské:

II.

Tehda ona sedši na jeho pravici k němu vece:

„Prosbu jednu malú já proši na tobě. Nežhanbuj tváři mé.“ K něžto král vece: „Pros, matko má, nebo to nenie slušné bych já zavrhl tvář tvú, totiž bych já na tebe neuslyšal.“ Tehda ona vece: „Daj sunamitskú Abyzaj za Adoniáše.“ K tomu král Šalomún vece svej mateři: „Proč prosíš sunamitskú Abyzaj Adoniášovi? Pros tehdy i královstvie gemu, nebť jě on bratr mój větči mne. A má Abyachara kněžě a Yoab kněžě syna Sarvie.“ I přísahl jest Šalomún král skrzě pána a řka: „To učiň mine Buoh a to na mě přěpust, ež jest proti svej duši, totiž na své bez životě mluvil Adonyáš to slovo. A teď již jest živ pán, jenžto mne jest potvrdil a posadil na stolicí Davida, otce mého, a jenžto mi jest učinil dvóm, tak jako jest mluvil, ež dnes zabit bude Adonyáš.“ Tehda posla král Šalomún Bananyáše, syna Jojade, a ten ho zabil. I umřěl jest a k Abiacharovi knězi vece král: „Jdi do Anotot k svej roli a dnes by měl umřietí, ale nezabíem tebe, proto ež si nosil skříní boží přěd Davidem otcem a

trpěl prací na všem, o němžto jest pracoval otec mój. I zavrhl jest Šalomón Abiachara

kněžě, aby nebyl kněžem božím, aby se

naplnilo slovo božie, ježto jest mluvil na

dvom heli v tom městě Silo. Zatiem přijide

posel k Šalomúnovi, až jest Joab nakládal

Adonyášovi a ne Šalomúnovi. I utekl jest Joab

do stánku božieho a až jest podle oltářě.

Tehda Šalomún posla Bananyáše, syna Jojade,

a řka: „Teď zabiž jeho.“ A přišed Bananyáš do

stánku božieho, vece k Joabovi: „Tot' die král,

vyjdi ven.“ K tomu on vece: „Nevyjdu, ale tuto

umru.“ I vzkázal jest Bananyáš králi a řka:

„Také mi jest řekl Joab, a tak je odpověděl.“

K němužto král vece: „Učiň jakoť jě řekl.

Zabijě jeho, pohřebiž a semneš krev nevinnú,

jenžt jest prolita od Joaba se mne a z domu otcě

mého, ale obrať, pán, krev jeho na jeho hlavu,

neb jest zabil dva mužě spravedlna, lepší sebe,

a zabil je mečem bez mého otcě věděnie,

Davida abnera, syna Nerova, kněžě rytieřstva

yzrahelského. I vráti se krev jich na hlavu

Joabovu a na hlavu semene jeho na věky. Ale

Davidovi a semeni jeho a domu a stolicí jeho

buď pokoj až na věky ode pána.“ Tehda sed

Bananyáš, syn Jojadeův přišed k němu, zabil

jeho. I pohřebl jej v jeho domu na púšti. I

ustavil jest král Bananyáše, syn Jojade, miesto něho nad zástupem a Sadocha, kněžě, postavil miesto Abyachara. Zatiem poslav král, i pozval k sobě Semey, i vece k němu: „Udělej sobě duom v Jeruzalémě, bydlíž tu a nevychoď odtud ni sěm ni tam, i kteréhožkoli dne vyjdeš a pójdeš přes ten potok Cedron jménem, věz, ež zabit budeš. Krev tvá buď na tvú hlavu.“ Tehda vece Semey královi: „Dobrá jest řeč králova. Jako jest mluvil pán mój král, tak učinil sluha tvój.“ I bydlil jest Semey v Jeruzalémě mnoho dny. Zatiem po třech letech stalo sě tak, ež utekli sluhy Semey k Achys, synu Macha, k králi getskému. I pověděno jest Semey, ež jeho sluhy šli sú do toho města Geth. Tehda vstav Semey, osedl svůj osel a jel do toho města Geth k králi Achys hledat svých sluh. I přivedl jě zasě z Geth. I pověděno jest králi Šalomonovi, ež jest jezdil Semey do Geth z Jeruzaléma. I vrátil sě zasě. Tehda poslav, i povolal jeho, i vece k němu: „Zda-li sem neosvědčil tobě skrzě pána a předpověděl, kteréhožkoli dne vyjdeš sěm neb tam, vězto, ež umřeš. I odpověděls mi: „Dobrá jest řeč tvá, jižto sem slyšal., pročes tehda nestřěhl práva přísěžného

božieho a prikázanie, ješto sem tobě prikázal.“ V ta doba král k Semey vece: „Ty vieš všěcko zlé, o němžto tvé srdce svědomo dobřě jest, jižtos učinil Davidovi otcí mému, navrátil jest pán zlost tvú na tvú hlavu. A král Šalomón požehnán a stolicě Davidova bude ustavičná před Bohem na věky.“ I prikázal jest král Bananyášovi, synu Jojade, ten přišed, zabil jeho. I umřel jest.

III.

Tehda sě jest ustanovilo královstvie vrúcie Šalamúnově a všel jest v přiezeň s faraonem, králem ejiptským. I pojal jest jeho dceř. I přivedl do toho města jménem David, do niž nedodělal domu svého a domu božieho a zdi jeruzalémské okolo. Ale však lid obětováše na výsostech, totiž na horách, neb bieše neudělal chrámu Bohu až do tohoto dne. I miloval jest Šalomún Boha chodě po prikázáních Davidových, otcě svého, kromě jediné, ež na výsostech obětováše. I vzhodieše dýmova vonie. Zatiem šel jest na miesto Gabaon, aby tam obětoval, a to bieše převysoká výsost. Tisíc obětí sežžených obětoval jest Šalomún na tom oltáři v Gabaon. Tehda zjevil sě jest Boh Šalomúnovi skrzě

sen v noci, a řka k němu: „Pros, což chceš, a ti tobě dám.“ I vece Šalomún: „Tys učinil sluhú tvým Davidem, s otcem mým, milosrdie veliké. Jakož jest chodil před tvým obličejem v pravdě a dals jemu syna, jež sedí na jeho stolici, tako jest i dnes a teď již, pane, tys kázal kralovati služie tvému miesto Davida, otcě mého. Já sem pacholek malý a nevědě vjitie mého a sluha tvój jest prostřed lida, jehožto vzwolil lida bezčíslného, janžto zectěn býti nemóž pro množstvie. Protož dáš služie tvém srdce umětedlné, aby mohl súditi lid tvój a rozzeznati mezi dobrým a mezi zlým. Neb kto móže súditi lid tento, lid tvój tento mnohý.“ I slíbilo sě jest to slovo před Bohem, ež jest Šalomún té věci prosil. Tehda vece pán k Šalomúnovi: „Proto ež si toho prosil a neprosils mnoho dní, totiž dlúhého zdravie ani sbožie, ani dušě, totiž bez životě nepřátel tvých, ale prosils sobě múdrosti k rozeznání súdú, aj, toť sem tobě učinil podle tvých slov a dalť sem srdce múdré a rozumné tak daleké, ež i žádný před tebú tobě roven nebyl ani po tobě má vzniknutí. A nadto, za něžtos neprosil, dal sem tobě sbožie a slavnost, ež ižádný tobě rovný nenie ze všech králův dřievniech, a budeš-li

choditi po mých cestách a ostřiehati prikázání mých a kázání mých, jako jest chodil otec tvých dnův. Tehda procítiv Šalomún, i srozuměl, kaký jest to byl sen. A když přijide do Jeruzaléma, postaviv sě před skříní slibu božieho i obětoval sežžené oběti a učinil oběti pokojné a veliký kvas všem svým sluhám. Tehda přišesta dvě ženě, zevně hřiešníci. I stasta sě před králem, z nižto jedna vece: „Přesliš, milý pane. Já a tato žena bydlimě v jednom domu a porodila sem při nie na svém ložci. A třetieho dne, když sem byla porodila, tehda jest tato také porodila. I byly smě spolu a ižádný s náma v domu kromě nás dvú. I umřel jest syn této ženy v noci, zajisté spěti udávila jeho. A vstavši o puolnoci umlciečky, vzala syna mého od boku mého, služebnicě tvé. A já spim. I položila na svém lonie a jejieho syna, jenž to jest umřel, položila na mém lonie. A když sem vstala ráno, abych dala mléko synu svému, ukázal sě, jehožto sem snažnějě ohledavši v jasný den nalezla sem, ež nenie mój, jehožti sem byla porodila.“ A k tomu druhá žena odpověděla a řkúci: „Nenie tak, jakož ty dieš, ale syn tvý

umřel jest a můj jest živ.“ Tehda ona opět k tomu vece: „Lžeš, můj syn živ jest, ale syn umřel jest tvý.“ A tak tiem činem sě svářesta před králem. V ta doba král vece: „Tato die: „Syn můj živ jest a syn tvój umřel.“ A ona odpověda: „Nenie toho, ale syn tvój umřel jest.“ „I vece král: „Přineste mi meč.“ A když přinesú meč před krále: „Rozdělte“, vece, „dítě živé ve dvě česty. Dajtěž polovici jednej a polovici druhej.“ Tehda vece ta žena, jejížto syn bieše živý, k královi: „Neb sů sě zarútil a třeba jejie nad jejim synem, proši toho, pane, dayte jij dítě živé a neřid'te ho zabíjěti.“ Proti tomu ona vece: „Ani mně, ani tobě bud', ale nechat' jě rozděle.“ K tomu odpovědě král a řka: „Dajte této dítě a nezabíejte ho, neboť ona jest máte jeho.“ I uslyšal jest vešken izrahelský lid tento súd, ješto jest byl súdil král. I báli sů sě krále, vidúce, ež múdrost božie jest v něm k učinění súdu.

IV.

A kralováše král Šalomún nad vším izrahelským lidem a tato jsú kniežata, ješto on měl. Azaryáš, syn kněžě Sádochóv, Helioreka a Abia, syny Syba písarě, Jozafat, syn Abyud, zemský písar, Bananyáš, syn Jojade nad

zástupem. Sadoch a Abiachar, knězie, Azaryáš, syn Natanóv, nad tiemi, již stachu před králem. Zabud, syn Natanóv kněz, přítel králóv, Ahajazer, vladař domový a Adonyram, syn Adda nad platy. A jmějieše Šalomún dvanáste vladařóv nade vši izrahelskú zemí, jižto dávachu obile královi a jeho domu. Neb na všaký měsiec v rocě všickni potřebu davachu. Senhur na hoře Effraym, a tato sů byla jich jména: Srndekar v Matres a w Salebbym a v Betsames a v Heldu a v Bethanan Senefed, w Arobod, jehožto jest bylo miesto to, Sokkod. A všěcka země Efer Benabi, Anadab, jehožto jest byla všěcka ta země. Neptahm dceru Šalomúnovu jmějieše za sebú, Senam syn Achylud a zpravováše ta města Tanech a Magedo a všicku zemi Betsan, ješto jest podle Serchana mezi Izrahel a mezi Betsan až do toho krajě Abelmenla. Totiž tato města Zelman, Bengaber. V Ramoth galaadském, mějieše Anochyar syna Manasesova v Galaad. On jest byl nade vši tú vlasti Agrob, ješto jest v Bazan na šestdesáti městy velikými a ohrazenými, ješto mějiechu měděné zámky. Totiž u bran Achymiadab, syn Addo, byl jest nad Manaym a nad Achymaas v tej zemi Neptalim a ten také mějieše za sebú dceru Šalomúnovu. Saan, syn

toho mužě Syny nad Aser a nad Balod, Jozafat, syn Sarné nad Yzachar, Semey, syn Ela, nad tú zemí Benjamin. Gaber, syn Sury, nad tú zemí Galaad a nad zemí Seon, krále Amoereového, Aog, krále bazanského, nade vším, což jest bylo v tej zemi, kde Juda a lidé izrahelský bezčíslný sú jako piesek mořský, ve množstvie jedúc a pijíc a veselece sě. A u Šalomúna slúžiechu, všěcka královstvie od potoka země flišťýnské až do krajě země egyptské, jižto dávachu jemu dary a slúžiechu jemu po všě dny jeho života. A bieše krmě Šalomúnova na vsaký den třiedceti měř bieli pšeničné a šestdesát měř múky, totiž obecné. Desět volów pastevných, sto skopców kromě ulovenie jelenów a srn deset volów tučných a dvadčeti volów pastevných. A kromě ulovenie buvalów a ptactva domového. Neb on vládnieše všelikú vlastí, ješto jest byla za potokem práv ot Tapsa až do Gazam, a všem králi těch vlastí a jmějieše pokoj se všeliké strany v okolí. I bydlil jest lid Juda a izrahelský beze všeho strachu, všeliký pod svým vinným dřevem a pod fíkovým svým dřevem po všě dny krále Šalomúna. A mějieše Šalomún čtyřidčeti tisíców jesli koňów vozných a dvanádste tisíców jiezdných. A krmiechu jě dřievie

řečený vladaři královi. A také všicku potřebu stolu krále Šalomúnova s velikým snaženstvím dávachu v svůj čas a ječmen a plevy koňóm a dobytku přinosiechu do toho miesta, kdež bieše král, jakž to jim bylo určeno. A Buoh jest dal múdrost Šalamúnovi a opatrnost velikú velmi a širokost srdcě jako piesek, ješto jest na břěžě mořské, a předchodieše múdrost Šalamúnova múdrost všěch ode vzchodu slunečného a egyptských a bieše múdřejší všěch lidí. Múdřejší Ethana ezraytského, Ahmana a Kalkala a Dorda a synów Maol. A bieše slovuten ve všěch lidech v okolí. A mluvil jest Šalomún tři tisícě pověstí a bylo jest jeho skládání pět tisíców a rozeznávaše o všelikém dřieví, totiž které má v sobě přirozenie od toho dřeva cedrus, ješto jest na tej hořě Libanus. Totiž velmi velikého až do izopa velmi malého, ješto vyrosta z stěny, a také dovodil, totiž právě rozeznával o dobytčatách a o ptactvu a o všěch klúzavých stvořeních a o rybách. A přichodiechu všelici lidé, chtiec slyšet múdrost Šalomúnovu a všelici králové zemští, jižto slýchachu jeho múdrost.

10.7. Transkripce části Knihy Kolossenským:

I.

Pavel, apoštol Jezukristov, skrze vóli boží a Timoteus, bratr, těm, ješto jsú v koloziech, svatým a věrným bratróm v Kristu Ježíši: „Milost Vám a pokoj ot Boha, otce našeho a pána Jezukrista. Dieky činíme Bohu a otci pána našeho Jezusta, vždycky za vy modléce se, slyšiece vieru vaši v Kristu Ježíši a milování, kteréž máte ke všem svatým. Pro naději, kteráž vám zachována jest v nebesiech, kterážto jste slyšeli v slově pravdy, čtete, kteréž to jest přišlo k vám, jakož i po všem světě jest a plodí se i roste, jakožto i mezi vámi ot toho dne, kteréhožto se slyšeli a poznali milost boží v pravdě, jakož ste se naučili ot Epafra najmilejšieho spolusluhy našeho, jenž jest věrný za nás sluha Jezukristov, jenž také zjevil nám milování našeho v duchu. Protož i my ot toho dne, jakž sme slyšeli, nepřestáváme modléce se za vás a žádajíce, abyste byli naplněni v poznání vóle jeho, ve vší moudrosti a rozumu duchovníem. Abyste chodili hodně Bohu se ve všem ve všelikém skutku dobrém plodiece se

a rostúce s umění božiem. Ve všeliké ctnosti posílení podle moci světlosti jeho, ve vší trpělivosti a v dlúho čakám s veselím dieky a meče Bohu a otci, jenž vás hodny učinil v stavu lisu svatých, v světlosti, jenž vás vysvobodil z moci temnosti a přenesl do královstvie milování syna svého, v němžto máme vykúpenie a otpuštění hřiechov, jenž jest obraz Boha nevidomého, prvorozený všelikého stvoření, nebo v něm stvořeny sú vsecky věci na nebesiech i na zemi, vidomé i nevidomé. Leč trónové, leč panstva, leč kniežatstva, leč moci. Všecky věci skrze něho a v něm stvořeny jsú a on jest přede všemi a vsecky věci v něm stojie a on jest hlava těla sboru svatého, jenž jest počátek prvorozený z mrtvých, aby on byl počátek drže, nebo v něm se zalíbilo vší plnosti přebývati a skrze něho všecko bylo smieřeno, mír činie k Bohu otci a skrze krev kříže jeho, leč které věci v nebesiech jsú, leč které na zemi. A vy, když ste byli někdy odlúčeni a nepřietele smýšleni ve zlých skutciech. Ale nyní smířil vás v těle masa jeho skrze smrt oddati vás svaté a neposkvřněné a nevinné před nim. Ač však

zostaviteli v viere zalozeni a ustavični
a nepohnuti od naděje čtenie, kteréž ste
slyšeli, ješto jest kázáno mezi vším
stvořením, kteréž pod nebem jest, jehožto sem
já, Pavel, sluha, jenž se nyní raduji
v utpreniech za vás a naplniji to, což se
nedostává v mučení Kristova na mém těle
za jeho tělo, ješto jeho jest cierkev,
jejiežto jsem učiněn já, Pavel, sluha podle
uradu božieho, kterýž mi dán jest v vás, abych
naplnil slovo božie. Tejemstvie jeho bylo
skryto od věkův i od národův, ale nyní zjevno
jest svatým jeho, jimžto jest chtěl Bůh známo
učiniti bohatstvie slávy svátosti této mezi
pohany, jež jest Kristus v vás, naděje slávy,
jehožto my zvěstujem tveskiece všelikého
člověka a učiece každého člověka
ve vše moudrosti, abychom vydali každého
člověka dokonala v Kristu Ježíši, v němžto
i usiluji hodnije podle dělání jeho, kteréž
dělá ve mně moci.

II.

Chci zajisté, abyste věděli, kterakú péči mám
za vás a za ty, ješto jsou v Laodycii a kteříkoli
neviděli jsou obličejie něho v těle, aby byla
obveselena srdce jich naučeny v lásce
a ve všem bohatstvie plosti rozumu v poznání

tajemství Boha otce Jezukristova, v němžto
jsú všichni pokladové moudrosti i umění
skryty. Ale to pravím, aby vás ižádný
neoklamal v vysokosti řeči. Neb ač vtělení
s vámi nejsem, ale duchem s vámi jsem, raduje
se a vidí nad vás a utvrzení toho, kteréž
v Kristu jest viery vaše. Protož jakož ste přijali
Jezukrista, pána našeho, v něm a potvrzení ve
viere, jakož ste se i naučili majíce hojnost
v něm v děkování, vizte, aby vás ižádný
neoklamal skrze prorocvtie a skrze mírumilost
podle ustavenie lidského a podle živlův tohoto
světa a ne podle Krista, nebo v něm přebývá
všecka božstvie tělestné a jste v něm
naplněni, jenž jest hlava všeho
křestvanstva i moci, v němžto jste
vobřezani obřezáním nerukú učiněni, jimžto
jest kůže svalstva sedřena. Ale vobřezání v
Kristově spolu pohřebeni jsme s ním ve křstu,
v němž jste i z mrtvých vstali skrze vieru
dělání božieho, jejieho vzkřiesil z mrtvých. A
vy, když ste byli umřeli v hřiešiech a v
neobřezání těla vašeho, spolu obživil vás
svým odpúštěje vám, všecky hřiechy shladiv,
jenž proti vám bieše nápis uložený, jenž
vám protivný bieše, a vynial jej zprostředka
přebiv jej nakříži. Oblúpiv kniežata a moci

vyvedl úsalivě zjevně svíticiv nad ním
samým sebou. Protož nižadný vás nesud'
v pokrmu neb v nápoji neb v částie dne
svátečnieho neb v uobnovenie měsiece neb
v sobotách, ješto jsú stien budúcich věci. Ale
tělo Kristovo pravda nižadný vás nesvoruj
chtěním v pokoře a v duchovenstvi anjelském,
jehožto jest neviděl chodíc darmo jsa lidu'
smyslem těla svého a ndrže se hlavy, z niežto
všecko tělo svazky a stavky spojeno
a vzděláne roste v rozmnoženie božie. Protož
umřeli ste s Kristem od živlív tohoto světa,
což tedy jakož to živi světu rozeznáváte
řkouce, tohoto se nedotýkajte a tohoto nejzte a
s tiemto se neobierajte, kteréžto všecko jest
samim požíváním podle přikázání a naučení
lidských, ješto jmaji příčinek zajisté múdrosti
v zamyšlení a v pomožení, aby nebylo
odpuštěno tělu ne v poctivosti některé
k nasycení těla.

III.

Protož, ač jste povstali s Kristem, ješto svrchu
jsú hledajte, kdežto Kristus jest na pravici
božie sedě, kteréž věci svrchu jsú čenichajte,
ne ty, kteréž sú na zemi. Umřeli ste

zajisté a život váš skryt jest s Kristem v boze,
ale když Kristus zjevóje život váš, tehdy i vy
zjevíte se s ním v slávě. Protož mrtvéte údy
vaše kteřížto jsú na zemi, smyslstvo nečistotu
chti vóle zlú žádost a lakomství, ješto jest
modlám slúžení. Pro něžto přišel hněv
boží na syny nevěřicie, v nichžto i vy chodili
ste někdy, když ste v nich živy byli. Ale nyníe
složte i vy všecko, hněv, nemilost, zlost,
rúhanie, mrzutú řeč z úst vašich. Neroďte
lháti ve spolek, svlékúce s sebe vetcheho
slověka s jeho činy, i oblecte se c nového
v nového, jenž se obnovuje v poznání
božiem podle obraza jeho, jenž to jej stvořil,
kdežto nenie samce a samice, pohan a žid,
obřezaný a kožka, cizozemec a zemanín, sluha
a svobodný. Ale všecko i ve všem Krystus.
Protož oblecte se, jakožto vyvolení boží
svatí a milí streva milosrdenství, dobrotivost,
pokoru, siněžnost, trpelivost, shovievajiece se
ve spolek, odpúštějice samo sobě. Ač kto má
proti někomu žalobu, jakožto i Hospodin
otpustil vám, takéž i vy. Ale nadto nadev-
šecko lásku mějte, ješto jest svazek dokonání, a
pokoj Krystóv vesel se v srdcích vašich, v
němžto povolání jste v jednom těle a vděčni
bud'te. Slovo Krystovo přebývá v vás hojně ve

všie múdrosti učice a napomínajúce vás samých
v žalměch a v chválách i v piesniach
duchovních, v milosti zpievajúce v srdciach
vašich pánu. Všetiké, což kolivěk činice
v slově nebo v skutku, všecko ve i něm pána
našeho Jezukrysta. Dieky činice Bohu a otci
skrže něho, ženy, poddány buďte mužóm,
jakožto máte v boze. Mužie, milujte ženy své
a neroďte trpci býti k nim. Synové, poslušni
buďte rodičóm po vše, nebo to libé jest pánu.
Otcové, neroďte k nemilosti zbuzovat synów
vašich, aby nebyli chúlóstivé myslí. Sluhy,
poslušni buďte ve všem pánów vašich
tělestných, nekoku služiece, jakžto lidem se
líbiece, ale v prostnosti srdce bojiece se pána.
Cožkoli vich činíte, s dobrou myslí čiňte, jakožto
pánu ne lidem, věduce, že od Boha vezmete
odplatu dědictvie. Pánu Krystovi služte, neb
ktožkoli věk bez právie činí, vezme to, což
jest neprávě činil, nebo nenie přijímánie
osob i Boha.

IV.

Pánové, což jest spravedlivého a pravého,
služebníkóm svým panujte, věduce to, že i vy
pána jmáte v nebi. V modlitbě buďte snažni,
bděte v ní v diekách činěnie, modléce se

spolu i za ny, aby Bóh otevřel nám dveře řeči
k mluvení tajemství Krystova. Protož také
okován jsem, abych se zjevil jak takž musím
mluviti. V múdrosti choďte, kterýžto v nie jsú,
čas vyplacující, řeč vaše vždycky milosti
soli buď ozdobená, abyste vědě-li, kterak
musíte každému odpovéděti, co se se mnú
děje, všecko vám známo vám učiní Titus,
nejmilejší bratr a věčný přísluhač i spolusluha
v pánu, jehožto jsem poslal k vám, k tomu
aby poznal, co jest při vás a vtělil srdce
vaše s Onešinem, nejmilejším našim
a věčným bratrem, jenž jest z vás, kterýžto
všecky věci, kteréž se zde dějí, známy učinil
vám. Pozdravuje vás Arystarkus, spoluvěžeň
mój, a Marek, tetěnc Barnabášov, od něhož ste
přijali přikázánie. Přijde-li k vám, přijměte
jeho a Ježíš, ješto spravedlivý, kteříto jsú
zobřezánie a sami jsú spomocníci moji
v království božiem, kteřížto jsú mně byli
k utěšení. Pozdravuje vás Epafras, jenž jest
z vás sluha Krystov Ježíšov vždycky pečliv
za vás v modlitbách, abyste stáli dokonali a plni
ve vši vůli boží. Svědectvie zajisté jemu
vydávám, že má mnohé usilování za vás
a za ty, ješto jsú v Laodycii a ješto jsú
v Jezapoli. Pozdravuje vás Lukáš, lékař

najmilejší Ademáš. Pozdravujte, bratři,
kteřížto jsú v Laodycii a Nimfii a kteříž sbor
v domu jejíem jest. A když čtena bude v vás
tato epištola, káž též, atby v laodyjském sboru
byla čtena. A tu, kteráž jest laodických v vás,
čtete a rcete Archyppovi: „Viz službu, kterouž
jsi přijal v pánu, aby ji naplnil.“ Pozdravenie
mé
rukú Pavlovú pomňte na mé okovanie. Milost
pána Ježíše s vámi. Amen.

Kniha 1. Tessalonicenským

I.

Pavel a Silvanus a Tymoteus sboru
tesalonického v Bohu otci našem a pánu
Jezukrystu milost vám a pokoj. Dieky činíme
Bohu za vy za vsecky, vždycky památku vaši
činiece v modlitbách našich bez přestanie
pamatujícíce skutky viery vaše a úsile,
v lásku i zdrzenie naděje pána našeho
Jezukrysta před Bohem a otcem vašim.
Věduce, bratři najmilejší, ot Boha vyvolenie
váše. Nebo čtenie naše nebylo jest k vám
toliko v řeči, ale v moci a v duchu svatém
a v plnosti mnohé. Jakož viete, kterací sme byli
mezi vámi pro vás, a vy, následovníci naši,

učinění jste i pána přijímající slovo
v zarmúcení mnohém s radostí ducha svatého
tak, že jste byli učinění příklad všem věřícím
v Macedonii a v Achaii, ale ve všelikém
městě viera vaše, kterážto jest k Bohu vyšla
jest tak, že vám nenie potrebie nic, čehož
mluviti neb ono o vás zvěstují, kteraký vchod
jměli siny k vám a kterak ste se obrátili k Bohu
od modl. Slúžiti Bohu živému a pravému
a čakati syna jeho s nebes, jehožto jest
vzkřiesil z mrtvých Ježíše, jenž vyprostil
nás ot hněvu přístieho.